

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ
ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Ελληνοτουρκικά επεισόδια στον Έβρο, Φεβρουάριος-
Μάρτιος 2020: οι ενέργειες της Τουρκίας και οι ελληνικοί
χειρισμοί**

Επιμέλεια:
Αικατερίνη Παρασκευαΐδου (ΜΘ 19022)
Επιβλέπων Καθηγητής: Νικόλαος Ραπτόπουλος

Πειραιάς, Ιανουάριος 2026

Το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Αικατερίνη Παρασκευαΐδου

The intellectual work fulfilled and submitted based on the delivered master thesis is exclusive property of mine personally. Appropriate credit has been given in this diploma thesis regarding any information and material included in it that have been derived from other sources. I am also fully aware that any misrepresentation in connection with this declaration may at any time result in immediate revocation of the degree title.

Aikaterini Paraskevaïdou

Πρόλογος

Η ολοκλήρωση αυτής της εργασίας και, κατ' επέκταση, του κύκλου μεταπτυχιακών σπουδών μου έμελλε να είναι διαφορετική από αυτό που περίμενα όταν πρωτομπήκα στον κόσμο των Διεθνών Σχέσεων. Σχεδόν έξι χρόνια μετά, μου δόθηκε η ευκαιρία να ολοκληρώσω αυτό που ξεκίνησα, με την ιδέα να έχει ωριμάσει πια μέσα στο μυαλό μου και τη χρονική απόσταση από την υπό ανάλυση περίοδο να επιτρέπει πια μια πιο σφαιρική θεώρηση των όσων διαδραματίστηκαν.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Νικόλαο Ραπτόπουλο, για την καθοδήγηση, την υποστήριξη και την ενθάρρυνσή του, καθώς επίσης και για την ηρεμία που μου μετέδιδε καθ' όλη τη διάρκεια αυτών των πιεστικών μηνών.

Ευχαριστώ όλους όσους έκαναν ευκολότερη την πρόσβασή μου στη βιβλιογραφία και τις δευτερογενείς πηγές, βάσει των οποίων εκπονήθηκε η παρούσα εργασία. Άννα, Γιώργο και Στέλλα, η βοήθειά σας ήταν πολύτιμη.

Οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου και την αδερφή μου, για την αμέριστη συμπαράστασή τους σε κάθε μου βήμα, τόσο στην ολοκλήρωση της διπλωματικής μου όσο και του συνόλου των σπουδών μου.

Τέλος, ευχαριστώ από την καρδιά μου τον σύντροφό μου που, παρά τους ωκεανούς ανάμεσά μας, βρίσκει πάντα τον τρόπο να είναι δίπλα μου. Δεν θα μπορούσα, φυσικά, να παραλείψω τα παιδιά μου, την κινητήριό δύναμή μου, που με υποστήριζαν ολόψυχα και μου έδιναν κουράγιο να συνεχίσω.

*Στον Αλέξανδρο και την Αριάδνη,
που κινούν τον κόσμο*

Περιεχόμενα

Περίληψη	7
Abstract.....	8
Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή - Σχέδιο Έρευνας	9
1.1 Σκοπός, στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα	9
1.2 Θεωρητικό - Εννοιολογικό πλαίσιο	11
1.3 Μεθοδολογία και ερευνητική προσέγγιση.....	13
1.4 Οριοθέτηση και περιορισμοί της μελέτης.....	14
1.5 Δομή της εργασίας	15
Κεφάλαιο 2: Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις	17
2.1 Ιστορική αναδρομή των σχέσεων.....	17
2.2 Κρίσεις - διπλωματικά επεισόδια.....	19
2.3 Η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση και ο διεθνής παράγοντας.....	21
2.4 Συμπέρασμα	23
Κεφάλαιο 3: Η ελληνική εξωτερική πολιτική	25
3.1 Η Ελλάδα σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο	25
3.2 Η ελληνική εξωτερική πολιτική προς την Τουρκία	27
3.3 Συμπέρασμα	29
Κεφάλαιο 4: Η τουρκική εξωτερική πολιτική	32
4.1 Γενικοί προσανατολισμοί.....	32
4.2 Σχέσεις Τουρκίας-ΕΕ	33
4.3 Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας προς την Ελλάδα.....	35
4.4 Συμπέρασμα	38
Κεφάλαιο 5: Η εργαλειοποίηση των προσφύγων	40
5.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις και νομικές πτυχές	40
5.2 Μηχανισμοί χρήσης προσφύγων και μεταναστευτικού ρεύματος.....	42
5.3 Εργαλειοποίηση φαινομένου από ηγεμονικές δυνάμεις	44
5.4 Αντιμετώπιση	46
5.5 Συμπέρασμα	49
Κεφάλαιο 6: Τα επεισόδια (Φεβρουάριος-Μάρτιος 2020).....	51
6.1 Χρονικό πλαίσιο - κρίσιμες φάσεις.....	51
6.2 Στόχοι και κινήσεις της Τουρκίας.....	53
6.3 Αντιδράσεις.....	56

6.3.1 Ελληνικές αντιδράσεις.....	56
6.3.2 Διεθνείς Αντιδράσεις.....	58
6.4 ΜΜΕ και επικοινωνιακή στρατηγική.....	60
6.5 Αποτελέσματα.....	62
6.6 Συμπέρασμα.....	65
Κεφάλαιο 7: Συμπεράσματα.....	68
Βιβλιογραφία.....	71

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη συνοριακή κρίση στον Έβρο κατά το διάστημα Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2020, αναλύοντας σε βάθος τις ενέργειες της Τουρκίας και τη στάση της ελληνικής πλευράς μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο γεωπολιτικής αντιπαράθεσης και ευρωπαϊκής πολιτικής συνόρων. Η κρίση στον Έβρο δεν αποτέλεσε μεμονωμένο γεγονός, αλλά εντάχθηκε σε μια μακρά ιστορική διαδρομή έντασης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, όπου ζητήματα κυριαρχίας, ασφάλειας και ελέγχου των μεταναστευτικών ροών συνδέονται άμεσα με στρατηγικούς υπολογισμούς και μοτίβα του τουρκικού αναθεωρητισμού. Η Τουρκία αξιοποίησε συγκεντρωμένους πληθυσμούς προσφύγων και μεταναστών ως εργαλείο πίεσης προς την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), υιοθετώντας μια μορφή «εξαναγκαστικής μεθοδευμένης μετανάστευσης», η οποία έχει παρατηρηθεί και σε άλλες περιπτώσεις στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ.

Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα ενεργοποίησε πολλαπλά επίπεδα αντίδρασης: επιχειρησιακή θωράκιση των συνόρων, επικοινωνιακή διαχείριση, ενεργοποίηση ευρωπαϊκών μηχανισμών και ενίσχυση του διπλωματικού πλαισίου καταγγελίας της τουρκικής τακτικής. Παράλληλα, η κρίση ανέδειξε την ευρωπαϊκή ανεπάρκεια στη διαχείριση μεταναστευτικών πιέσεων, οδηγώντας σε θεσμικές πρωτοβουλίες όπως η πρόταση Ευρωπαϊκού Κανονισμού COM(2021) 890 για την αντιμετώπιση της εργαλειοποίησης.

Συνολικά, το επεισόδιο στον Έβρο λειτούργησε ως κομβικό παράδειγμα υβριδικής πίεσης και ως δοκιμασία για τη συνοχή της ΕΕ και την αποτελεσματικότητα της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής. Η μελέτη καταλήγει στο ότι το φαινόμενο της εργαλειοποίησης των μεταναστευτικών ροών αποτελεί πλέον σταθερό εργαλείο εξωτερικής πολιτικής ορισμένων κρατών, γεγονός που απαιτεί μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και συνεχή επανεκτίμηση και προσαρμογή των πολιτικών ασφάλειας στα νέα δεδομένα, καθώς και πολιτική ασφαλούς φύλαξης και διαχείρισης συνόρων και προώθηση των αναγκαίων διεθνών συνεργασιών.

Λέξεις-Κλειδιά

1. Ελληνοτουρκικές σχέσεις
2. Έβρος 2020
3. Εργαλειοποίηση μετανάστευσης
4. Υβριδικές απειλές
5. Ελληνική εξωτερική πολιτική
6. Τουρκική στρατηγική
7. Ευρωπαϊκή πολιτική συνόρων

Abstract

This paper, titled “The Evros border crisis of February-March 2020: An analysis of Turkey’s actions and how Greece handled them”, examines the border crisis in Evros during February-March 2020, providing an in-depth analysis of Turkey’s actions and Greece’s responses within a broader context of geopolitical competition and European border policy. The Evros crisis was not an isolated incident; rather, it formed part of a long-standing pattern of tension between Greece and Turkey, shaped by issues of sovereignty, security, and control of migration flows. Turkey employed refugee and migrant populations as a means of exerting pressure on Greece and the European Union (EU), implementing a form of “coercive engineered migration” —a pattern that has also appeared in other situations along the EU’s external frontiers.

Greece responded through a multi-level approach, including operational border reinforcement, communication strategy, activation of European support mechanisms, and diplomatic escalation against Turkey’s tactics. At the same time, the crisis exposed shortcomings in the EU’s overall capacity to anticipate and manage migration-related pressure, accelerating institutional initiatives such as the proposal for a European Regulation COM(2021) 890 aimed at addressing the instrumentalization of migrants.

Overall, the Evros episode functioned as a critical case of hybrid pressure, testing both EU cohesion and the effectiveness of Greece’s deterrence strategy. The study concludes that the instrumentalization of migration has now become an established foreign-policy tool for certain states, a reality that requires long-term planning and continuous reassessment and adaptation of security policies, robust border-guarding and border-management frameworks, and the strengthening of international cooperation mechanisms.

Keywords

1. Greek-Turkish relations
2. Evros 2020
3. Instrumentalization of migrants
4. Hybrid threats
5. Greek foreign policy
6. Turkish strategy
7. EU border policy

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή - Σχέδιο Έρευνας

1.1 Σκοπός, στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως σκοπό να αναλύσει τα ελληνοτουρκικά επεισόδια στον Έβρο το διάστημα Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2020, εστιάζοντας αφενός στις ενέργειες της Τουρκίας και αφετέρου στη στάση της ελληνικής πλευράς, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης δυναμικής ελληνοτουρκικών σχέσεων και ευρωπαϊκής πολιτικής συνόρων. Τα γεγονότα του Έβρου το 2020 δεν αποτελούν μεμονωμένα επεισόδια, αλλά εντάσσονται σε μια μακρά ιστορική πορεία αντιπαράθεσης και διαπραγμάτευσης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, όπου ζητήματα συνόρων, κυριαρχίας και ασφάλειας επανέρχονται διαρκώς με νέες μορφές και εντάσεις (Ροζάκης, 2021: 75-81).

Ο κεντρικός σκοπός της έρευνας είναι η συστηματική βιβλιογραφική αποτύπωση και ερμηνεία της κρίσης στον Έβρο ως επεισοδίου όπου η μετανάστευση εργαλειοποιείται για την άσκηση πίεσης, συνιστώντας μορφή «υβριδικής απειλής» ή «εξαναγκαστικής μεθοδευμένης μετανάστευσης». Η διεθνής βιβλιογραφία αναγνωρίζει πλέον την εργαλειοποίηση της μετανάστευσης (weaponization of migration) ως σύγχρονο εργαλείο πολιτικού και γεωπολιτικού εξαναγκασμού, ιδίως στα εξωτερικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Greenhill, 2010: 89-94). Στο συγκεκριμένο επεισόδιο, η τουρκική πολιτική συνδέεται με ευρύτερες στρατηγικές επιλογές της Άγκυρας έναντι της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελλάδας, τόσο σε όρους διπλωματικής διαπραγμάτευσης όσο και σε όρους αναθεωρητικού λόγου (Aydin & Ifantis, 2025: 137-144). Σημαντική παράμετρος του σκοπού είναι η τοποθέτηση της κρίσης στον Έβρο μέσα στο εξελισσόμενο πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων της τελευταίας δεκαετίας. Το 2020 καταγράφηκαν δύο κορυφαίες κλιμακώσεις –στην ξηρά (Έβρος) και στη θάλασσα (Ανατολική Μεσόγειος)– που επηρέασαν καθοριστικά την ατζέντα ασφάλειας και αποτροπής Ελλάδας-Τουρκίας (Grigoriadis, 2023: 811-815). Η εργασία στοχεύει να συνδέσει τη μικρό-ανάλυση των γεγονότων του Έβρου με τη μακροδιάσταση της διαχρονικής ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης, αξιοποιώντας πρόσφατες συνθετικές προσεγγίσεις για έναν «αιώνα ελληνοτουρκικών σχέσεων».

Η εργασία παρακολουθεί την κρίση που εκδηλώθηκε στα ελληνοτουρκικά χερσαία σύνορα στην περιοχή Παζάρκουλε-Καστανιές του βορείου Έβρου στις 28 Φεβρουαρίου 2020, με τη μονομερή απόφαση της Τουρκίας να ανοίξει τα σύνορά της προς την Ελλάδα ως απόρροια των συνεπειών που αντιμετώπιζε εξαιτίας της στρατιωτικής της εμπλοκής στο Ιντλίμπ. Άμεσα μεγάλες ροές παράτυπων μεταναστών συνέρρευσαν στην τουρκική πλευρά των συνόρων με σκοπό την είσοδό τους στην Ελλάδα. Η αντίδραση της ελληνικής πλευράς ήταν αποφασιστική: προχώρησε άμεσα στο κλείσιμο του τελωνείου των Καστανιών, ενίσχυσε τα μέτρα φύλαξης των συνόρων, και ανήγαγε το γεγονός σε ζήτημα ασφαλείας ζητώντας την συνδρομή της ΕΕ και της ομάδας Rapid Border Intervention Team (RABIT) (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2020). Συγχρόνως, προχώρησε στην αναστολή της υποβολής αιτήσεων ασύλου για έναν μήνα, γεγονός που ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων. Η ένταση στα σύνορα κλιμακώθηκε ραγδαία, με τις ελληνικές δυνάμεις να παρεμποδίζουν τους μετανάστες που προσπαθούσαν να παραβιάσουν με κάθε τρόπο τη μεθοριακή γραμμή (Gkolfinopoulos, 2010: 3).

Για να γίνει κατανοητή αυτή η κλιμάκωση, είναι αναγκαίο να ενταχθεί στο υπόβαθρο των προσφυγικών ροών προς την Ελλάδα μετά το 2014-2015. Κατά την περίοδο της λεγόμενης «προσφυγικής κρίσης» η Ελλάδα αποτέλεσε την κύρια πύλη εισόδου στην ΕΕ, με πάνω από ένα εκατομμύριο πρόσφυγες και μετανάστες να φθάνουν στις ελληνικές ακτές μέσα σε λίγους μήνες, γεγονός που κατέδειξε τα όρια του ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου και των μηχανισμών επιμερισμού ευθυνών (Heinrich Böll Stiftung, 2015). Η εμπειρία εκείνης της περιόδου οδήγησε σε σειρά θεσμικών διευθετήσεων, με κυριότερη τη Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας της 18ης Μαρτίου 2016, η οποία λειτούργησε ως πλαίσιο «συνεργασίας υπό πίεση» για τον έλεγχο των ροών και την επιστροφή όσων εισέρχονταν παράτυπα στα ελληνικά νησιά. Η Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας (EU-Turkey Statement) του 2016 προέβλεπε, μεταξύ άλλων, την επιστροφή στην Τουρκία όλων των νέων παράτυπων μεταναστών που θα διέσχιζαν από 20 Μαρτίου 2016 και μετά προς τα ελληνικά νησιά, υπό την προϋπόθεση σεβασμού του διεθνούς δικαίου και της αρχής της μη επαναπροώθησης, καθώς και την επιτάχυνση της μετεγκατάστασης Σύρων προσφύγων από την Τουρκία προς την ΕΕ (European Council, 2016). Παράλληλα, η λειτουργία του Κανονισμού Δουβλίνου III (Κανονισμός ΕΕ 604/2013) διατηρούσε την αρχή ότι, κατά κανόνα, υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας είναι το πρώτο κράτος μέλος εισόδου, γεγονός που επιβάρυνε δυσανάλογα χώρες πρώτης γραμμής όπως η Ελλάδα (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου, 2025). Αυτές οι διευθετήσεις διαμόρφωσαν ένα εύθραυστο καθεστώς ισορροπίας, το οποίο η κρίση του Έβρου ήρθε να αμφισβητήσει, καθώς η Άγκυρα επέλεξε να αξιοποιήσει εκ νέου το «μεταναστευτικό χαρτί» ως μέσο πίεσης προς την ΕΕ.

Υπό αυτό το πρίσμα, ο κεντρικός σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναλύσει τα συνοριακή κρίση στον Έβρο (Φεβρουάριος-Μάρτιος 2020) ως χαρακτηριστική περίπτωση εργαλειοποίησης των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών στο πλαίσιο μιας υβριδικής αντιπαράθεσης, όπου οι μετακινήσεις πληθυσμών δεν αντιμετωπίζονται απλώς ως ανθρωπιστικό ή κοινωνικό φαινόμενο, αλλά ανασηματοδοτούνται ως μέσο εξωτερικής πολιτικής και στρατηγικού εξαναγκασμού. Η εργασία επιδιώκει να συνδέσει την εμπειρική περιγραφή των γεγονότων με τις έννοιες της εργαλειοποίησης της μετανάστευσης (instrumentalisation of migration) και της υβριδικής απειλής (hybrid threat), όπως αυτές έχουν αναπτυχθεί στη σύγχρονη βιβλιογραφία για την ευρωπαϊκή πολιτική συνόρων (Squire, 2020: 185-191; Gkliati, 2023: 7-11).

Σε επίπεδο συγκεκριμένων στόχων, η εργασία επιδιώκει:

(α) να καταγράψει τη χρονική αλληλουχία των γεγονότων στον Έβρο (Φεβρουάριος-Μάρτιος 2020), καταγράφοντας τους βασικούς δρώντες (τουρκικό κράτος, ελληνικό κράτος, ΕΕ, Frontex, διεθνείς οργανισμοί, ΜΚΟ) και αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο οικοδομήθηκαν τα κυρίαρχα αφηγήματα περί «εισβολής», «υβριδικού πολέμου» και «υπεράσπισης συνόρων» (Kostopoulos & Mylonas, 2024: 164-168).

(β) να αναλύσει τις ενέργειες της Τουρκίας ως στρατηγική εργαλειοποίησης των μεταναστευτικών ροών, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης τάσης «εξανασκαστικής μεθοδευμένης μετανάστευσης (coercive engineered migration) που καταγράφεται και σε άλλες περιπτώσεις στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ (Filipec, 2022: 9-13). Ειδικός στόχος είναι η αποσαφήνιση των κινήτρων, των εργαλείων και των προσδοκώμενων οφελών της Άγκυρας, σε συνάρτηση με την πολιτική της απέναντι στην ΕΕ και την Ελλάδα την περίοδο 2015-2020 (Karpukhin, 2025: 98-103).

(γ) να εξετάσει την ελληνική στάση, τόσο στο επιχειρησιακό/στρατιωτικό επίπεδο όσο και στο διπλωματικό και επικοινωνιακό. Η βιβλιογραφία έχει αναδείξει τη σταδιακή στρατιωτικοποίηση της διαχείρισης της μετανάστευσης στα ελληνοτουρκικά σύνορα και ειδικά στον Έβρο, με έμφαση στη συνεργασία με ευρωπαϊκούς μηχανισμούς και την ενίσχυση τεχνικών επιτήρησης (Takou, 2023: 152-157). Η εργασία στοχεύει να αποτιμήσει σε ποιο βαθμό οι ελληνικές επιλογές συνέβαλαν στην αποτροπή, ποια όρια αντιμετώπισαν και ποιες συνέπειες είχαν στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

(δ) να τοποθετήσει την κρίση του Έβρου στο πλαίσιο της μεταναστευτικής διπλωματίας Ελλάδας-Τουρκίας και της ευρωπαϊκής πολιτικής για το άσυλο, αναλύοντας πώς οι δύο χώρες αξιοποιούν ή αντιμετωπίζουν τις μεταναστευτικές ροές ως διαπραγματευτικό εργαλείο (Osso, 2025: 371-375). Στόχος είναι να φανεί σε ποιο βαθμό η κρίση στον Έβρο το 2020 συνιστά «συμπύκνωση» μιας τριμερούς σχέσης ΕΕ-Ελλάδας-Τουρκίας, όπου το σύνορο λειτουργεί τόσο ως γραμμή ασφάλειας όσο και ως πεδίο συμβολικής πολιτικής αντιπαράθεσης.

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων, η έρευνα οργανώνεται γύρω από συγκεκριμένα ερευνητικά ερωτήματα. Το πρώτο βασικό ερώτημα είναι:

ΕΕ1: Πώς διαμορφώθηκε και κλιμακώθηκε η κρίση στα ελληνοτουρκικά χερσαία σύνορα στον Έβρο κατά το διάστημα Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2020 ως προς τη χρονική της αλληλουχία και τους εμπλεκόμενους δρώντες στο πλαίσιο των αφηγημάτων της ασφάλειας και της απειλής;

Το δεύτερο ερώτημα εστιάζει στη γειτονική χώρα:

ΕΕ2: Ποιοι ήταν οι στρατηγικοί στόχοι της Τουρκίας και σε ποιο βαθμό η εργαλειοποίηση της μετανάστευσης λειτούργησε ως μοχλός πίεσης προς την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση;

Το τρίτο ερώτημα αφορά την ελληνική πλευρά:

ΕΕ3: Ποιοι ήταν οι κύριοι άξονες των ελληνικών χειρισμών σε διπλωματικό, επιχειρησιακό και επικοινωνιακό επίπεδο κατά την κρίση του 2020 στον Έβρο;

Η εργασία, ως βιβλιογραφική μελέτη, δεν αποσκοπεί στη συλλογή πρωτογενούς εμπειρικού υλικού, αλλά στην κριτική σύνθεση και αποτίμηση της σύγχρονης ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας για τη συνοριακή κρίση στον Έβρο το 2020. Μέσω της θεωρητικής αυτής προσέγγισης επιδιώκεται να προσφερθεί ένα συνεκτικό πλαίσιο ερμηνείας των γεγονότων και να αναδειχθούν κενά γνώσης και προβληματισμοί που μπορούν να τροφοδοτήσουν μελλοντική, εμπειρικά προσανατολισμένη έρευνα.

1.2 Θεωρητικό-εννοιολογικό πλαίσιο

Το υποκεφάλαιο αυτό συγκεντρώνει τις βασικές έννοιες που αποτελούν τον πυρήνα της ανάλυσης της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Η έννοια της κρίσης στις διεθνείς

σχέσεις προϋποθέτει σύμφωνα με τον Hermann (1963) τρία στοιχεία: την υψηλή απειλή, την αναγκαιότητα λήψης αποφάσεων εντός περιορισμένου χρονικού περιθωρίου και την έκπληξη. Η κλιμάκωση μιας κρίσης είναι συνήθως αμφίδρομη: η σύγκρουση εντείνεται εξαιτίας της αλληλεπίδρασης των μερών. Κανένα από τα δύο (ή και περισσότερα) μέρη δεν μπορεί να έχει τον πλήρη έλεγχο της κλιμάκωσης, καθώς η αντίπαλη πλευρά θα απαντήσει είτε εκμεταλλευόμενη τα τρωτά σημεία του αντιπάλου εις βάρος του είτε αξιοποιώντας τα δικά της πλεονεκτήματα (Sweijts et al., 2016: 8-9).

Στη διεθνή σκηνή υπάρχουν κράτη με φιλόδοξες στρατηγικές προκειμένου να προωθήσουν τα συμφέροντά τους. Ένας μοχλός πίεσης σε βάρος άλλων χωρών προς τον σκοπό αυτό είναι και η εργαλειοποίηση των μεταναστευτικών/προσφυγικών ροών, ανάγοντας έτσι τη μετανάστευση από ένα διεθνικό φαινόμενο σε εργαλείο άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Η Greenhill (2010) εισάγει τον όρο της «εξαναγκαστικής μεθόδευμένης μετανάστευσης» (coercive engineered migration) που αφορά την εσκεμμένη μεθόδευση μεταναστευτικών ροών με σκοπό να επιφέρουν πολιτικά, στρατιωτικά ή οικονομικά οφέλη σε κάποιον δρώντα μέσω πίεσης στο κράτος ή στα κράτη-στόχος. Η υπό ανάλυση κρίση στον Έβρο εντάσσεται σε αυτό το πλαίσιο, καθώς υπάρχει άμεση και σαφής σύνδεση του μέσου που χρησιμοποιήθηκε (μετανάστευση) και του σκοπού της τουρκικής πλευράς, δηλαδή την άσκηση πολιτικής πίεσης στην Ελλάδα και την ΕΕ για πολιτικά και οικονομικά οφέλη.

Στο σημείο αυτό, είναι σημαντική η αναφορά στα μοντέλα ανάλυσης εξωτερικής πολιτικής, όπως πρωτοδιατυπώθηκαν και αναπτύχθηκαν από τον Allison το 1971: το μοντέλο του Ορθολογικού Δρώντος (Rational Actor Model), το μοντέλο της Οργανωσιακής Διαδικασίας (Organisational Behaviour Model) και το μοντέλο Κυβερνητικής Πολιτικής (Governmental Politics Model). Το μοντέλο του Ορθολογικού Δρώντος υπολογίζει το κράτος ως λογικό, ενιαίο δρώντα, που λαμβάνει λογικές αποφάσεις αξιολογώντας τη σχέση κόστους-οφέλους με γνώμονα το εθνικό συμφέρον και τη διασφάλιση της εθνικής ασφάλειας (Allison G. & Zelikow P., 1999: 17-25). Το μοντέλο της Οργανωσιακής Διαδικασίας εστιάζει στη λήψη αποφάσεων ως το αποτέλεσμα προκαθορισμένων «ρουτινών» (standard operating procedures-SOPs) κρατικών αρμόδιων οργανισμών και των περιορισμών που αυτές επιβάλλουν (Allison G. & Zelikow P., 1999: 143). Το Κυβερνητικό μοντέλο αναδεικνύει τον ρόλο των ηγετών της κυβέρνησης και των πολιτικών διαπραγματεύσεων μεταξύ τους, στις οποίες συγκρούονται εθνικές, οργανωτικές και προσωπικές επιδιώξεις (Allison G. & Zelikow P., 1999: 255). Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και το Γραφειοκρατικό μοντέλο (Bureaucratic Politics Model), σύμφωνα με το οποίο η εξωτερική πολιτική είναι αποτέλεσμα εσωτερικών διαπραγματεύσεων και ανταγωνισμού μεταξύ Υπουργείων και αρμόδιων υπηρεσιών που προωθούν τα δικά τους συμφέροντα (horse-trading) (Hill, 2016: 102).

Με βάση το Γραφειοκρατικό μοντέλο, η κρίση στον Έβρο ερμηνεύεται ως συνισταμένη συντονισμών πολλών εσωτερικών δρώντων της ελληνικής πλευράς (κυβέρνηση-πολιτικοί φορείς, υπηρεσίες ασφαλείας, διπλωματικοί φορείς, στρατός, αρμόδιες υπηρεσίες για μετανάστευση/άσυλο), που έδρασαν υπό καθεστώς ασφυκτικής πίεσης σε μια αιφνίδια κρίση. Καθένας από αυτούς λειτούργησε με τα δικά του μέσα ανάλογα με το πεδίο δραστηριοποίησής του (ασφάλεια, διεθνοποίηση, νομιμότητα, αποτροπή, κ.α.), καταλήγοντας σε κινήσεις αποτελεσματικές μεν, μη συνεκτικές δε, απέχοντας

από μια ολοκληρωμένη στρατηγική (σκληρή επιχειρησιακή αποτροπή, ευρωπαϊκή διεθνοποίηση, αναστολή χορήγησης ασύλου).

1.3 Μεθοδολογία και ερευνητική προσέγγιση

Η παρούσα διπλωματική εργασία υιοθετεί βιβλιογραφική-ποιοτική ερευνητική προσέγγιση, με έμφαση στην ανάλυση δευτερογενών πηγών και στην ερμηνευτική κατανόηση των ελληνοτουρκικών επεισοδίων στον Έβρο το διάστημα Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2020. Η μεθοδολογία εντάσσεται στο πλαίσιο της κοινωνικής έρευνας στις διεθνείς σχέσεις και τις σπουδές ασφάλειας, όπου προκρίνεται η σε βάθος ανάλυση λόγου, πολιτικών κειμένων και επιστημονικής βιβλιογραφίας έναντι της συλλογής πρωτογενούς εμπειρικού υλικού, όταν το ζητούμενο είναι η ερμηνεία στρατηγικών επιλογών κρατών, πλαισιώσεων (framings) και αφηγήσεων ασφάλειας (Βαϊοπούλου & Σταμοβλάσης, 2021: 66-71). Βασικός πυλώνας της μεθοδολογίας αποτελεί η συστηματική βιβλιογραφική επισκόπηση (literature review) γύρω από τέσσερις θεματικούς άξονες: (α) θεωρητικές προσεγγίσεις ελληνοτουρκικών σχέσεων και συνοριακής ασφάλειας, (β) έννοιες υβριδικών απειλών και εργαλειοποίησης της μετανάστευσης, (γ) ευρωπαϊκή πολιτική συνόρων και ασύλου και (δ) ειδικές μελέτες για τα γεγονότα του Έβρου 2020. Η βιβλιογραφική επισκόπηση νοείται ως συστηματική, κριτική και ερμηνευτική αποτίμηση της ήδη υπάρχουσας γνώσης, με στόχο την ανάδειξη κενών, αντιφάσεων και συγκλίσεων.

Η έρευνα υιοθετεί ποιοτική, ερμηνευτική οπτική. Η επιλογή αυτή εδράζεται στη διαπίστωση ότι τα επεισόδια στον Έβρο δεν είναι απλώς ένα σύνολο «γεγονότων», αλλά ένα σύμπλεγμα λόγων, συμβολισμών και πολιτικών αποφάσεων, όπου η έννοια της απειλής, της κυριαρχίας και της ασφάλειας κατασκευάζεται μέσα από τον πολιτικό λόγο και τα ΜΜΕ. Η διεθνής βιβλιογραφία για τη μετανάστευση έχει αναδείξει ότι η ποιοτική προσέγγιση –μέσα από σε βάθος ανάλυση κειμένων, λόγου και αφηγήσεων– επιτρέπει μια πολυεπίπεδη κατανόηση των πολιτικών και κοινωνικών διαστάσεων της μετανάστευσης, συχνά περισσότερο από τις αποκλειστικά ποσοτικές προσεγγίσεις. Σε επίπεδο σχεδιασμού της έρευνας, η εργασία δομείται ως μελέτη περίπτωσης (case study) των επεισοδίων στον Έβρο, ενταγμένη στο ευρύτερο πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων και της ευρωπαϊκής πολιτικής συνόρων. Η επιλογή της μελέτης περίπτωσης επιτρέπει την ενδελεχή εστίαση σε ένα χρονικά και χωρικά οριοθετημένο επεισόδιο, εντός του οποίου συμπυκνώνονται θεμελιώδεις δυναμικές ασφάλειας, αποτροπής και εργαλειοποίησης της μετανάστευσης. Η σχετική μεθοδολογική βιβλιογραφία στις διεθνείς σχέσεις αναγνωρίζει τη σημασία των περιπτώσιολογικών μελετών για την ανάλυση σύνθετων πολιτικών κρίσεων, ιδίως όταν αυτές εμπλέκουν πολλαπλούς δρώντες και επίπεδα (Lamont, 2021: 144-149).

Για τη χρονική οριοθέτηση των πηγών επιλέχθηκε κυρίως η περίοδος μετά το 2015, οπότε και κορυφώθηκε η ευρωπαϊκή «προσφυγική κρίση», με ιδιαίτερη έμφαση στις δημοσιεύσεις μετά το 2020 που αναλύουν ειδικά τα γεγονότα του Έβρου και τη διαχείρισή τους. Παράλληλα, εντάσσονται επιλεκτικά και παλαιότερα θεωρητικά κείμενα, όταν αυτά θεωρούνται κλασικές αναφορές για τη θεωρία της ασφαλειοποίησης (securitization) ή την πολιτική της μετανάστευσης στην Ευρώπη. Η

θεματική οριοθέτηση και τα κριτήρια ένταξης/αποκλεισμού πηγών καθορίστηκαν με βάση τη συνάφεια προς τα ερευνητικά ερωτήματα. Συμπεριλήφθηκαν έργα που: (α) ασχολούνται άμεσα με το επεισόδιο του Έβρου ή/και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, (β) αναλύουν τη μετανάστευση ως ζήτημα ασφάλειας και ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής, (γ) εξετάζουν τον ρόλο των μέσων ενημέρωσης στη διαμόρφωση λόγων περί απειλής και (δ) προσφέρουν μεθοδολογικές και θεωρητικές αναλύσεις των ευρωπαϊκών πολιτικών συνόρων. Η πρόσφατη βιβλιογραφία για τη διαχείριση της «κρίσης» στη μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ υπογραμμίζει την ανάγκη τέτοιου πολυεπίπεδου, θεματικού φιλτραρίσματος, ώστε να αναδεικνύονται οι θεσμικές και πολιτικές διαστάσεις της διακυβέρνησης των συνόρων (Osso, 2025: 367-371).

1.4 Οριοθέτηση και περιορισμοί της μελέτης

Το παρόν υποκεφάλαιο αποσκοπεί στην οριοθέτηση του αντικειμένου της έρευνας και στην ρητή αποτύπωση των περιορισμών της, προκειμένου να καταστεί σαφές τι εξετάζεται και –εξίσου σημαντικό– τι δεν εξετάζεται στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας. Θεματικά, η εργασία επικεντρώνεται στην κρίση στα ελληνοτουρκικά χερσαία σύνορα στον Έβρο κατά το διάστημα Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2020, εξετάζοντας ειδικά την πολιτική και επιχειρησιακή διάσταση των ενεργειών της Τουρκίας και των ελληνικών χειρισμών. Δεν επιχειρείται πλήρης ιστορική ανασύνθεση των ελληνοτουρκικών σχέσεων ούτε αναλυτική εξέταση άλλων επίμαχων πεδίων, όπως οι θαλάσσιες ζώνες στο Αιγαίο ή η Ανατολική Μεσόγειος, τα οποία αντιμετωπίζονται μόνο στο μέτρο που φωτίζουν το πλαίσιο της κρίσης στον Έβρο. Η επιλογή αυτή στηρίζεται στη λογική της «εστιασμένης μελέτης» ενός συγκεκριμένου επεισοδίου, ενταγμένου όμως σε ευρύτερη στρατηγική αντιπαράθεση (Βενιζέλος, 2020: 93-98). Χρονικά, το βασικό επίκεντρο είναι η περίοδος από το άνοιγμα των τουρκικών χερσαίων συνόρων προς την Ευρώπη στα τέλη Φεβρουαρίου 2020 έως την σταδιακή εκτόνωση της έντασης στα μέσα Μαρτίου 2020. Ωστόσο, η ανάλυση δεν περιορίζεται σε αυτές τις τρεις εβδομάδες· εντάσσει τα γεγονότα σε ένα ευρύτερο χρονικό συνεχές που εκκινεί από την «προσφυγική κρίση» του 2015 και φτάνει μέχρι τις πρόσφατες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή πολιτική συνόρων, δεδομένου ότι οι αναπαραστάσεις της μετανάστευσης και της «κρίσης» διαμορφώνονται σε βάθος χρόνου (Kollias et al., 2025: 8-12). Κατά συνέπεια, γίνεται χρήση πηγών που καλύπτουν την περίοδο 2015-2024, με στόχο να καταδειχθεί η συνέχεια και η μεταβολή στις πολιτικές και τις εξωτερικές απειλές κατά της ασφάλειας του κράτους.

Χωρικά, η μελέτη επικεντρώνεται πρωτίστως στο χερσαίο τμήμα των ελληνοτουρκικών συνόρων στον νομό Έβρου, στην ελληνική επικράτεια. Δεν εξετάζονται συστηματικά τα νησιωτικά σύνορα του Ανατολικού Αιγαίου ούτε άλλες μεταναστευτικές διαδρομές (π.χ. Κεντρική Μεσόγειος), παρά μόνο εφόσον απαιτείται γίνεται αναφορά για συγκριτικούς λόγους. Η επιλογή αυτή συνδέεται με τη σημασία της συγκεκριμένης ελληνοτουρκικής μεθορίου ως τμήματος των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ, όπου δοκιμάζονται πολιτικές «εργαλειοποίησης» της μετανάστευσης και αντίστοιχες πρακτικές «αντιμετώπισης» από τα κράτη μέλη και τους ευρωπαϊκούς θεσμούς (EUAA, 2022). Σε εννοιολογικό επίπεδο, η εργασία υιοθετεί ορισμένες κεντρικές έννοιες –όπως «εξωτερικοποίηση των συνόρων», «εργαλειοποίηση»

(instrumentalisation) της μετανάστευσης και «υβριδική απειλή»— χωρίς να επιχειρεί εξαντλητική φιλοσοφική ή νομικο-θεωρητική συζήτηση όλων των σχετικών όρων. Η έννοια της εξωτερικοποίησης (externalization) προσεγγίζεται κυρίως μέσα από την ευρωπαϊκή συζήτηση για τη μετατόπιση ευθυνών σε τρίτα κράτη και τη νομική λογοδοσία των ευρωπαϊκών κρατών για παραβιάσεις δικαιωμάτων στα σύνορα (Liguori, 2019: 121-126). Η υιοθέτηση αυτών των εργαλείων συνεπάγεται ότι άλλες εναλλακτικές θεωρητικές προσεγγίσεις (π.χ. θεωρίες «ασφαλειοποίησης» σε στενή έννοια ή κλασικές ρεαλιστικές αναλύσεις) αξιοποιούνται επικουρικά και όχι ως κεντρικό αναλυτικό πλαίσιο.

Οι παραπάνω οριοθετήσεις και περιορισμοί υπενθυμίζουν ότι η έρευνα δεν αποσκοπεί σε εξαντλητική κάλυψη όλων των διαστάσεων της κρίσης στον Έβρο, αλλά σε μια δομημένη, βιβλιογραφικά θεμελιωμένη ερμηνεία συγκεκριμένων πτυχών της –των τουρκικών ενεργειών, των ελληνικών χειρισμών και του ευρωπαϊκού πλαισίου– με βάση τα διαθέσιμα δευτερογενή δεδομένα και τις θεωρητικές επιλογές που έχουν προηγουμένως εξηγηθεί. Η επίγνωση των μεθοδολογικών περιορισμών και των ενδεχόμενων μεροληψιών αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ποιοτικής έρευνας και συνδέεται άμεσα με την επιστημολογική διαφάνεια και εντιμότητα στην ανάλυση και ερμηνεία των διεθνών φαινομένων που οφείλει να επιδεικνύει ο ερευνητής (Τσιώλης, 2014: 188-193).

1.5 Δομή της εργασίας

Το **Κεφάλαιο 1 (Εισαγωγή - Σχέδιο Έρευνας)** λειτουργεί ως πλαίσιο και «χάρτης πορείας» ολόκληρης της εργασίας. Στα υποκεφάλαια 1.1-1.4 διατυπώνονται ο σκοπός, οι στόχοι, τα ερευνητικά ερωτήματα, η μεθοδολογία, η βιβλιογραφική προσέγγιση και οι οριοθετήσεις, ενώ το υποκεφάλαιο 1.5 παρουσιάζει την αναλυτική διάρθρωση των κεφαλαίων και την εσωτερική τους λογική.

Το **Κεφάλαιο 2 («Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις»)** συγκροτεί το ευρύτερο ιστορικό και πολιτικό υπόβαθρο. Το υποκεφάλαιο 2.1 προσφέρει μια σύντομη αλλά κρίσιμη ιστορική αναδρομή, το 2.2 εστιάζει σε επιλεγμένες κρίσεις και διπλωματικά επεισόδια (Ίμια, κρίσεις στο Αιγαίο, μεταναστευτικές ροές κ.ά.), ενώ το 2.3 εξετάζει τον ρόλο του διεθνούς παράγοντα (NATO, ΕΕ, ΗΠΑ). Το 2.4 συνοψίζει τα βασικά συμπεράσματα και συνδέει το κεφάλαιο με τη συνέχεια της εργασίας.

Το **Κεφάλαιο 3 («Η ελληνική εξωτερική πολιτική»)** μετακινεί το επίκεντρο από τη διμερή ιστορική αφήγηση στην ανάλυση του ελληνικού στρατηγικού ρόλου. Το υποκεφάλαιο 3.1 τοποθετεί την Ελλάδα σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο, αναδεικνύοντας τον ρόλο της ως κράτους-μέλους της ΕΕ και του NATO, αλλά και ως περιφερειακού δρώντος στην Ανατολική Μεσόγειο και στα Βαλκάνια. Στη συνέχεια, το 3.2 επικεντρώνεται ειδικά στην ελληνική εξωτερική πολιτική προς την Τουρκία, εξετάζοντας τις σταθερές, τις μεταβλητές και τις στρατηγικές επιλογές (αποτροπή, διάλογος, ευρωπαϊκοποίηση κ.λπ.). Το 3.3 λειτουργεί ως συμπερασματική γέφυρα που προετοιμάζει τον αναγνώστη για την ανάλυση της τουρκικής πλευράς στο επόμενο κεφάλαιο.

Το **Κεφάλαιο 4 («Η τουρκική εξωτερική πολιτική»)** είναι συμμετρικά δομημένο με το Κεφάλαιο 3 που προηγήθηκε, ώστε να υπάρχει μια ομοιογένεια ως προς την προσέγγιση των εξωτερικών πολιτικών των δύο χωρών. Στο υποκεφάλαιο 4.1 παρουσιάζονται οι γενικοί προσανατολισμοί της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής (περιφερειακές φιλοδοξίες, στρατηγική «στρατηγικού βάθους», νεοοθωμανικές αναγνώσεις κ.ά.), ενώ η 4.2 αναλύει ειδικά τις σχέσεις Τουρκίας-ΕΕ, με έμφαση στη διασύνδεση μεταναστευτικού, Τελωνειακής Ένωσης (Τ.Ε.) και ενταξιακής προοπτικής. Το 4.3 εστιάζει στην πολιτική της Τουρκίας προς την Ελλάδα – διεκδικήσεις, εργαλειοποίηση ζητημάτων, στρατηγικοί στόχοι– και το 4.4 συνοψίζει, αναδεικνύοντας πώς αυτές οι επιλογές αντανακλώνται στα γεγονότα του Έβρου.

Το **Κεφάλαιο 5 («Η εργαλειοποίηση των προσφύγων»)** αποτελεί το θεωρητικό-ενοσιολογικό κέντρο βάρους της εργασίας. Το υποκεφάλαιο 5.1 παρουσιάζει τις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις και τις νομικές πτυχές της «εργαλειοποίησης» (instrumentalisation) της μετανάστευσης ως υβριδικής απειλής, αξιοποιώντας ευρωπαϊκές και διεθνείς πηγές για το πώς η μετανάστευση χρησιμοποιείται ως μέσο πίεσης σε διμερείς και πολυμερείς σχέσεις. Το υποκεφάλαιο 5.2 εξετάζει τους συγκεκριμένους μηχανισμούς χρήσης των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών (άνοιγμα συντονιακών πυλών εισόδου, συντονισμένη μεταφορά πληθυσμών, προπαγανδιστικές εικόνες), ενώ το 5.3 αναλύει την αξιοποίηση του φαινομένου από ηγεμονικές δυνάμεις ή περιφερειακούς δρώντες στο πλαίσιο των υβριδικών απειλών και των στρατηγικών εξαναγκασμού. Τέλος, το 5.4 παρουσιάζει διαφορετικά μοντέλα αντίδρασης κρατών στην εργαλειοποίηση – από τη στρατιωτικοποίηση των συνόρων μέχρι πιο σύνθετες, «ολιστικές» προσεγγίσεις που συνδυάζουν ασφάλεια και δικαίωμα. Το 5.5 συγκεντρώνει τα συμπεράσματα, συνδέοντας την θεωρητική συζήτηση με την ειδική περιπτωσιολογική μελέτη του Έβρου.

Το **Κεφάλαιο 6 («Τα επεισόδια Φεβρουάριος-Μάρτιος 2020»)** αποτελεί το εμπειρικό πυρήνα της εργασίας και οργανώνεται εσωτερικά με τρόπο που να αναπαριστά την εξέλιξη της κρίσης. Το υποκεφάλαιο 6.1 περιγράφει το χρονικό πλαίσιο και τις κρίσιμες φάσεις της κλιμάκωσης, ενώ το 6.2 αναλύει τους στόχους και τις κινήσεις της Τουρκίας, εντάσσοντάς τες στο υπόδειγμα της εργαλειοποίησης των προσφυγικών ροών. Στο 6.3 η ανάλυση διακρίνεται σε δύο μέρη: 6.3.1 για τις ελληνικές αντιδράσεις (πολιτικές δηλώσεις, επιχειρησιακά μέτρα, ευρωπαϊκή διπλωματία) και 6.3.2 για τις διεθνείς αντιδράσεις (ΕΕ, θεσμοί, κράτη-μέλη, διεθνείς οργανισμοί). Το 6.4 εστιάζει στα ΜΜΕ και την επικοινωνιακή στρατηγική –τη διαχείριση εικόνας, τις επισκέψεις Ευρωπαίων αξιωματούχων, τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης– αξιοποιώντας σχετικές μελέτες για τον ρόλο των ΜΜΕ σε ελληνοτουρκικές κρίσεις και στο προσφυγικό. Το 6.5 αποτιμά τα αποτελέσματα της κρίσης (σε επίπεδο αποτροπής, σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας, εσωτερικής πολιτικής) και η 6.6 συνοψίζει, λειτουργώντας ως γέφυρα προς το τελικό κεφάλαιο. Η δομή αυτή ευθυγραμμίζεται με σύγχρονες αναλύσεις που αντιμετωπίζουν τα επεισόδια του 2020 ως μέρος ευρύτερης επαναδιαμόρφωσης των ελληνοτουρκικών σχέσεων και της στρατηγικής ισορροπίας στην περιοχή.

Τέλος, το **Κεφάλαιο 7 («Συμπεράσματα»)** συγκεντρώνει τα βασικά ευρήματα και απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα, δίνοντας έμφαση στα αποτελέσματα της εργαλειοποίησης, στην αξιολόγηση του διεθνούς/ευρωπαϊκού παράγοντα, των περιφερειακών ισορροπιών και στις νέες κατευθύνσεις που ανακύπτουν για την ελληνική εξωτερική πολιτική.

Κεφάλαιο 2: Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις

2.1 Ιστορική αναδρομή των σχέσεων

Η ιστορική διαδρομή των ελληνοτουρκικών σχέσεων εκτείνεται σε βάθος αιώνων και χαρακτηρίζεται από εναλλαγές σύγκρουσης και συνεννόησης, με περιόδους πολέμων, κρίσεων και έντονης αντιπαλότητας, αλλά και με φάσεις προσέγγισης και συνεργασίας. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις δεν αποτελούν ένα γραμμικό αφήγημα εχθρότητας, αλλά ένα σύνθετο μωσαϊκό γεγονότων, ιδεολογιών και στρατηγικών υπολογισμών, όπου τα ιστορικά τραύματα και οι εθνικές μνήμες συνυπάρχουν με πραγματιστικές επιλογές εξωτερικής πολιτικής (Βερέμης, 2005: 77-82).

Οι απαρχές της σύγχρονης ελληνοτουρκικής σχέσης τοποθετούνται στην εποχή της Ελληνικής Επανάστασης και της σταδιακής διάλυσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μετά την ανεξαρτησία της Ελλάδας, οι σχέσεις διαμορφώνονται στο πλαίσιο του λεγόμενου «Ανατολικού Ζητήματος» και της Μεγάλης Ιδέας, με επαναλαμβανόμενα επεισόδια έντασης, όπως ο πόλεμος του 1897, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, και οι συγκρούσεις του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η εδαφική επέκταση του ελληνικού κράτους στη Μακεδονία, την Ήπειρο και τα νησιά του Αιγαίου τροφοδότησε ανταγωνιστικές εθνικές αφηγήσεις, ενώ η οθωμανική παρακμή και η άνοδος των εθνικισμών στις αρχές του 20ού αιώνα λειτούργησαν ως πολλαπλασιαστής εντάσεων. Σημαντική καμπή αποτελεί η περίοδος 1912-1922, καθώς οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η Μικρασιατική Εκστρατεία οδηγούν σε μια σειρά από στρατιωτικές αναμετρήσεις που κορυφώνονται με τη Μικρασιατική Καταστροφή και την οριστική ανατροπή των ελληνικών επεκτατικών σχεδίων στην Ανατολή. Η ήττα της Ελλάδας και η εδραίωση του κεμαλικού καθεστώτος μετέβαλαν ριζικά τον συσχετισμό ισχύος, εγκαινιάζοντας μια νέα φάση στις σχέσεις των δύο κρατών. Συνολικά, ο 20^{ος} αιώνας υπήρξε, για Ελλάδα και Τουρκία, περίοδος παράλληλων αλλά συχνά αντικρουόμενων διαδικασιών εθνικής συγκρότησης, στις οποίες οι διμερείς σχέσεις λειτουργούν ως καθρέφτης των εσωτερικών ιδεολογικών και πολιτικών ζυμώσεων (Κιτσίκης, 1998: 133-138).

Καθοριστικό σημείο καμπής αποτέλεσε η Συνθήκη της Λωζάνης (1923), η οποία όρισε τα σημερινά σύνορα συνοδευόμενη από την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η ανταλλαγή, πέραν της γεωπολιτικής της διάστασης, λειτούργησε ως εργαλείο εθνοκρατικής ομογενοποίησης και από τις δύο πλευρές. Αναφορικά με τη διαχείριση των μειονοτήτων τόσο στη Δυτική Θράκη από πλευράς της Ελλάδας όσο και στην Κωνσταντινούπολη από την Τουρκία, αυτή ήταν σε μεγάλο βαθμό εξαρτώμενη από την εξέλιξη των διμερών σχέσεων (Sfetas, 2015: 196-201). Η Λωζάνη λειτούργησε ως θεμέλιο ειρήνης, αλλά και ως σημείο αναφοράς για μελλοντικές διαμάχες, ιδίως ως προς τα μειονοτικά και τα νησιωτικά ζητήματα (Αλεξανδρής κ.ά., 1991: 166-172). Παρά το τραυματικό υπόβαθρο της δεκαετίας 1910-1920, η περίοδος από τα τέλη της δεκαετίας του 1920 έως τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο χαρακτηρίζεται από προσπάθειες εξομάλυνσης και συνεργασίας, όπου οι δυο χώρες επικεντρώθηκαν κυρίως στα εσωτερικά τους ζητήματα αλλά και στα κοινά τους συμφέροντα στο περιφερειακό σύστημα ασφαλείας που ανέκυπταν με τις αναθεωρητικές βλέψεις της Βουλγαρίας. Η υπογραφή του Συμφώνου Φιλίας (1930), καθώς και η συμμετοχή Ελλάδας και Τουρκίας στο Βαλκανικό Σύμφωνο (1934),

σηματοδοτούν μια φάση «ρεαλιστικής συνεννόησης», όπου και οι δύο πλευρές αναγνωρίζουν την ανάγκη σταθερότητας στο περιφερειακό σύστημα ασφαλείας. Ο Συρίγος, μάλιστα, χαρακτηρίζει το δεκαετές Σύμφωνο Εγκαρδίου Συνεννοήσεως που υπεγράφη το 1933 ως το «απόγειο της ελληνοτουρκικής προσεγγίσεως» (Συρίγος, 2015: 82).

Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, οι δύο χώρες, αν και με διαφορετικές ιστορικές εμπειρίες, εντάσσονται στο δυτικό στρατόπεδο και γίνονται μέλη του ΝΑΤΟ (1952) με γνώμονα τα κοινά τους συμφέροντα, σηματοδοτώντας μια «άνοιξη» στις διμερείς σχέσεις που όμως δεν έμελλε να διαρκέσει. Η ανάδυση του Κυπριακού ζητήματος από τη δεκαετία του 1950 με αποκορύφωμα την τουρκική εισβολή του 1974 και τη de facto διχοτόμηση του νησιού επαναφέρει με οξύτητα τις διμερείς αντιθέσεις. Μετά το 1955 η Κύπρος μετατρέπεται σε κεντρικό πεδίο σύγκρουσης, με άμεσες επιπτώσεις στο κλίμα εμπιστοσύνης και στις αντιλήψεις απειλής μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας (Βερέμης, 2005: 158-163). Από τη δεκαετία του 1970, το επίκεντρο της αντιπαράθεσης μετατοπίζεται σταδιακά στο Αιγαίο, με σειρά διαφορών που αφορούν την υφαλοκρηπίδα, τον εναέριο χώρο, τα χωρικά ύδατα και, αργότερα, τις θαλάσσιες ζώνες. Οι κρίσεις του 1976 (σεισμικό πλοίο «Χόρα»), του 1987 και των Ιμίων το 1996 αποτελούν ενδεικτικές στιγμές όπου η διαφορά σε νομικό επίπεδο (ερμηνεία διεθνούς δικαίου της θάλασσας) συνδέεται με ζητήματα αποτροπής, στρατιωτικής ισορροπίας και πολιτικής βούλησης. Οι κρίσεις αυτές αναλύονται ως πεδία δοκιμής της ελληνικής στρατηγικής αποτροπής και ως κομβικά επεισόδια που διαμόρφωσαν την αντίληψη περί «γκρίζων ζωνών» και κλιμακούμενης έντασης στο Αιγαίο (Τσιριγώτης, 2021: 133-139).

Η περίοδος από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 2010 συχνά περιγράφεται ως φάση «προσέγγισης» ή «ελεγχόμενης ύφεσης» στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η «διπλωματία των σεισμών» του 1999, η απόφαση του Ελσίνκι (1999) για την υποψηφιότητα της Τουρκίας στην ΕΕ και η ανάπτυξη διμερών μηχανισμών διαλόγου ενίσχυσαν την αντίληψη ότι η ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας θα μπορούσε να λειτουργήσει ως καταλύτης εξομάλυνσης. Ωστόσο, η συνέχεια έδειξε ότι οι βαθύτερες δομικές διαφορές, ιδίως στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο, παρέμειναν ενεργές, ενώ η μερική «ευρωπαϊκοποίηση» των διαφορών δεν απέτρεψε την επανεμφάνιση εντάσεων σε περιόδους κρίσης. Από τα μέσα της δεκαετίας του 2010 και έπειτα, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις εισέρχονται σε νέα περίοδο επιδείνωσης. Η μεταβολή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής υπό το πρίσμα της «στρατηγικής αυτονομίας» μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016, η ανάδυση νέων ανταγωνισμών στην Ανατολική Μεσόγειο (ΑΟΖ, ενεργειακοί πόροι) και η σύνδεση των διμερών διαφορών με τις ευρύτερες εντάσεις Τουρκίας-ΕΕ ενεργοποιούν εκ νέου μια συνθήκη «ψυχροπολεμικής κατάστασης» στο Αιγαίο. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από επανα-ασφαλειοποίηση (resecuritization) των ζητημάτων του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου, με αυξημένες στρατιωτικές κινήσεις, ρητορική κλιμάκωσης και μετατόπιση από τη λογική της ευρωπαϊκής ένταξης σε μια λογική περιφερειακής ισχύος (Christofis, 2022: 93-98).

Στο πλαίσιο αυτό, η δεκαετία 2010-2020 χαρακτηρίζεται από αλληπάλληλα επεισόδια έντασης: την κορύφωση της προσφυγικής/μεταναστευτικής κρίσης, τις κρίσεις στην Ανατολική Μεσόγειο (2019-2020) και την κλιμάκωση της αντιπαράθεσης στο Αιγαίο και τον Έβρο. Παράλληλα, η εξέλιξη της κοινής γνώμης στις δύο χώρες καταδεικνύει ότι, ενώ ένα σημαντικό τμήμα των κοινωνιών επιθυμεί ειρηνική διευθέτηση και

αποφυγή πολεμικής σύγκρουσης, οι αμοιβαίες καχυποψίες και οι αποκλίνουσες αφηγήσεις για τα αίτια της έντασης παραμένουν ισχυρές (ELIAMEP, 2024). Συνολικά, η ιστορική αναδρομή αναδεικνύει ότι οι ελληνοτουρκικές σχέσεις διαμορφώνονται από την αλληλεπίδραση τριών βασικών αξόνων: των ιστορικών τραυμάτων και της εθνικής μνήμης, των γεωπολιτικών και στρατηγικών υπολογισμών και του ρόλου των διεθνών/περιφερειακών θεσμών (ΝΑΤΟ, ΕΕ, διεθνές δίκαιο). Η κατανόηση αυτής της μακράς ιστορικής διαδρομής είναι απαραίτητη για την ερμηνεία των πρόσφατων επεισοδίων στον Έβρο το 2020, τα οποία εντάσσονται σε μια συνεχιζόμενη ιστορία ανταγωνισμού, διαπραγμάτευσης και εργαλειοποίησης μέσω πίεσης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

2.2 Κρίσεις - διπλωματικά επεισόδια

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις ιδιαίτερα μετά το 1974 δομούνται σε μεγάλο βαθμό γύρω από επαναλαμβανόμενες κρίσεις και διπλωματικά επεισόδια, τα οποία διαμορφώνουν τόσο το στρατηγικό περιβάλλον όσο και τις αντιλήψεις απειλής στις δύο κοινωνίες. Ο Κουρής έχει χαρακτηρίσει την περίοδο από την εισβολή στην Κύπρο έως σήμερα ως έναν «πεντηκονταετή πόλεμο χαμηλής έντασης», όπου η στρατιωτική αντιπαράθεση δεν εξελίσσεται σε γενικευμένο πόλεμο, αλλά επανέρχεται περιοδικά μέσα από επεισόδια κλιμάκωσης και αποκλιμάκωσης (Κουρής, 1997: 88-94). Οι κρίσεις αυτές συνδέονται με ζητήματα κυριαρχίας, θαλάσσιων ζωνών, εναέριου χώρου και μειονοτικών δικαιωμάτων, λειτουργώντας ως κόμβοι όπου διασταυρώνονται οι εθνικές στρατηγικές, οι ισορροπίες ισχύος και οι παρεμβάσεις τρίτων δυνάμεων.

Μετά το 1974, η πρώτη μεγάλης κλίμακας κρίση που καταγράφεται είναι αυτή του 1976, με αφορμή τις τουρκικές έρευνες για κοιτάσματα πετρελαίου στο Αιγαίο. Η έξοδος του σειсмоγραφικού σκάφους «Χόρα» (μετέπειτα Sismik) σε θαλάσσιες περιοχές που η Ελλάδα θεωρούσε τμήμα της δικής της υφαλοκρηπίδας οδήγησε σε έντονη διπλωματική αντιπαράθεση και κίνδυνο στρατιωτικής κλιμάκωσης. Η ελληνική πλευρά απάντησε με προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης και στον ΟΗΕ, επιδιώκοντας διεθνοποίηση της διαφοράς και νομική κατοχύρωση των θέσεών της, ενώ η Τουρκία επέμεινε σε λύσεις μέσω διμερών διαπραγματεύσεων. Η κρίση κατέληξε στο Πρακτικό της Βέρνης (1976), το οποίο, αν και δεν έλυσε τη διαφορά, εισήγαγε μια μορφή «συγκρατημένης συμπεριφοράς» ως προς τις ερευνητικές δραστηριότητες (ELIAMEP, 2020b). Η κρίση του 1987 στο Αιγαίο αποτέλεσε ακόμα πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα «πολιτικής των άκρων» (brinkmanship). Αφορμή στάθηκαν οι τουρκικές εξαγγελίες για γεωτρήσεις σε αμφισβητούμενες περιοχές και η πρόθεση της Άγκυρας να προχωρήσει σε ενεργειακές έρευνες νοτίως της Θάσου. Η Αθήνα αντέδρασε με πλήρη κινητοποίηση των ενόπλων δυνάμεων και ρητορική που προσέγγιζε το casus belli, ενώ η Τουρκία απάντησε με αντίστοιχες κινήσεις, με την κρίση να αποκλιμακώνεται τελικά μέσω αμερικανικής και νατοϊκής διαμεσολάβησης. Το επεισόδιο του 1987 διαμόρφωσε πρότυπο για μετέπειτα διαχείριση κρίσεων, όπου η απειλή χρήσης βίας συνοδεύεται από έντονη διαπραγμάτευση και εξωτερική διαμεσολάβηση.

Η κρίση των Ιμίων (1996) θεωρείται σημείο τομής, καθώς εισήγαγε στην πράξη την έννοια των «γκρίζων ζωνών» και τη συστηματική αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας σε νησίδες και βραχονησίδες του Αιγαίου. Η κλιμάκωση, που ξεκίνησε από

ένα φαινομενικά «τεχνικό» ζήτημα προσάραξης πλοίου και σημαίας, εξελίχθηκε σε νυχτερινή στρατιωτική αντιπαράθεση με αποβιβάσεις ειδικών δυνάμεων και στις δύο νησίδες, κατάρριψη ελικοπτερου και άμεσο κίνδυνο γενικευμένου πολέμου. Η διπλωματική λύση επιβλήθηκε ουσιαστικά από την Ουάσιγκτον, με την περίφημη φόρμουλα «no ships, no flags, no troops», η οποία επί της ουσίας πάγωσε το καθεστώς στην περιοχή χωρίς σαφή νομική διευθέτηση (Μανιατόπουλος, 2022: 47-59). Η κρίση των Ιμίων συνέβαλε στη μετατόπιση του επίκεντρου της διαφοράς από απλή διαφωνία περί υφαλοκρηπίδας σε ευρύτερο ζήτημα κυριαρχίας, επιτείνοντας την αστάθεια στο Αιγαίο. Οι κρίσεις του 1976, 1987, 1996 αλλά και του 2020 μπορούν να ερμηνευθούν ως «κορυφές» ενός κύματος επαναλαμβανόμενων εντάσεων, που εντάσσονται σε ένα ευρύτερο φάσμα «ψυχρής σύγκρουσης» με περιοδικά ξεσπάσματα. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, τα διπλωματικά επεισόδια χαρακτηρίζονται από αιφνίδια κλιμάκωση, έντονο ρόλο ΜΜΕ και εθνικιστικού λόγου, κινητοποίηση στρατιωτικών δυνάμεων και, τελικά, εξωτερική παρέμβαση (ΗΠΑ, NATO ή ΕΕ) για αποκλιμάκωση. Έτσι, διαμορφώνεται ένας «μηχανισμός κρίσης», όπου η απειλή ένοπλης σύγκρουσης χρησιμοποιείται ως διαπραγματευτικό εργαλείο, αλλά –μέχρι στιγμής– αποφεύγεται ο πόλεμος.

Κατά τη δεκαετία του 2000, παρά την επίσημη ρητορική προσέγγισης, τα ελληνοτουρκικά επεισόδια συνεχίστηκαν με τη μορφή συχνών παραβιάσεων εναέριου χώρου, εμπλοκών μαχητικών και εντάσεων σε θαλάσσιες ζώνες, ιδίως σε περιοχές κοντά σε αμφισβητούμενα όρια FIR, επιχειρησιακής ευθύνης έρευνας-διάσωσης και χωρικών υδάτων. Η στατιστική ανάλυση των τουρκικών παραβιάσεων και υπερπτήσεων δείχνει ότι οι στρατιωτικοποιημένες αυτές πρακτικές αποτελούν σταθερό εργαλείο πίεσης, ιδίως σε περιόδους έντασης ή διαπραγματεύσεων για άλλα ζητήματα (Choulis et al., 2021:781). Το πλαίσιο αυτό ενισχύει την αντίληψη ενός «διαρκούς χαμηλής έντασης πολέμου» στο Αιγαίο, όπου το NATO παραμένει σε μεγάλο βαθμό ουδέτερος παρατηρητής. Από τα τέλη της δεκαετίας του 2010, το κέντρο βάρους των κρίσεων μετατοπίζεται στην Ανατολική Μεσόγειο, με επίκεντρο τις θαλάσσιες ζώνες, την ενέργεια και τις νέες τριμερείς συνεργασίες (Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ, Ελλάδα-Κύπρος-Αίγυπτος). Η υπογραφή του μνημονίου Τουρκίας-Λιβύης το 2019 για τον καθορισμό θαλάσσιων ζωνών, σε συνδυασμό με τις ελληνικές συμφωνίες οριοθέτησης με Ιταλία και Αίγυπτο το 2020, οδήγησαν σε μια νέα φάση οξείας αντιπαράθεσης. Η έξοδος του τουρκικού ερευνητικού σκάφους *Oruç Reis* συνοδεία πολεμικών πλοίων σε περιοχές όπου η Ελλάδα θεωρεί ότι έχει δικαιώματα υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ δημιούργησε μια «ναυτική κρίση» μεγάλης διάρκειας, με συνεχείς ανακοινώσεις NAVTEX, κινήσεις στόλων και συχνά επεισόδια επαφής πλοίων (Stergiou, 2022: 99-104). Η κρίση αυτή αντιμετωπίστηκε τόσο μέσω ενίσχυσης των ελληνικών διμερών συμμαχιών (Γαλλία, Αίγυπτος) όσο και με διπλωματικές πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της ΕΕ.

Η γεωπολιτική διάσταση των κρίσεων στην Ανατολική Μεσόγειο αναδεικνύεται και από μελέτες που εξετάζουν την ελληνοτουρκική αντιπαράθεση ως μέρος ενός ευρύτερου ανταγωνισμού για επιρροή, πρόσβαση σε ενεργειακούς πόρους και έλεγχο θαλάσσιων οδών. Η Αν. Μεσόγειος εμφανίζεται ως «πολυεπίπεδο πεδίο αντιπαλότητας», όπου Ελλάδα και Τουρκία εντάσσουν τα διμερή τους ζητήματα σε ένα στρατηγικό παιχνίδι με τη συμμετοχή τοπικών, περιφερειακών και διεθνών δρώντων (Strigunov et al., 2021: 12). Σε αυτό το πλαίσιο, οι κρίσεις του 2019-2020 δεν είναι απλώς «επεισόδια» αλλά αποτυπώνουν μια δομική σύγκρουση οραμάτων για την τάξη

ασφαλείας στην περιοχή. Παράλληλα, η τουρκική πολιτική αξιοποίησης του μεταναστευτικού/προσφυγικού έχει αναδειχθεί σε νέο τύπο κρίσης, στον οποίο η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση αποκτά υβριδικά χαρακτηριστικά. Η κρίση στον Έβρο τον Φεβρουάριο-Μάρτιο του 2020, που θα εξεταστεί σε επόμενο κεφάλαιο, εντάσσεται σε αυτό το υπόδειγμα και συνδέεται άμεσα με τις εξελίξεις στην Αν. Μεσόγειο και το μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης.

Τα διπλωματικά επεισόδια που συνοδεύουν αυτές τις κρίσεις περιλαμβάνουν συνήθως εντατικές επαφές σε επίπεδο ΥΠΕΞ, εμπλοκή της ΕΕ (συμβούλια υπουργών, συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου), νατοϊκές πρωτοβουλίες αποσυμπίεσης (deconfliction mechanisms) και παρεμβάσεις των ΗΠΑ. Ιδιαίτερα μετά το 2019, η Ελλάδα αντιμετωπίζει ταυτόχρονα δύο βασικές προκλήσεις: το μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης και τη μαζική πίεση προσφυγικών ροών στον Έβρο, τα οποία θεωρούνται κεντρικές απειλές για τα συμφέροντά της (SETA, 2020). Η συνολική εικόνα που προκύπτει από τη μελέτη των ελληνοτουρκικών κρίσεων είναι αυτή ενός φαύλου κύκλου συνεχών συγκρούσεων και εκτόνωσης, όπου τα διπλωματικά επεισόδια δεν είναι η εξαίρεση του κανόνα, αλλά κρίσιμα σημεία στη διαχείριση μιας μακροχρόνιας διαφοράς. Οι κρίσεις του 1976, 1987, 1996, οι εντάσεις στην Ανατολική Μεσόγειο και τα γεγονότα του 2020 λειτουργούν ως ιστορικό υπόβαθρο για την κατανόηση των επεισοδίων στον Έβρο, επιβεβαιώνοντας ότι η εργαλειοποίηση τόσο του χώρου (Αιγαίο, Αν. Μεσόγειος) όσο και των ροών (μεταναστευτικών, ενεργειακών) αποτελεί σταθερό μοτίβο στην ελληνοτουρκική αντιπαράθεση.

2.3 Η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση και ο διεθνής παράγοντας

Η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση εξελίσσεται μέσα σε ένα σύνθετο διεθνές περιβάλλον, όπου διασταυρώνονται οι στρατηγικές των μεγάλων δυνάμεων, οι θεσμοί συλλογικής ασφάλειας και οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από τον Ψυχρό Πόλεμο μέχρι σήμερα, ο διεθνής παράγοντας λειτούργησε άλλοτε ως σταθεροποιητικός μηχανισμός, άλλοτε ως πολλαπλασιαστής εντάσεων, επηρεάζοντας άμεσα τον τρόπο με τον οποίο Ελλάδα και Τουρκία διαχειρίζονται τις κρίσεις τους. Η ελληνοτουρκική διαφορά μετατρέπεται έτσι σε «περιφερειακό ζήτημα με διεθνή εμπέλευση», όπου κάθε κίνηση των δύο πλευρών απευθύνεται ταυτόχρονα σε συμμάχους, θεσμούς και ευρύτερα ακροατήρια (Ηρακλειδής, 2020: 120-126). Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, το πλαίσιο του NATO αποτέλεσε κεντρικό άξονα πλαισίωσης της ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης. Η ταυτόχρονη ένταξη Ελλάδας και Τουρκίας στο NATO (1952) ενέταξε τις διμερείς διαφορές σε ένα σύστημα όπου προείχε η ανύψωση της Σοβιετικής Ένωσης. Αυτό δημιούργησε μια ιδιότυπη «διπλή λογική»: από τη μία, η ύπαρξη κοινού συμμαχικού πλαισίου απέτρεπε την ανεξέλεγκτη κλιμάκωση· από την άλλη, η Ουάσιγκτον και οι νατοϊκοί μηχανισμοί απέφευγαν να πάρουν σαφή θέση επί των διαφορών, προκειμένου να μην διαταράξουν την ενότητα της Συμμαχίας. Ο Katsoulas αναλύει τον ρόλο του NATO και των ΗΠΑ μέσα από το σχήμα του «guardian's dilemma», στο οποίο η μεγάλη δύναμη εμπλέκεται «αναγκαστικά» στη σύγκρουση δύο συμμάχων, αλλά αυτό δεν είναι εφικτό χωρίς να δυσαρεστήσει τον έναν από τους δύο (Katsoulas, 2021: 2).

Η αμερικανική παρέμβαση υπήρξε κομβική σε αρκετές κρίσεις, από την Κύπρο μέχρι τα Ίμια και την Ανατολική Μεσόγειο. Η πολιτική ισορροπίας μεταξύ Αθήνας και

Άγκυρας, είτε υπό τη μορφή πίεσης και προς τις δύο πλευρές είτε με προώθηση status quo λύσεων, αποτυπώνει έναν διαρκή υπολογισμό κόστους-οφέλους για τις ΗΠΑ, οι οποίες αντιμετωπίζουν την ελληνοτουρκική σύγκρουση ως εσωτερικό ζήτημα της Συμμαχίας με ευρύτερες επιπτώσεις στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή (Tatli, 2024: 1-4). Παράλληλα, η σταδιακή ανάδυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως πολιτικού και θεσμικού δρώντος μετέβαλε καθοριστικά το σκηνικό της εμπλοκής διεθνούς παράγοντα στην ελληνοτουρκική αντιπαράθεση. Η απόφαση του Ελσίνκι (1999), η αναγνώριση της Τουρκίας ως υποψήφιας προς ένταξη χώρας και η σύνδεση της ευρωπαϊκής πορείας της Άγκυρας με κριτήρια καλής γειτονίας διαμόρφωσαν ένα πλαίσιο «ευρωπαϊκοποίησης» της διμερούς διαφοράς. Η ΕΕ λειτούργησε τόσο ως «καταλύτης» εκδημοκρατισμού και μεταρρυθμίσεων στην Τουρκία, όσο και ως εξωτερικό σημείο αναφοράς για την ελληνική στρατηγική, η οποία έτεινε να μετασχηματίζει μια καθαρά διμερή σύγκρουση σε ευρωπαϊκό ζήτημα ασφάλειας και δικαίου (Hasan et al., 2025: 80-85).

Ωστόσο, η πορεία αυτή δεν υπήρξε γραμμική. Η επιβράδυνση –και στη συνέχεια η de facto παγίωση– της ενταξιακής διαδικασίας της Τουρκίας, σε συνδυασμό με τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις στην ίδια τη χώρα, επανέφεραν τον παράγοντα «εθνική ισχύς» στο επίκεντρο. Η αρθρογραφία των τελευταίων ετών αναδεικνύει ότι η Άγκυρα, προωθώντας μια πιο αυτόνομη και αναθεωρητική εξωτερική πολιτική, αντιμετωπίζει πλέον την ΕΕ περισσότερο ως πεδίο τακτικών συσχετισμών παρά ως στρατηγικό προορισμό, γεγονός που περιορίζει την ικανότητα των Βρυξελλών να λειτουργήσουν ως μοχλός θεσμικής πίεσης στην ελληνοτουρκική διένεξη (Grigoriadis, 2022: 311-316). Η κρίση στην Ανατολική Μεσόγειο το 2020 ανέδειξε με ένταση τις ενδοευρωπαϊκές αντιφάσεις. Από τη μία πλευρά, κράτη όπως η Γαλλία, η Ελλάδα και η Κύπρος τάχθηκαν υπέρ μιας πιο αποφασιστικής στάσης απέναντι στην τουρκική προκλητικότητα, συνδέοντας την υπόθεση με την προστασία της ευρωπαϊκής κυριαρχίας και των ενεργειακών συμφερόντων. Από την άλλη, κράτη όπως η Γερμανία υιοθέτησαν πιο διαμεσολαβητική προσέγγιση, διστάζοντας να προχωρήσουν σε σκληρές κυρώσεις λόγω και του βάρους που έχει η Τουρκία στη διαχείριση του μεταναστευτικού. Η γερμανική πρωτοβουλία διαλόγου, παράλληλα με τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για «σταδιακή και αναστρέψιμη» διπλή στρατηγική (pressure and engagement), αποτυπώνει την προσπάθεια της ΕΕ να ισορροπήσει ανάμεσα στη συνοχή των κρατών-μελών και στην ανάγκη διατήρησης λειτουργικών σχέσεων με την Άγκυρα (SWP, 2020: 3-4).

Το NATO, στο νέο περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου, βρέθηκε αντιμέτωπο με το ζήτημα της διαχείρισης μιας κρίσης ανάμεσα σε δύο συμμάχους, με το επιπλέον βάρος ότι και οι δύο πλευρές επικαλούνταν την ανάγκη αποτροπής. Η υιοθέτηση νέων μηχανισμών αποσυμφόρησης (deconfliction mechanisms), όπως «κόκκινες γραμμές» μεταξύ στρατιωτικών επιτελείων και τεχνικές ρυθμίσεις για αποφυγή ατυχημάτων στη θάλασσα και στον αέρα, αποτέλεσαν προσπάθεια θεσμικής διαχείρισης του κινδύνου κλιμάκωσης. Η ανάλυση της νέας Στρατηγικής Αντίληψης του NATO δείχνει ότι η Συμμαχία προσπαθεί να διατηρήσει μια ουδέτερη στάση ως προς το νομικό περιεχόμενο των ελληνοτουρκικών διαφορών, ενώ ταυτόχρονα ενισχύει τον ρόλο της ως πλατφόρμας διαλόγου και επιχειρησιακού συντονισμού, ιδίως στην Ανατολική Μεσόγειο, τονίζοντας ωστόσο την επιτακτική ανάγκη για τη λήψη ουσιαστικών μέτρων που θα κατευνάσουν την ένταση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας (Lampas & Filis, 2023: 43-48). Παράλληλα με τους θεσμούς, σημαντικό ρόλο παίζουν και οι ευρύτεροι γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί. Η Ανατολική Μεσόγειος έχει καταστεί πεδίο

αλληλοεπικάλυψης συμφερόντων των ΗΠΑ, της Ρωσίας και περιφερειακών δρώντων (Ισραήλ, Αίγυπτος, χώρες του Κόλπου), με αποτέλεσμα η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση να ενσωματώνεται σε μεγαλύτερα στρατηγικά παίγνια. Η Τουρκία επιδιώκει να αξιοποιήσει τη γεωγραφική της θέση ως διαμετακομιστικού κόμβου ενέργειας και ασφάλειας (Haugom, 2019: 216-218), ενώ η Ελλάδα προβάλλει τον ρόλο της ως «πυλώνα σταθερότητας» και αξιόπιστου συμμάχου της Δύσης, προσβλέποντας σε στρατηγικές συνεργασίες και διμερείς αμυντικές συμφωνίες που ενισχύουν την αποτρεπτική της αξιοπιστία (Lampas & Filis, 2023: 41-42).

Ένας ιδιαίτερα σημαντικός τομέας όπου ο διεθνής παράγοντας καθίσταται εμφανής είναι το πεδίο της «διπλωματίας του μεταναστευτικού». Η κρίση στον Έβρο το 2020 ανέδειξε τον τρόπο με τον οποίο η Τουρκία αξιοποίησε το προσφυγικό/μεταναστευτικό ζήτημα για να πιέσει την ΕΕ, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο οι ευρωπαϊκοί θεσμοί (Επιτροπή, Συμβούλιο) και κράτη-μέλη αντέδρασαν με δηλώσεις στήριξης προς την Ελλάδα, αναβάθμιση της Frontex και συζήτηση για κυρώσεις. Η σχετική έρευνα κάνει λόγο για «μεταναστευτική διπλωματία» (migration diplomacy), όπου οι μεταναστευτικές ροές χρησιμοποιούνται ως μέσο διαπραγμάτευσης και εξαναγκασμού, με αντίκτυπο τόσο σε διμερές όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2025: 7).

Συνοψίζοντας, ο διεθνής παράγοντας στην ελληνοτουρκική αντιπαράθεση λειτουργεί σε πολλαπλά επίπεδα: θεσμικό (NATO, ΕΕ), διμερές (ΗΠΑ και άλλοι εταίροι), γεωπολιτικό (ανταγωνισμοί στην Ανατολική Μεσόγειο). Η μελέτη των επεισοδίων στον Έβρο το 2020 και της εργαλειοποίησης των προσφύγων δεν μπορεί να αποκοπεί από αυτό το περίπλοκο πλέγμα, καθώς οι κινήσεις Ελλάδας και Τουρκίας είχαν από την αρχή αποδέκτη τόσο τους ευρωπαϊκούς θεσμούς όσο και το NATO. Η κατανόηση του πώς ο διεθνής παράγοντας περιορίζει, ενισχύει ή αναπροσανατολίζει τις επιλογές των δύο κρατών είναι κρίσιμη για την ανάλυση της συγκεκριμένης κρίσης αλλά και των μελλοντικών εξελίξεων στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

2.4 Συμπέρασμα

Η ιστορική αναδρομή και η θεματική επισκόπηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων που προηγήθηκε στο Κεφάλαιο 2 αναδεικνύει μια σχέση με έντονη χρονική συνέχεια, στην οποία επαναλαμβάνονται μοτίβα καχυποψίας, ανταγωνισμού και περιοδικών προσπαθειών προσέγγισης. Από τη Συνθήκη της Λωζάνης έως τις σύγχρονες κρίσεις στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο, το διμερές πλαίσιο χαρακτηρίζεται από «δομική αντιπαλότητα», όπου ζητήματα κυριαρχίας, ασφάλειας και ταυτότητας επαναλαμβάνονται διαρκώς, καθιστώντας δυσχερή τη σταθερή αποκλιμάκωση. Η ιστορική διαδοχή κρίσεων και επεισοδίων δείχνει ότι οι ελληνοτουρκικές σχέσεις δεν μπορούν να κατανοηθούν ως σειρά μεμονωμένων γεγονότων, αλλά ως μακροχρόνια διαδικασία κατά την οποία οι προηγούμενες συγκρούσεις και συμβιβασμοί διαμορφώνουν ισχυρές «κληρονομίες» για το παρόν (Ροζάκης, 2021: 138-143). Ένα βασικό συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση είναι ότι η διμερής σχέση συνιστά κλασικό παράδειγμα «ανταγωνιστικής συνεργασίας», όπου η σύγκρουση και η συνεργασία συνυπάρχουν σε διαφορετικούς τομείς και χρονικές στιγμές. Παρά τις επαναλαμβανόμενες εντάσεις –από την Κύπρο και τα Ίμια έως τις πρόσφατες κρίσεις της Ανατολικής Μεσογείου– οι δύο χώρες δεν διολισθαίνουν σε γενικευμένο πόλεμο, αλλά διατηρούν δίαυλους επικοινωνίας και συνεργασία σε ορισμένους τομείς (εμπόριο, τουρισμός, κ.α.). Αυτή η συνθήκη έχει περιγραφεί ως σταθεροποιημένη αντιπαλότητα,

όπου η σύγκρουση είναι «διαχειριζόμενη» αλλά ποτέ πλήρως επιλυμένη, δημιουργώντας ένα διαρκές κλίμα αβεβαιότητας στην περιοχή (Οικονομου, 2022: 21-25).

Παράλληλα, η διερεύνηση των κύριων κρίσεων και διπλωματικών επεισοδίων ανέδειξε τον ρόλο της θάλασσας ως κεντρικού πεδίου αντιπαράθεσης. Ζητήματα οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ, εύρους χωρικών υδάτων και εναέριου χώρου, καθώς και η συζήτηση περί «γκρίζων ζωνών», έχουν καταστήσει το Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο πεδία όπου η νομική ερμηνεία του Δικαίου της Θάλασσας συνυπάρχει με τον σκληρό ανταγωνισμό ισχύος. Η παρουσία και η παρέμβαση του διεθνούς παράγοντα προκύπτει ως δεύτερος κρίσιμος άξονας, με τον ρόλο του ΝΑΤΟ, των ΗΠΑ και, προοδευτικά, της Ευρωπαϊκής Ένωσης να έχει λειτουργήσει άλλοτε ως μηχανισμός αποτροπής κλιμάκωσης και άλλοτε ως παράγοντας που «παγώνει» τις διαφορές χωρίς να τις επιλύει. Μεταψυχροπολεμικά η Ελλάδα επιδίωξε την «ευρωπαϊκοποίηση» των διαφορών, ενώ η Τουρκία αξιοποίησε την ενταξιακή της προοπτική ως πλαίσιο διαπραγμάτευσης και πίεσης. Ιδιαίτερη σημασία έχει η διαπίστωση ότι οι ελληνοτουρκικές σχέσεις δεν περιορίζονται πλέον σε παραδοσιακές έριδες για εδάφη ή γραμμές οριοθέτησης, αλλά επεκτείνονται σε νέα πεδία, όπως η ενεργειακή γεωπολιτική, η ασφάλεια μεταναστευτικών ροών και οι λεγόμενες «υβριδικές απειλές». Η πρόσφατη συζήτηση περί «εποχής συγκρουσιακής συνεργασίας» δείχνει ότι το διεθνές περιβάλλον μεταβάλλεται, αλλά οι θεμελιώδεις αντιφάσεις παραμένουν σε ένα «εξαιρετικά εύθραυστο» σκηνικό (Koukakis, 2024: 84-90), στο οποίο η ελληνική και η τουρκική πλευρά αντιλαμβάνονται διαφορετικά το πλαίσιο του διεθνούς δικαίου και τον ρόλο των διεθνών θεσμών, γεγονός που συμβάλλει στη δυσχέρεια εξεύρεσης μόνιμων λύσεων.

Κεφάλαιο 3: Η ελληνική εξωτερική πολιτική

3.1 Η Ελλάδα σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο

Το παρόν υποκεφάλαιο αποσκοπεί στο να αποτυπώσει τη θέση της χώρας στο σύγχρονο διεθνές σύστημα και ειδικότερα στο ευρωατλαντικό και περιφερειακό περιβάλλον της, προκειμένου να κατανοηθεί το πλαίσιο εντός του οποίου εκδηλώθηκαν τα επεισόδια στον Έβρο το 2020. Στη σχετική συζήτηση, η Ελλάδα προσεγγίζεται ως τυπικό παράδειγμα «μικρού κράτους» με σημαντικές εξαρτήσεις ασφαλείας και οικονομίας, αλλά ταυτόχρονα με φιλοδοξίες ενεργού περιφερειακού δράντος στα Βαλκάνια, στην Ανατολική Μεσόγειο και στη Μέση Ανατολή (Zachariades, 2025: 99-104). Μετά τη Μεταπολίτευση, η ένταξη στην ΕΟΚ/ΕΕ λειτούργησε ως στρατηγική «άγκυρα» για την ελληνική εξωτερική πολιτική, με στόχο την αντιστάθμιση ιστορικών τρωτών σημείων και τη θωράκιση έναντι απειλών, ιδίως από την Τουρκία, παραμένοντας προσηλωμένη στο διεθνές δίκαιο.

Η σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική διαμορφώνεται από συνδυασμό δομικών παραγόντων (γεωπολιτική θέση, συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς), εσωτερικών θεσμικών και πολιτικών δυναμικών, καθώς και από την ιστορική μνήμη κρίσεων και ηττών. Συλλογικές μελέτες για τη «σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική» υπογραμμίζουν ότι η Αθήνα επιχειρεί να ισορροπήσει ανάμεσα σε μια παραδοσιακά ρεαλιστική αντίληψη ασφάλειας και σε μια ολοένα πιο «ευρωπαϊκή» λογική πολυμερούς δράσης, οικονομικής διπλωματίας και ήπιας ισχύος. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα αυτοπροσδιορίζεται ως υπέρμαχος της εμβάθυνσης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και ταυτόχρονα ως υπεύθυνος «σύμμαχος πρώτης γραμμής» σε ζητήματα ασφάλειας, ενέργειας και μετανάστευσης στα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης. Σύγχρονες αναλύσεις επισημαίνουν ότι η Αθήνα στηρίζει τόσο τη θεσμική εμβάθυνση όσο και την περαιτέρω διεύρυνση – ιδίως προς τα Δυτικά Βαλκάνια – αλλά διατηρεί επιφυλάξεις απέναντι σε πλήρη εγκατάλειψη της ομοφωνίας στην ΚΕΠΠΑ, ακριβώς επειδή το βέτο θεωρείται κρίσιμο εργαλείο προάσπισης ζωτικών συμφερόντων σε ζητήματα όπως το Αιγαίο και η Ανατολική Μεσόγειος (ELIAMEP, 2024b).

Σε περιφερειακό επίπεδο, η Ελλάδα επιδιώκει να εδραιωθεί ως πυλώνας σταθερότητας σε τρεις αλληλένδετους γεωπολιτικούς χώρους: τα Βαλκάνια, την Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή/Βόρεια Αφρική. Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί κρίσιμο πεδίο άσκησης ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, όπου η Ελλάδα λειτουργεί ταυτόχρονα ως παράγοντας αποτροπής, διαμεσολαβητής και ενεργειακός κόμβος. Η κλιμάκωση της έντασης από το 2019 και μετά, με αιχμή τις θαλάσσιες ζώνες, τις έρευνες υδρογονανθράκων και τη στρατιωτική παρουσία τρίτων, οδήγησε σε έντονη διπλωματική κινητικότητα, ενίσχυση τριμερών/πολυμερών σχημάτων (Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ, Ελλάδα-Κύπρος-Αίγυπτος κ.ά.) και νέες συμμαχίες με ευρωπαϊκούς και περιφερειακούς δρώντες (Bakhshandeh & Yeganeh, 2023: 238-243)en. Στο ίδιο περιβάλλον, η Ελλάδα επιχειρεί να κεφαλαιοποιήσει την ανάδειξη της Ανατολικής Μεσογείου σε διακριτό περιφερειακό υποσύστημα, όπου ζητήματα ενέργειας, ασφάλειας, μεταναστευτικών ροών και θαλάσσιας δικαιοδοσίας αλληλοσυνδέονται. Η ελληνική διπλωματία, παρά τους δημοσιονομικούς περιορισμούς, επιχειρεί μια πιο ενεργή, «εξωστρεφή» παρουσία, αντιλαμβανόμενη ότι η συρρίκνωση του

γεωπολιτικού της ρόλου θα ενίσχυε τον αναθεωρητισμό άλλων περιφερειακών δυνάμεων (Tziampiris, 2021: 73-79). Παράλληλα, η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας επεκτείνεται σε ένα ευρύτερο μεσογειακό και αραβικό τόξο. Νεότερες μελέτες αναδεικνύουν τη σταδιακή μετατόπιση της ελληνικής πολιτικής από μια παραδοσιακά αποσπασματική προσέγγιση προς τον αραβικό κόσμο σε μια πιο συνεκτική στρατηγική, με στόχο τη διασύνδεση ασφάλειας, ενέργειας, πολιτιστικής διπλωματίας και οικονομικών συνεργασιών. Η ελληνοαραβική διάσταση αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο φόντο των κρίσεων στη Συρία, τη Λιβύη και την Παλαιστίνη, όπου η Ελλάδα επιδιώκει να ισορροπήσει ανάμεσα σε σχέσεις με το Ισραήλ, τις αραβικές χώρες και τις υποχρεώσεις της στο πλαίσιο της ΕΕ (Grigoriadis & Tsourapas 2022: 321-326).

Σχετική ανάλυση για τις «νέες σχέσεις» της Ελλάδας με τη Μέση Ανατολή υπογραμμίζει ότι τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα περιλαμβάνουν τη διατήρηση της γεωπολιτικής ισορροπίας στην Ανατολική Μεσόγειο, την προστασία της Κυπριακής Δημοκρατίας, τον έλεγχο των μεταναστευτικών ροών, την ασφάλεια θρησκευτικών και εθνοτικών κοινοτήτων και τη συμβολή στη σταθερότητα της ευρωπαϊκής περιφέρειας (China-CEE Institute, 2024). Στο επίπεδο υψηλής ρητορικής, η ελληνική ηγεσία προβάλλει συστηματικά την εικόνα της χώρας ως «πυλώνα σταθερότητας σε μια ταραγμένη περιοχή» και ως αξιόπιστου εταίρου που συνδυάζει προσήλωση στο διεθνές δίκαιο με επενδύσεις στην άμυνα και στην ανθεκτικότητα. Στην πρόσφατη ομιλία του Πρωθυπουργού στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, τονίζεται ότι η Ελλάδα συμβάλλει ενεργά στη διαχείριση κρίσεων στην Ουκρανία, τη Μέση Ανατολή και τα Βαλκάνια, ενώ ταυτόχρονα επιδιώκει την ειρηνική επίλυση των διαφορών με την Τουρκία στη βάση του Δικαίου της Θάλασσας (The Kouymbari Courier, 2025). Παράλληλα, η πρωτοβουλία για αναζωογόνηση ενός περιφερειακού «φόρουμ Ανατολικής Μεσογείου» αντανάκλα την προσπάθεια της Αθήνας να θεσμοποιήσει τον διάλογο για θαλάσσιες ζώνες, ενέργεια και ασφάλεια, μειώνοντας το ρίσκο κλιμάκωσης (The Kouymbari Courier, 2025).

Η εικόνα της Ελλάδας ως πυλώνα σταθερότητας συνδέεται και με την ενεργειακή και διασυνδετική της πολιτική. Τα τελευταία χρόνια, η χώρα προωθεί έργα ηλεκτρικών διασυνδέσεων και αγωγών που ενισχύουν τον ρόλο της ως ενεργειακού κόμβου μεταξύ Ευρώπης, Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής – όπως οι συμφωνίες με την Αίγυπτο και το Ισραήλ για υποθαλάσσιες διασυνδέσεις και συνεργασία σε ηλεκτρική ενέργεια, καθώς και η προοπτική οριοθέτησης θαλάσσιων ζωνών με τη Λιβύη (Reuters, 2021; 2021b; 2025). Η πρόσφατη ολοκλήρωση νέων υποθαλάσσιων καλωδίων και διασυνδέσεων, με έμφαση στη γεωπολιτική διάσταση της ενεργειακής ασφάλειας, ενισχύει περαιτέρω την εικόνα της Ελλάδας ως κρίσιμου «κόμβου» στην πράσινη μετάβαση της ΕΕ (Associated Press, 2025). Συνολικά, η ανάλυση της Ελλάδας σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο δείχνει ένα κράτος που, παρά τους αντικειμενικούς περιορισμούς ισχύος, επιδιώκει να αξιοποιήσει τη θεσμική του ενσωμάτωση, τη γεωγραφική του θέση και τα δίκτυα συμμαχιών του για να αναβαθμίσει τον ρόλο του. Αυτή η στρατηγική «μικρού αλλά φιλόδοξου κράτους», με έμφαση στο διεθνές δίκαιο, στις πολυμερείς φόρμουλες συνεργασίας και στη διασύνδεση ασφάλειας-ενέργειας-μετανάστευσης, συνιστά το απαραίτητο υπόβαθρο για την κατανόηση των ελληνικών χειρισμών κατά τα γεγονότα του Έβρου το 2020 και της διαχείρισης της τουρκικής εργαλειοποίησης των μεταναστευτικών ροών.

3.2 Η ελληνική εξωτερική πολιτική προς την Τουρκία

Ο ελληνικός εξωτερικός προσανατολισμός προς την Τουρκία αποτελεί αδιαμφισβήτητα ένα διακριτό αλλά ταυτόχρονα κεντρικό υποσύστημα της συνολικής στρατηγικής της χώρας. Στον πυρήνα της ελληνικής προσέγγισης βρίσκονται τρεις σταθερές: η προσήλωση στο διεθνές δίκαιο και ιδιαίτερα στο Δίκαιο της Θάλασσας, η αποτροπή μέσω επαρκούς στρατιωτικής ισχύος και συμμαχιών και η επιδίωξη ειρηνικής επίλυσης των διαφορών μέσω διαλόγου ή/και διεθνούς δικαιοδοσίας. Η κριτική θεώρηση της έννοιας των «εθνικών θεμάτων» αναδεικνύει ότι η πολιτική προς την Τουρκία συχνά εγγράφεται σε ένα εθνοκεντρικό πλαίσιο, το οποίο επηρεάζει την ιεράρχηση των προτεραιοτήτων, τη διαχείριση της κοινής γνώμης και την ανθεκτικότητα ή ευθραυστότητα των επιλογών συμβιβασμού (Ηρακλείδης, 2018: 124-129).

Ένας πρώτος άξονας ανάλυσης αφορά την ιστορική διαδρομή της ελληνικής πολιτικής απέναντι στην Άγκυρα, από τον «ψυχρό πόλεμο» του Αιγαίου και την περίοδο των συνεχών κρίσεων, στην προσέγγιση της δεκαετίας του 1990, την «ευρωπαϊκοποίηση» των ελληνοτουρκικών μετά το Ελσίνκι και, τελικά, στην περίοδο από το 2016 και εξής, όπου επανέρχεται μια λογική αυξημένης έντασης και ανταγωνισμού. Οι πρόσφατες συνθέσεις για την ελληνική εξωτερική πολιτική υπογραμμίζουν ότι η Τουρκία παραμένει σταθερά ο σημαντικότερος «παραδοσιακός φάκελος» της ελληνικής διπλωματίας, γύρω από τον οποίο δοκιμάζονται στην πράξη όλες οι εναλλακτικές στρατηγικές – από τον διάλογο και την οικοδόμηση μέτρων εμπιστοσύνης μέχρι την ενίσχυση της αποτροπής και την αναζήτηση διεθνούς στήριξης (Αθανασοπούλου κ.α., 2021: 187-193). Ταυτόχρονα, η ελληνική πολιτική προς την Τουρκία δεν μπορεί να κατανοηθεί αποκομμένη από την ευρύτερη λογική «σύζευξης» των σχέσεων Αθήνας-Άγκυρας με το ευρωτουρκικό πλαίσιο. Η Ελλάδα αξιοποίησε επί μακρόν την ιδιότητα του κράτους-μέλους της ΕΕ για να προωθήσει την ιδέα ότι η ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τον σεβασμό του διεθνούς δικαίου και τις σχέσεις καλής γειτονίας, επιχειρώντας να μετατρέψει μια κατ' εξοχήν διμερή αντιπαράθεση σε ζήτημα ευρωπαϊκού κεκτημένου και θεσμικών υποχρεώσεων. Είναι εμφανές ότι, παρά τη στασιμότητα της ενταξιακής πορείας της Τουρκίας, η Ελλάδα εξακολουθεί να βασίζεται στην ΕΕ ως πλατφόρμα πίεσης και ταυτόχρονα ως πλαίσιο εντός του οποίου μπορεί να περιορίζει μονομερείς τουρκικές πρωτοβουλίες. Η περίοδος 2019-2022, με τις εντάσεις στην Ανατολική Μεσόγειο, τις ναυτικές αποστολές, τις έρευνες για υδρογονάνθρακες και τη ρητορική κλιμάκωση, ανέδειξε εκ νέου τον διττό χαρακτήρα της ελληνικής πολιτικής: από τη μία, σκληρή ρητορική αποτροπής και ενίσχυση των εξοπλισμών και των αμυντικών συμπράξεων· από την άλλη, επιμονή στην ανάγκη διαλόγου υπό τον όρο του σεβασμού του διεθνούς δικαίου και της εγκατάλειψης των απειλών χρήσης βίας. Η ανάλυση των λόγων και ρητορικών τόσο της ελληνικής όσο και της τουρκικής ηγεσίας την περίοδο 2019-2022 αναδεικνύει μια δομική λογική «frenemies», όπου ο συνδυασμός συνεργασίας (εντός ΝΑΤΟ, διαλόγου για μέτρα εμπιστοσύνης) και έντονου ανταγωνισμού δημιουργεί έναν κύκλο συνεχών κρίσεων-ύφεσης, χωρίς οριστική διευθέτηση (Türkeş-Kılıç & Alioğlu Çakmak, 2022).

Ιδιαίτερη θέση στην ελληνική πολιτική έναντι της Τουρκίας καταλαμβάνει η διάσταση της εργαλειοποίησης των μεταναστευτικών/προσφυγικών ροών. Η Αθήνα επιδιώκει αφενός να αναδεικνύει την Τουρκία ως χώρα που χρησιμοποιεί τις μετακινήσεις πληθυσμών ως εργαλείο πίεσης προς την ΕΕ και τα κράτη-μέλη της, αφετέρου να

προβάλλει την Ελλάδα ως «προμαχώνα» της Ένωσης, που προστατεύει ταυτόχρονα τα εθνικά και τα ευρωπαϊκά σύνορα. Στο πλαίσιο αυτό, η ελληνική εξωτερική πολιτική επιχειρεί να συνδέσει τις τουρκικές πρακτικές με την ευρύτερη συζήτηση για την αναθεώρηση του Δουβλίνου, την ανάγκη κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής ασύλου, καθώς και την αναλογικότερη κατανομή των βαρών μεταξύ των μελών της ΕΕ (Paradakis & Spyragou, 2021: 265). Το επεισόδιο στα σύνορα του Έβρου το 2020 αποτελεί κομβικό παράδειγμα προσαρμογής της ελληνικής πολιτικής απέναντι στην Τουρκία υπό συνθήκες «υβριδικής πίεσης». Η Αθήνα, σε αντίθεση με προηγούμενες φάσεις διαχείρισης προσφυγικών κρίσεων, έσπευσε να πλαισιώσει το γεγονός όχι ως κλασική ανθρωπιστική/μεταναστευτική πρόκληση αλλά ως σκόπιμη υβριδική επίθεση, με εργαλειοποίηση ανθρώπινων ροών και συστηματική τουρκική υποκίνηση. Η ελληνική διπλωματία ενεργοποίησε άμεσα διάλους με θεσμούς της ΕΕ, προσκάλεσε ηγετικά στελέχη των ευρωπαϊκών θεσμών στον Έβρο και επιδίωξε να προσδώσει συλλογικό χαρακτήρα στην απόκρουση της κρίσης, επιτυγχάνοντας ισχυρές λεκτικές και πολιτικές δηλώσεις στήριξης που λειτούργησαν εν μέρει αποτρεπτικά προς την Άγκυρα.

Η ελληνική εξωτερική πολιτική προς την Τουρκία τα τελευταία χρόνια ενσωματώνει ολοένα και περισσότερο διαστάσεις «δημόσιας» και «ψηφιακής» διπλωματίας, με στόχο όχι μόνο τα κυβερνητικά ακροατήρια αλλά και τις κοινωνίες των δύο χωρών και την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη. Η χρήση κοινωνικών δικτύων από τον Πρωθυπουργό και το Υπουργείο Εξωτερικών, η έμφαση στη διάχυση αγγλόφωνων αφηγήσεων περί σεβασμού του διεθνούς δικαίου και προστασίας των συνόρων, καθώς και η αξιοποίηση συμβολικών κινήσεων (όπως οι επισκέψεις σε ακριτικές περιοχές ή η ανάδειξη περιβαλλοντικών/πολιτιστικών θεμάτων) συνθέτουν μια πολυεπίπεδη στρατηγική, που επιδιώκει να απομονώσει διπλωματικά την Άγκυρα και να παρουσιάσει την Ελλάδα ως τον «υπεύθυνο εταίρο» στην περιοχή (Kacziba et al, 2025: 23-27). Παράλληλα, η ελληνική πολιτική επηρεάζεται σημαντικά από τις στάσεις της ίδιας της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στην Τουρκία και στις προοπτικές προσέγγισης ή σύγκρουσης. Κοινές δημοσκοπήσεις σε Ελλάδα και Τουρκία δείχνουν ότι, παρά την έντονη δυσπιστία, η ελληνική κοινή γνώμη στηρίζει σε μεγάλο βαθμό μια πολιτική συνδυασμού ισχυρής αποτροπής με διάλογο και αντιλαμβάνεται τις ελληνοτουρκικές σχέσεις μέσα από το πρίσμα της ευρωπαϊκής και νατοϊκής ένταξης της χώρας.

Οι πιο πρόσφατες έρευνες κοινής γνώμης καταδεικνύουν επίσης ότι η αποκλιμάκωση μετά τους σεισμούς του 2023 και η «ατζέντα θετικής διπλωματίας» (Athens Declaration, MOE, συνεργασία σε χαμηλής πολιτικής τομείς) έχουν δημιουργήσει ένα πλαίσιο ελεγχόμενης ύφεσης, χωρίς όμως να αίρουν τις δομικές ανησυχίες της ελληνικής κοινωνίας για τον αναθεωρητισμό της Τουρκίας και την προοπτική μελλοντικών κρίσεων. Η ελληνική εξωτερική πολιτική προς την Τουρκία βρίσκεται έτσι σε μια διαρκή ισορροπία ανάμεσα στην ανάγκη αναβάθμισης της αποτρεπτικής αξιοπιστίας και στην προσδοκία ότι οι επαναλαμβανόμενοι κύκλοι «σεισμικής» ή «κρίσιμης» διπλωματίας μπορούν να δημιουργήσουν τουλάχιστον ζώνες συνεργασίας και διαχείρισης κινδύνου (ELIAMEP, 2024). Τέλος, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η σημασία των μη κρατικών παραγόντων, όπως η ελληνική ομογένεια και τα δίκτυα διασποράς, τα οποία λειτουργούν ως συμπληρωματικός βραχίονας της εξωτερικής πολιτικής προς την Τουρκία και το αμερικανικό σύστημα λήψης αποφάσεων. Το παράδειγμα της ενεργού παρέμβασης ελληνικών ομογενειακών οργανώσεων στις ΗΠΑ σε ζητήματα όπως η αναβάθμιση των τουρκικών F-16 αναδεικνύει πώς η Αθήνα εντάσσει την πολιτική της προς την Άγκυρα σε ένα ευρύτερο πλέγμα συμμαχιών, λόμπι

και δικτύων επιρροής, ενισχύοντας έμμεσα τη διαπραγματευτική της θέση (Ε.Β.Ε. ΠΕΙΡΑΙΩΣ, 2022).

Συνολικά, η ελληνική εξωτερική πολιτική προς την Τουρκία διαμορφώνεται ως μια στρατηγική πολλαπλών παραγόντων, στην οποία συνυπάρχουν στοιχεία κλασικής αποτροπής, έμφασης στο διεθνές δίκαιο, ευρωπαϊκής πλαισίωσης της διμερούς αντιπαράθεσης, διαχείρισης υβριδικών απειλών όπως η εργαλειοποίηση των προσφύγων, αλλά και ενεργούς δημόσιας διπλωματίας. Η πρόκληση για την Ελλάδα έγκειται στο να αξιοποιήσει τα εργαλεία αυτά προς μια συνεκτική μακροχρόνια στρατηγική, που να προσανατολίζει την ελληνοτουρκική σχέση είτε προς μια δομημένη ειρηνική διευθέτηση είτε, τουλάχιστον, προς μια σταθερά διαχειρίσιμη μορφή «συγκρουσιακής συνεργασίας».

3.3 Συμπέρασμα

Η ελληνική εξωτερική πολιτική διαμορφώνεται σε ένα περιβάλλον δομικής αβεβαιότητας, όπου η χώρα λειτουργεί ταυτόχρονα ως «μικρό κράτος» και ως κρίσιμος περιφερειακός δρών στην Ανατολική Μεσόγειο και στα Βαλκάνια. Η διττή αυτή ταυτότητα –μέλος της ΕΕ και του ΝΑΤΟ αλλά και μετωπικός δρών απέναντι σε μία αναθεωρητική Τουρκία– επιβάλλει μία στρατηγική που συνδυάζει παραδοσιακές λογικές ισχύος με θεσμικό πολυμερισμό, αξιοποιώντας το διεθνές δίκαιο και τις συμμαχίες ως πολλαπλασιαστές επιρροής (Κουλουμπής, 1997: 133-139). Η ανάλυση του 3.1 έδειξε ότι η Ελλάδα δεν αντιμετωπίζει το διεθνές και περιφερειακό περιβάλλον ως «στατικό σκηνικό», αλλά ως δυναμικό πλαίσιο συνεχούς προσαρμογής, όπου κρίσιμα ζητήματα –ενεργειακή ασφάλεια, μεταναστευτικές ροές, ρευστότητα στα Δυτικά Βαλκάνια, πόλεμος στην Ουκρανία– αναδιατάσσουν τις προτεραιότητές της. Σε αυτή τη συγκυρία, η Αθήνα επιδιώκει να προβάλλει το προφίλ «παρόχου σταθερότητας» (provider of stability), επενδύοντας σε ενεργειακή διπλωματία, αναβάθμιση των σχέσεων με ΗΠΑ, ΕΕ και βασικούς εταίρους της Ανατολικής Μεσογείου, καθώς και σε ενεργότερη συμμετοχή στις ευρωπαϊκές συζητήσεις για στρατηγική αυτονομία (China-CEE Institute, 2023).

Παράλληλα, το 3.2 ανέδειξε ότι η ελληνική πολιτική έναντι της Τουρκίας χαρακτηρίζεται από μια σταθερή «τριπλή αρχή»: προσήλωση στο διεθνές δίκαιο και στο Δίκαιο της Θάλασσας, διατήρηση αξιόπιστης αποτροπής και αναζήτηση διαλόγου υπό σαφείς όρους και σε συγκεκριμένη θεματολογία (υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ). Η ισορροπία ανάμεσα στην αποτροπή και την αποκλιμάκωση δεν είναι στατική, αλλά αναπροσαρμόζεται ανάλογα με τις πρωτοβουλίες της Άγκυρας, τις περιφερειακές κρίσεις και τον ρόλο των τρίτων δρώντων (ΗΠΑ, ΕΕ, ΝΑΤΟ), γεγονός που καθιστά την ελληνική πολιτική έναν «κινούμενο στόχο» διαχείρισης ρίσκου και ευκαιριών (Katsoulas, 2022: 114-119). Από θεωρητική σκοπιά, η ελληνική εξωτερική πολιτική μπορεί να ιδωθεί ως τυπικό παράδειγμα εξωτερικής πολιτικής «μεσαίου/μικρού κράτους» που αναζητά περιθώρια χειρισμών σε ένα συστημικό περιβάλλον όπου οι δομικοί περιορισμοί (ισορροπία ισχύος, θέση στην ιεραρχία της συμμαχίας, γεωγραφική εγγύτητα προς εστίες κρίσης) συναντούν εσωτερικές παραμέτρους (πολιτικός κύκλος, στρατηγική κουλτούρα, συλλογικές μνήμες κρίσεων). Η έμφαση στη θεσμική ενσωμάτωση (ΕΕ, ΝΑΤΟ), στη χρήση «ήπιας ισχύος» και στην ανάδειξη της χώρας ως αξιόπιστου εταίρου συνάδει με ευρύτερες τάσεις στη σύγχρονη θεωρία

εξωτερικής πολιτικής για την αναβάθμιση των μικρών κρατών μέσω κανόνων, θεσμών και επιλεκτικών συμμαχιών (Hill, 2016: 77-82).

Η μελέτη των σχέσεων Ελλάδας-Τουρκίας στο πλαίσιο αυτό δείχνει ότι η Αθήνα δεν αντιμετωπίζει τις ελληνοτουρκικές τριβές ως απομονωμένο διμερές ζήτημα, αλλά ως τμήμα ενός ευρύτερου γεωπολιτικού πλέγματος που περιλαμβάνει το ΝΑΤΟ, την πολιτική γειτονίας της ΕΕ, την ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο και τη διαχείριση κρίσεων στις παρυφές της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Κεντρικό εύρημα του κεφαλαίου αποτελεί επίσης η εντεινόμενη τάση εξισορρόπησης της Τουρκίας μέσω τριμερών σχημάτων συνεργασίας στην Ανατολική Μεσόγειο (Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ, Ελλάδα-Κύπρος-Αίγυπτος κ.ά.), που λειτουργούν τόσο ως εργαλεία ενεργειακής και αμυντικής συνεργασίας όσο και ως σχήματα πολιτικής στήριξης έναντι αναθεωρητικών κινήσεων. Οι τριμερείς αυτές εταιρικές σχέσεις, παρά τα όριά τους, έχουν προσφέρει στην Ελλάδα μια πρόσθετη διάσταση περιφερειακής δικτύωσης, ενισχύοντας τη διαπραγματευτική της ισχύ και αναβαθμίζοντας την εικόνα της ως υπεύθυνου δρώντος που συμβάλλει στη σταθερότητα (Grekos, 2023: 335-337).

Ταυτόχρονα, η ελληνική πολιτική έναντι της Τουρκίας δεν μπορεί να αποκοπεί από τις μεταβαλλόμενες αντιλήψεις κοινής γνώμης και στις δύο πλευρές του Αιγαίου, καθώς και από τις προσπάθειες διαλόγου «από τα κάτω» ή μέσω δημόσιας διπλωματίας. Η εξέλιξη των στάσεων σε Ελλάδα και Τουρκία την περίοδο 2021-2023 δείχνει τόσο τη διατηρούμενη καχυποψία όσο και τις δυνατότητες μερικής αποκλιμάκωσης σε περιόδους «σεισμικής διπλωματίας» και συγκλινόντων ανθρωπιστικών αφηγημάτων· αυτά τα δεδομένα επηρεάζουν το περιθώριο κινήσεων των πολιτικών ηγεσιών και τις επιλογές τους μεταξύ σύγκρουσης, αποτροπής και διαλόγου (ELIAMEP, 2024). Οι εξελίξεις στη στρατηγική ατζέντα της Ελλάδας καταδεικνύουν επίσης μια διεύρυνση του ρεπερτορίου εξωτερικής πολιτικής: πέρα από τα καθαρά διπλωματικά εργαλεία, αξιοποιούνται πιο συστηματικά η αμυντική αναβάθμιση, η ενεργειακή πολιτική, η οικονομική διπλωματία, αλλά και η τεχνολογική/κυβερνοασφάλεια ως πεδία μέσω των οποίων η Αθήνα επιχειρεί να θωρακίσει την εθνική της ασφάλεια και να ενισχύσει την αποτρεπτική της αξιοπιστία. Η σύνδεση της ελληνικής στρατηγικής με τις ευρωπαϊκές και νατοϊκές πρωτοβουλίες για νέα βιομηχανική πολιτική, αμυντική συνεργασία και πράσινη μετάβαση ενισχύει το επιχείρημα ότι η Ελλάδα επιχειρεί να συνδέσει την εθνική της ισχύ με ευρύτερα συμμαχικά οικοδομήματα (ELIAMEP, 2023b).

Στο ίδιο πλαίσιο, οι πολιτικές κατευθύνσεις της Αθήνας ως προς την Τουρκία αποτυπώνουν μια προσπάθεια συνδυασμού της «λογικής της αποτροπής» με μία πιο πρόσφατη συζήτηση περί «λογικής αμοιβαίου οφέλους», όπου η περιβαλλοντική διάσταση, οι συνέργειες σε ζητήματα ενέργειας και η ανάγκη σταθερότητας συνομιλούν με την παραδοσιακή έμφαση στην κυριαρχία και τα κυριαρχικά δικαιώματα. Η συζήτηση αυτή, παρ' ότι παραμένει αμφιλεγόμενη στο εσωτερικό, υποδεικνύει ότι η ελληνική πολιτική οφείλει να διαχειριστεί όχι μόνο την απειλή αλλά και την πιθανότητα μιας σταδιακής εξομάλυνσης, χωρίς να εκχωρεί βασικές της σταθερές (ELIAMEP, 2023c). Συνολικά, το Κεφάλαιο 3 καταδεικνύει ότι η ελληνική εξωτερική πολιτική απέναντι στην Τουρκία συγκροτείται ως σύνθεση τριών επιπέδων: (α) μιας δομικής αντίληψης περί αποτροπής και υπεράσπισης της διεθνούς νομιμότητας, (β) μιας θεσμικής στρατηγικής ένταξης των διμερών διαφορών σε πολυμερή και συμμαχικά πλαίσια όπου η Ελλάδα διαθέτει συγκριτικά πλεονεκτήματα, και (γ) μιας προσαρμοστικής διαχείρισης κρίσεων που αναγνωρίζει τις νέες μορφές πίεσης –όπως η εργαλειοποίηση των προσφυγικών/μεταναστευτικών ροών– ως τμήμα

ενός ευρύτερου φάσματος υβριδικών προκλήσεων. Η σύνθεση αυτή αποτελεί το αναγκαίο θεωρητικό και εμπειρικό υπόβαθρο για την ανάλυση των επεισοδίων στον Έβρο το 2020, όπου η αντιπαράθεση με την Τουρκία εκδηλώθηκε όχι μόνο σε στρατιωτικό-διπλωματικό επίπεδο αλλά και στη διασταύρωση μεταναστευτικής πολιτικής, συνοριακής ασφάλειας και ευρωπαϊκής διακυβέρνησης (ELIAMEP, 2025).

Κεφάλαιο 4: Η τουρκική εξωτερική πολιτική

4.1 Γενικοί προσανατολισμοί

Η κατανόηση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής προϋποθέτει μια μακρά ιστορική οπτική, από την κεμαλική περίοδο έως τη σημερινή διακυβέρνηση του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ). Η πρώιμη πολιτική της Τουρκικής Δημοκρατίας χαρακτηρίστηκε από αμυντικό ρεαλισμό, έμφαση στη διατήρηση του εδαφικού status quo της Λωζάνης και προτεραιότητα στη δυτική ένταξη (ΝΑΤΟ, Συμβούλιο Ευρώπης), με περιορισμένες περιφερειακές φιλοδοξίες πέραν της εγγύς γειτονιάς. Η Άγκυρα λειτούργησε για δεκαετίες ως «σύνορο» της Δύσης έναντι της Σοβιετικής Ένωσης, επιδιώκοντας ασφάλεια μέσω συμμαχιών περισσότερο παρά αναθεώρηση του συστήματος (Hale, 2016: 90-96). Με την άνοδο του ΑΚΡ το 2002, οι γενικοί προσανατολισμοί της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής μετασχηματίζονται: η παραδοσιακή, σε μεγάλο βαθμό αμυντική, κεμαλική προσέγγιση συμπληρώνεται –και εν μέρει υποκαθίσταται– από μια πιο φιλόδοξη, «νέο-οθωμανική» στρατηγική (Ραπτόπουλος, 2024: 40-50). Επί εποχής ΑΚΡ η Τουρκία διαμορφώνει την αυτό-αντίληψή της ως κεντρικός δρών σε τρεις ομόκεντρες γεωπολιτικές ζώνες: Μέση Ανατολή, Βαλκάνια/Μαύρη Θάλασσα και Ανατολική Μεσόγειος, επιδιώκοντας ενεργό ρόλο διαμεσολάβησης, οικονομικής διείσδυσης και πολιτιστικής επιρροής (Φωτίου & Τριανταφύλλου, 2010: 137-142).

Στο πλαίσιο αυτό, η θεωρία του «Στρατηγικού Βάθους» του Αχμέτ Νταβούτογλου οριοθετεί την Τουρκία ως «κεντρικό κράτος» με ιστορικά, πολιτισμικά και οικονομικά πλεονεκτήματα που της επιτρέπουν να λειτουργεί ως γέφυρα μεταξύ Δύσης-Ανατολής, Βορρά-Νότου. Αυτή η πολυδιάστατη προσέγγιση συνεπάγεται μεγαλύτερη εμπλοκή σε περιφερειακές συγκρούσεις, αύξηση της «διπλωματίας χωρίς αποκλεισμούς» (ανοίγματα προς Αφρική, Λατινική Αμερική, Ασία) και αναβάθμιση της οικονομικής διπλωματίας ως εργαλείου ισχύος (Alpan & Ozturk, 2025: 642-644). Η φιλοδοξία της Άγκυρας να αποτελέσει πρότυπο μιας «μετριοπαθούς ισλαμικής δημοκρατίας» και η στήριξη συγκεκριμένων πολιτικών δυνάμεων οδήγησαν σε συγκρούσεις συμφερόντων με αραβικά καθεστώτα και σε σταδιακή απομόνωση. Ειδικά από τα μέσα της δεκαετίας του 2010 και μετά, η Τουρκία μετατοπίζεται από μια στρατηγική «ηγεμονικού εκδημοκρατισμού» σε μια περισσότερο σκληρά ρεαλιστική διαχείριση της Μέσης Ανατολής, με έμφαση στην ασφάλεια, στη στρατιωτική παρουσία (Συρία, Λιβύη, Ιράκ) και στον έλεγχο των προσφυγικών/μεταναστευτικών ροών (Kardaş, 2021: 497-500). Σε αυτό το μεταβαλλόμενο περιβάλλον, η έννοια της «στρατηγικής αυτονομίας» αποκτά κεντρική θέση στους προσανατολισμούς της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Οι Kutlay και Öniş αναλύουν πώς, από τα μέσα της δεκαετίας του 2010, η Άγκυρα επιχειρεί να αποστασιοποιηθεί μερικώς από τον στενό προσανατολισμό προς τη Δύση, επιδιώκοντας ρόλο αυτόνομου, «πολυδιάστατου» δρώντος που συνομιλεί τόσο με τη Δύση όσο και με τη Ρωσία, την Κίνα και περιφερειακές δυνάμεις, χωρίς ωστόσο να εγκαταλείπει εντελώς τα νατοϊκά και ευρωπαϊκά πλαίσια (Kutlay & Öniş, 2021: 1091-1096).

Στον θαλάσσιο χώρο, οι γενικοί προσανατολισμοί της Άγκυρας εκφράζονται συμβολικά και στρατηγικά μέσω του δόγματος της «Γαλάζιας Πατρίδας» (Mavi

Vatan). Η ανάλυση του Denizeau αναδεικνύει τη Γαλάζια Πατρίδα ως «φιλόδοξο» συνδυασμό νομικού επιχειρήματος (διεύρυνση θαλασσιών ζωνών και αμφισβήτηση του ισχύοντος καθεστώτος στο Αιγαίο/Ανατολική Μεσόγειο) και γεωπολιτικής αφήγησης, που παρουσιάζει την Τουρκία ως ναυτική δύναμη με δικαιώματα σε ευρύτερο χώρο, από τη Μαύρη Θάλασσα μέχρι την Ανατολική Μεσόγειο (Denizeau, 2021: 5-12). Σε αυτή τη λογική εντάσσεται και η έμφαση της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο, στη Λιβύη και στην Κύπρο, όπου η Άγκυρα επιδιώκει να συνδυάσει ενεργειακές, στρατηγικές και συμβολικές στοχεύσεις. Ο Tziarras υποστηρίζει ότι η τουρκική πολιτική καθοδηγείται από το «Σύνδρομο της Λωζάνης», όπου η συνθήκη αντιμετωπίζεται ως ατελής συμβιβασμός που πρέπει ουσιαστικά να τεθεί υπό επαναδιαπραγμάτευση, ιδίως σε ό,τι αφορά τα θαλάσσια σύνορα και τους φυσικούς πόρους στην Ανατολική Μεσόγειο (Tziarras, 2022: 56-59). Πέραν της Ανατολικής Μεσογείου, η τουρκική εξωτερική πολιτική έχει αναπτύξει ισχυρή παρουσία στη Μέση Ανατολή και στη Βόρεια Αφρική, με συνδυασμό στρατιωτικών επεμβάσεων, βάσεων, συμφωνιών ασφαλείας και εφαρμογή «ήπιας ισχύος». Πρόσφατη μελέτη για τις «αναθεωρητικές φιλοδοξίες» της Τουρκίας στη MENA αναλύει πώς η Άγκυρα επιχειρεί να «επανεφεύρει» μια περιφερειακή τάξη πραγμάτων ευνοϊκή προς τα συμφέροντά της, με πυρήνα την ιστορική ευθύνη, τη δικαιοσύνη και τον αντί-ιμπεριαλισμό (Sharova & Cohen, 2025: 8-13).

Συνολικά, οι γενικοί προσανατολισμοί της Άγκυρας δεν μπορούν να ερμηνευθούν μόνο ως απάντηση σε εξωτερικές δομές ισχύος, αλλά και ως αντανάκλαση ενός εσωτερικού «συνασπισμού επιβίωσης» που συνδέει το κυβερνών κόμμα με εθνικιστικούς και στρατιωτικούς κύκλους. Η τουρκική εξωτερική πολιτική συνοψίζεται σε τρεις βασικούς πυλώνες: (α) μια ιστορική τάση ασφάλειας μέσω συμμαχιών και σταθεροποίησης του στάτους κβο, (β) μια νεότερη φάση φιλόδοξης περιφερειακής ανάδειξης και στρατηγικής αυτονομίας μέσω της ενίσχυσης της αμυντικής βιομηχανίας και (γ) μια τρέχουσα αναθεωρητική κατεύθυνση, όπου το κράτος επιδιώκει να επαναπροσδιορίσει τους συσχετισμούς ισχύος σε θάλασσα, ξηρά και αέρα (Daily Sabah, 2025). Αυτό το σύνθετο υπόβαθρο είναι κρίσιμο για την κατανόηση τόσο των σχέσεων Τουρκίας-ΕΕ όσο και της ειδικότερης πολιτικής της Άγκυρας απέναντι στην Ελλάδα και τη διαχείριση μεταναστευτικών ροών, οι οποίες θα αναλυθούν στα επόμενα υποκεφάλαια.

4.2 Σχέσεις Τουρκίας-ΕΕ

Η δυναμική των σχέσεων Τουρκίας-ΕΕ αποτελεί σημείο-κλειδί για την κατανόηση τόσο της τουρκικής στρατηγικής όσο και των ορίων αντίδρασης της Ελλάδας και της Ένωσης στα γεγονότα του Έβρου. Οι σχέσεις αυτές διατρέχουν μια μακρά διαδρομή, από τη Συμφωνία Σύνδεσης (1963) και την τελωνειακή ένωση (1995) μέχρι την αναγνώριση της Τουρκίας ως υποψήφιας χώρας και την έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων το 2005, σε μια τροχιά όπου η προοπτική πλήρους ένταξης συνυφάνθηκε με εντεινόμενες πολιτικές, θεσμικές και αξιακές εντάσεις (Σέρμπος, 2008: 162-167). Η κλασική φάση «ευρωπαϊκοποίησης» της Τουρκίας –ιδίως από το Ελσίνκι (1999) έως τα μέσα της δεκαετίας του 2000– ερμηνεύεται ως η «χρυσή εποχή» σύγκλισης με το κοινοτικό κεκτημένο, με μεταρρυθμίσεις στο κράτος δικαίου, στα ανθρώπινα δικαιώματα και στην οικονομία της αγοράς. Η Alpan προτείνει ένα σχήμα τεσσάρων περιόδων, όπου από την αρχική φάση προοδευτικής σύγκλισης η σχέση

μετατρέπεται σταδιακά σε μια ασταθή τροχιά απομάκρυνσης, καθώς η Τουρκία επαναπροσδιορίζει τη θέση της σε ένα πολυπολικό διεθνές σύστημα (Alpan, 2021: 47-53).

Μετά το 2016 και την απόπειρα πραξικοπήματος, η υποχώρηση του κράτους δικαίου, η συνταγματική αναθεώρηση που ενίσχυσε την προεδρική εξουσία και η αυταρχικοποίηση του καθεστώτος έχουν οδηγήσει σε μια διαδικασία «αποευρωπαϊκοποίησης» της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Ο Soler i Lecha περιγράφει τη σημερινή κατάσταση ως μείγμα «ελπίδας και απόγνωσης», όπου η ΕΕ συνεχίζει να θεωρεί την Τουρκία κρίσιμο εταίρο για ασφάλεια, ενέργεια και μετανάστευση, αλλά η ενταξιακή διάσταση έχει ουσιαστικά παγώσει (Soler i Lecha, 2023: 33-38). Στο επίπεδο της θεσμικής αρχιτεκτονικής, η τελωνειακή ένωση, η οποία συνιστά τον πυρήνα της οικονομικής σχέσης, παραμένει σε ισχύ, αλλά η αναγκαία αναθεώρησή της μπλοκάρεται λόγω πολιτικών και αξιακών διαφορών. Σύγχρονες συνθετικές αναλύσεις, όπως ο συλλογικός τόμος των Saatçioğlu & Tekin, αναδεικνύουν ότι η Τουρκία παραμένει, παρά τις εντάσεις, αναντικατάστατος εταίρος για την ΕΕ σε πεδία όπως η ενέργεια, τα δίκτυα μεταφορών και η περιφερειακή ασφάλεια, ενώ ταυτόχρονα η ΕΕ εξακολουθεί να είναι ο βασικός εμπορικός και επενδυτικός εταίρος της Άγκυρας (Saatçioğlu & Tekin, 2021: 124-127).

Καθοριστικός άξονας της σχέσης Τουρκίας-ΕΕ μετά το 2015 είναι η μετανάστευση και το προσφυγικό. Η συμφωνία/δήλωση ΕΕ-Τουρκίας της 18ης Μαρτίου 2016 για τον περιορισμό των ροών στο Αιγαίο μετέτρεψε την Τουρκία σε «ρυθμιστή» της πρόσβασης προς την Ευρώπη, θεσμοθετώντας μια λογική εξωτετικοποίησης των ευρωπαϊκών συνόρων. Η Saatçioğlu ερμηνεύει τη στροφή αυτή ως ενίσχυση ενός «λειτουργισμού» στις ευρωτουρκικές σχέσεις, όπου η ενταξιακή προοπτική υποχωρεί υπέρ επιλεκτικών, εργαλειακών συνεργασιών σε τομείς αμοιβαίου συμφέροντος, με αιχμή τη διαχείριση προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών (Saatçioğlu, 2019: 172-177). Η πιο πρόσφατη τουρκική και διεθνής βιβλιογραφία επισημαίνει ότι η μετανάστευση και οι προσφυγικές ροές έχουν μετατραπεί σε εργαλείο πολιτικής πίεσης και από τις δύο πλευρές, με την Τουρκία να αξιοποιεί την ασύμμετρη εξάρτηση της ΕΕ από τη συνεργασία της ως μοχλό διαπραγμάτευσης. Η μελέτη της Çetin δείχνει ότι η Άγκυρα χρησιμοποιεί ρητά τη ρητορική «ανοίγματος των συνόρων» και την απειλή διοχέτευσης μεγάλων πληθυσμών προς την Ευρώπη, ως αντίδραση σε κινήσεις της ΕΕ που θεωρεί εχθρικές, όπως η αναστολή ενταξιακών διαπραγματεύσεων ή επικρίσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Çetin, 2022: 61-66). Την ίδια στιγμή, ο ρόλος επιμέρους κρατών-μελών, ιδίως της Γερμανίας, αποδεικνύεται κομβικός στη διαμόρφωση της συνολικής ευρωπαϊκής στάσης έναντι της Τουρκίας. Σύμφωνα με τον Turhan, η Γερμανία λειτουργεί ως «κεντρικός μεσολαβητής» που προσπαθεί να ισορροπήσει ανάμεσα στη διατήρηση των οικονομικών και στρατηγικών δεσμών με την Άγκυρα και στην ανάγκη υπεράσπισης των ευρωπαϊκών αρχών δημοκρατίας και κράτους δικαίου (Turhan et al., 2025: 4-10).

Σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών, οι πρόσφατες εκθέσεις και ανακοινώσεις αποτυπώνουν θεσμικά αυτή τη διττή πραγματικότητα: η Τουρκία παραμένει «υποψήφια χώρα και καίριος εταίρος», αλλά η ενταξιακή διαδικασία είναι ουσιαστικά παγωμένη. Η Έκθεση 2023 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Τουρκία τονίζει τη συνεχιζόμενη δημοκρατική οπισθοδρόμηση, την πίεση στην ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και την απόσταση από τα κριτήρια της Κοπεγχάγης, αναγνωρίζοντας ωστόσο τη στρατηγική σημασία της Τουρκίας για την ασφάλεια, την ενέργεια και τη

μετανάστευση. Η Κοινή Ανακοίνωση του 2023 προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για την «Κατάσταση των πολιτικών, οικονομικών και εμπορικών σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας» επισημαίνει ότι, παρά τη στασιμότητα της ενταξιακής διαδικασίας, η Ένωση επιδιώκει «προοδευτική, αναλογική και αναστρέψιμη» επανεκκίνηση της συνεργασίας σε τομείς αμοιβαίου συμφέροντος, όπως η αναβάθμιση της τελωνειακής ένωσης, η πράσινη και ψηφιακή μετάβαση και οι υψηλού επιπέδου διάλογοι για το κλίμα και το εμπόριο (European Commission, 2023). Ταυτόχρονα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στην Έκθεση 2025 για τις Εκθέσεις Προόδου 2023-2024, υιοθετεί πιο σκληρή γραμμή, τονίζοντας ότι η ενταξιακή διαδικασία δεν μπορεί να ξεκινήσει εκ νέου υπό τις παρούσες συνθήκες και προκρίνοντας την αναζήτηση ενός «στενότερου, δυναμικού και στρατηγικού εταιρικού σχήματος» πέρα από το τυπικό πλαίσιο διεύρυνσης. Η θέση αυτή αναδεικνύει τη μετατόπιση από τη λογική της πλήρους ένταξης προς εναλλακτικά μοντέλα θεσμικής συσχέτισης (European Parliament, 2025).

Σε αυτό το πλαίσιο, οι αναλύσεις περί «πολλαπλών σεναρίων» για το μέλλον των ευρωτουρκικών σχέσεων αποκτούν ιδιαίτερη σημασία. Ο συλλογικός τόμος των Saatçioğlu & Tekin καταγράφει σενάρια που κυμαίνονται από μια αποδυναμωμένη, αλλά τυπικά ανοιχτή ενταξιακή πορεία, έως μια πιο ρεαλιστική μετεξέλιξη σε στρατηγική εταιρική σχέση, όπου η συνεργασία εδράζεται σε επιμέρους τομείς – όπως η ενέργεια, η ασφάλεια και η μετανάστευση – χωρίς σαφή προοπτική πλήρους ένταξης (Saatçioğlu & Tekin, 2021: 112-120). Οι εξελίξεις αυτές δεν είναι αφηρημένες, αλλά επηρεάζουν άμεσα τα περιφερειακά υποσυστήματα ασφάλειας στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Ο Κωνσταντινίδης, αναλύοντας το τρίγωνο Ελλάδα-Τουρκία-παγκόσμια κοινότητα, δείχνει πως οι ευρωτουρκικές ισορροπίες, η ενεργειακή ασφάλεια και η γεωπολιτική αντιπαράθεση διαπλέκονται και μεταφέρουν πιέσεις στην ελληνική εξωτερική πολιτική, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης όπως τα γεγονότα του 2020 στον Έβρο (Κωνσταντινίδης, 2023: 182-187).

Τέλος, έργα όπως της Βουγιουκλή και του Σέρμπου υπενθυμίζουν ότι, παρά τη σημερινή κρίση εμπιστοσύνης, η συζήτηση για την Τουρκία στην ΕΕ είχε και διαστάσεις οικονομικής ολοκλήρωσης, επιχειρηματικού περιβάλλοντος και θεσμικής σύγκλισης, οι οποίες σήμερα ανασυγκροτούνται σε πιο «εργαλειακή» βάση, όπου η πρόσβαση στην ενιαία αγορά και η χρηματοδότηση συνδέονται με ζητήματα όπως η διαχείριση των ροών και η ευθυγράμμιση με την εξωτερική πολιτική της Ένωσης (Βουγιουκλή, 2006: 121-128 ; Σέρμπος, 2008: 97-102). Σε αυτό το υπόβαθρο, τα επεισόδια στον Έβρο το 2020 μπορούν να ερμηνευθούν ως κορύφωση μιας ήδη διαμορφωμένης σχέσης αμοιβαίας εξάρτησης και ταυτόχρονα βαθιάς δυσπιστίας: η Τουρκία επιχειρεί να αξιοποιήσει τον ρόλο της ως «φύλακας συνόρων» της Ευρώπης, ενώ η ΕΕ και η Ελλάδα καλούνται να ισορροπήσουν ανάμεσα στην ανάγκη προστασίας των συνόρων και στη διατήρηση ενός ελάχιστου πλαισίου συνεργασίας με έναν αναντικατάστατο, αλλά προβληματικό εταίρο (Reiners & Turhan, 2021: 207-210).

4.3 Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας προς την Ελλάδα

Η τουρκική εξωτερική πολιτική προς την Ελλάδα συγκροτείται ως ιδιαίτερο υποσύνολο της ευρύτερης στρατηγικής της Άγκυρας στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο, με σαφείς αναθεωρητικές διαστάσεις. Οι διεκδικήσεις δεν περιορίζονται σε μεμονωμένα νομικά σημεία, αλλά συγκροτούν ένα συνεκτικό –αν και εσωτερικά

αντιφατικό– αφήγημα «αδικίας», σύμφωνα με το οποίο το ισχύον καθεστώς θαλασσιών και εναέριων ζωνών «περιθωριοποιεί» την Τουρκία. Πιο συγκεκριμένα, η Άγκυρα αμφισβητεί πλέον όχι μόνο το εύρος της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης και τον αντίκτυπο των νησιών σε υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ, αλλά ζητήματα κυριαρχίας (γκρίζες ζώνες), αποστρατιωτικοποίησης νησιών και εναέριου χώρου. Κεντρικό στοιχείο των τουρκικών διεκδικήσεων είναι η συστηματική αμφισβήτηση της αρχής ότι τα νησιά διαθέτουν πλήρη επήρεια σε υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ, ιδίως στο Ανατολικό Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο. Η τουρκική επιχειρηματολογία προβάλλει την ιδέα ότι η Ελλάδα, αξιοποιώντας το νησιωτικό της σύμπλεγμα, «κλείνει» την πρόσβαση της Τουρκίας στην ανοιχτή θάλασσα, περιορίζοντας υπερβολικά τη δική της θαλάσσια δικαιοδοσία. Μέσω αυτής της ανάγνωσης, η Άγκυρα επιδιώκει να υποβαθμίσει τον ρόλο νησιών όπως το Καστελόριζο ή ακόμη και μεγάλα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, αναζητώντας ένα νέο, de facto, καθεστώς οριοθέτησης (Πεφτίνας κ.ά., 2023: 132-138).

Στο ίδιο πλαίσιο, η Τουρκία θέτει ένα πλέγμα διεκδικήσεων που άπτονται της κυριαρχίας και της αποστρατιωτικοποίησης. Η ρητορική για «γκρίζες ζώνες» στο Αιγαίο –δηλαδή νησίδες και βραχονησίδες των οποίων η κυριαρχία υποτίθεται ότι είναι «αδιευκρίνιστη»– συνδέεται με παλαιότερες κρίσεις, όπως τα Ίμια, αλλά έχει αναζωπυρωθεί με επίκληση ερμηνειών της Συνθήκης της Λωζάνης και της Συνθήκης των Παρισίων. Παράλληλα, η Άγκυρα αμφισβητεί την παρουσία ελληνικών δυνάμεων σε νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, παρουσιάζοντας την αποστρατιωτικοποίηση ως προϋπόθεση για τη διατήρηση της ελληνικής κυριαρχίας – θέση που η ελληνική πλευρά απορρίπτει πλήρως, επικαλούμενη το δικαίωμα άμυνας απέναντι σε απειλή χρήσης βίας. Η σχετική ελληνική βιβλιογραφία υπογραμμίζει ότι οι τουρκικές αυτές θέσεις συνιστούν ουσιαστικά αναθεώρηση του μεταπολεμικού καθεστώτος κυριαρχίας και ασφάλειας στο Αιγαίο (Συρίγος & Ντόκος, 2020: 69-75).

Πέραν της νομικής διάστασης, η τουρκική πολιτική προς την Ελλάδα είναι οργανικά συνδεδεμένη με το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» (Mavi Vatan), το οποίο προσδίδει στα παραπάνω ζητήματα έναν σαφή γεωπολιτικό και ιδεολογικό μανδύα. Η Γαλάζια Πατρίδα περιγράφεται στη βιβλιογραφία ως ένα ναυτικό-γεωπολιτικό δόγμα που νοηματοδοτεί τις θάλασσες που περιβάλλουν την Τουρκία (Αιγαίο, Ανατολική Μεσόγειος, Μαύρη Θάλασσα) ως ενιαίο «θαλάσσιο ζωτικό χώρο» και θεμελιώνει διευρυμένες τουρκικές αξιώσεις σε θαλάσσιες ζώνες, πέρα από τα προβλεπόμενα της Σύμβασης του Montego Bay. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα εμφανίζεται όχι απλώς ως γείτονας με τον οποίο υπάρχουν επιμέρους νομικές διαφορές, αλλά ως βασικός ανταγωνιστής που «εγκλωβίζει» τη θαλάσσια προέκταση της Τουρκίας. Η στρατηγική στόχευση της Άγκυρας έναντι της Αθήνας, όπως προκύπτει από πρόσφατες πολιτικο-επιστημονικές αναλύσεις, είναι διττή: αφενός, να «σπάσει» αυτό που αντιλαμβάνεται ως ελληνική-κυπριακή «περικύκλωση» στην Ανατολική Μεσόγειο, και αφετέρου, να επιβάλει την αποδοχή ενός νέου διαπραγματευτικού πλαισίου, όπου όλες οι τουρκικές αξιώσεις (θαλάσσιες ζώνες, αποστρατιωτικοποίηση, γκρίζες ζώνες) θα τεθούν ως ενιαίο πακέτο υπό συζήτηση. Μελέτες γεωπολιτικού ανταγωνισμού στην περιοχή δείχνουν ότι η Τουρκία επιδιώκει να συνδέσει το διμερές με το ενεργειακό και το περιφερειακό ζήτημα ασφάλειας, εντάσσοντας τις ελληνικές θέσεις σε ένα αφήγημα «μαξιμαλισμού» που, υποτίθεται, αγνοεί τα δικαιώματα της Τουρκίας (Ongun, 2020: 31-37).

Στο εσωτερικό της Τουρκίας, η ελληνική διάσταση της εξωτερικής πολιτικής αντιμετωπίζεται όλο και περισσότερο μέσα από το πρίσμα της «ασφαλειοποίησης» (securitization) του Αιγαίου. Ο Christofis αναλύει πώς ο πολιτικός λόγος και τα μέσα ενημέρωσης παρουσιάζουν τις ελληνοτουρκικές διαφορές ως υπαρξιακή απειλή για την εδαφική ακεραιότητα και τα κυριαρχικά δικαιώματα της Τουρκίας, με αποτέλεσμα να εμπεδώνεται ένα κλίμα διαρκούς κρίσης και «πολιορκούμενης πατρίδας» (Christofis, 2022: 88-94). Η ασφαλειοποίηση αυτή επιτρέπει στο τουρκικό κατεστημένο να νομιμοποιεί αυξημένες στρατιωτικές δαπάνες, συνεχή παρουσία ναυτικών μονάδων στο Αιγαίο και υψηλή ρητορική ένταση απέναντι στην Ελλάδα, ακόμη και σε περιόδους σχετικής ύφεσης. Παράλληλα, στο επίπεδο διαμορφωτών πολιτικής και think tanks, η Ελλάδα συχνά εντάσσεται σε μια ευρύτερη αφήγηση περί «στρατηγικής αυτονομίας» της Τουρκίας, όπου η Άγκυρα διεκδικεί ρόλο αυτόνομου περιφερειακού πόλου. Αναλύσεις για τη ναυτική ενίσχυση της Τουρκίας και την αυξανόμενη ικανότητά της σε UAV, ναυτικές πλατφόρμες και ανθυποβρυχιακές δυνατότητες δείχνουν ότι η αναβάθμιση της τουρκικής ισχύος στη θάλασσα έχει ρητά ως σημείο αναφοράς και την ελληνοτουρκική αντιπαράθεση, τόσο σε επίπεδο αποτροπής όσο και συμβολικής προβολής ισχύος (Trends Research & Advisory, 2025).

Η διεθνής βιβλιογραφία για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις υπογραμμίζει ότι η τουρκική πολιτική προς την Ελλάδα διατρέχεται από το μοτίβο της «συγκρουσιακής συνεργασίας»: δηλαδή, την ταυτόχρονη ύπαρξη υψηλής ρητορικής και στρατιωτικής έντασης με περιόδους διαλόγου, τεχνικών επαφών και οικοδόμησης μέτρων εμπιστοσύνης. Ο Koukakis περιγράφει το σημερινό στάδιο ως εποχή «conflictual cooperation», όπου η Τουρκία διατηρεί την πίεση προς την Ελλάδα σε ζητήματα κυριαρχίας και θαλασσιών ζωνών, ενώ παράλληλα συμμετέχει σε διαδικασίες ύφεσης, σεισμικής διπλωματίας και θετικής ατζέντας, ιδίως μετά το 2023 (Koukakis, 2024: 85-89). Η Erkeç δείχνει ότι η Τουρκία αντιμετωπίζει την ένταση με την Ελλάδα στη «Θάλασσα των Νήσων» ως μοχλό για τη διεκδίκηση ρόλου σε ευρύτερα σχήματα ασφαλείας στην Ανατολική Μεσόγειο, επιδιώκοντας να συνδέσει τα διμερή με την περιφερειακή ισορροπία (Erkeç, 2023: 32-36). Αυτό ενισχύει την τουρκική προσπάθεια να παρουσιάσει τις ελληνοτουρκικές διαφορές όχι ως στενά διμερή ζητήματα, αλλά ως μέρος ενός μεγαλύτερου παζλ περιφερειακής ισχύος. Η δικοινοτική/μειονοτική διάσταση αποτελεί επίσης υπόβαθρο της τουρκικής πολιτικής προς την Ελλάδα. Η Άγκυρα εμφανίζεται ως «προστάτιδα δύναμη» της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη, θέτοντας ζητήματα αυτοπροσδιορισμού, εκπαίδευσης και θρησκευτικής διοίκησης. Αν και η μειονοτική πολιτική δεν είναι πάντοτε στο επίκεντρο των κρίσεων, συνιστά διαρκές εργαλείο πίεσης και διπλωματικής ρητορικής, το οποίο μπορεί να ενεργοποιηθεί σε περιόδους έντασης, ενισχύοντας την εικόνα της Τουρκίας ως «υπερασπιστή ομογενών» (Aydin & Ifantis, 2025: 81-85).

Τέλος, η βιβλιογραφία για τη νομική διάσταση των ελληνοτουρκικών διαφορών αναδεικνύει ότι οι τουρκικές διεκδικήσεις προς την Ελλάδα επιδιώκουν, σε σημαντικό βαθμό, την αναθεώρηση του status quo με όρους «σταδιακής διολίσθησης» – μέσω NAVTEX, ερευνών, υπερπτήσεων και ρητορικών απειλών – παρά μέσω άμεσης αμφισβήτησης των συνθηκών. Νεότερες νομικές μελέτες για τις θαλάσσιες ζώνες της Ελλάδας και την αντιπαράθεση με την Τουρκία καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η Άγκυρα επιδιώκει να δημιουργήσει ένα νέο, de facto, καθεστώς διαπραγμάτευσης, στο οποίο η Αθήνα θα υποχρεωθεί να αποδεχθεί «συνεταιριστική» διαχείριση χώρων που σήμερα θεωρούνται μονομερώς ελληνικής αρμοδιότητας (Aydin & Ifantis, 2025: 81-85). Όλα τα παραπάνω δείχνουν ότι η τουρκική εξωτερική πολιτική προς την Ελλάδα

δεν είναι απλώς άθροισμα επιμέρους νομικών διαφορών, αλλά μια συνολικότερη στρατηγική αναπλαισίωσης του ελληνοτουρκικού ζητήματος, στην οποία οι διεκδικήσεις και οι στόχοι της Άγκυρας συνδέονται με την επιδίωξη περιφερειακής ηγεμονίας, την εσωτερική νομιμοποίηση του καθεστώτος και την επιβολή ενός νέου πλαισίου διαπραγμάτευσης. Η κατανόηση αυτής της στρατηγικής είναι κρίσιμη για την ανάλυση των επεισοδίων στον Έβρο το 2020, όπου η Τουρκία αξιοποίησε ένα διεθνικό φαινόμενο –τις μεταναστευτικές ροές– ως εργαλείο πίεσης τόσο προς την Ελλάδα όσο και προς την Ευρωπαϊκή Ένωση.

4.4 Συμπέρασμα

Το υποκεφάλαιο 4.4 λειτουργεί ως συνθετικό συμπέρασμα του Κεφαλαίου 4, αναδεικνύοντας τα βασικά χαρακτηριστικά, τις στοχεύσεις και τις αντιφάσεις της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, όπως αυτές αποτυπώνονται ιδίως στην περίοδο Ερντογάν και με άμεσες επιπτώσεις στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και στα γεγονότα του Έβρου το 2020. Η νεότερη βιβλιογραφία συγκλίνει στην άποψη ότι η Τουρκία έχει μετακινηθεί από έναν σχετικά «δυτικοκεντρικό» προσανατολισμό σε μια περισσότερο αυτόνομη, αναθεωρητική και πολυδιάστατη στρατηγική, όπου η Ελλάδα, η Ανατολική Μεσόγειος και η ΕΕ λειτουργούν ως κεντρικά πεδία άσκησης ισχύος και δοκιμής της νέας της ταυτότητας ως «μεσαίας δύναμης» με περιφερειακές ηγεμονικές φιλοδοξίες (Kutlay & Öniş, 2021: 1091-1096). Μια πρώτη κρίσιμη διαπίστωση αφορά τη σταδιακή διαμόρφωση ενός συνεκτικού ιδεολογικού πλαισίου που συχνά περιγράφεται με τον όρο «νεοοθωμανισμός». Ο νεοοθωμανισμός δεν συνιστά απλώς νοσταλγική αναφορά στο οθωμανικό παρελθόν, αλλά ένα σύνολο αφηγημάτων περί «ιστορικής αποστολής» της Τουρκίας, τα οποία νομιμοποιούν την ενεργητική παρέμβασή της σε ευρύτερες γεωγραφίες (Βαλκάνια, Μέση Ανατολή, Ανατολική Μεσόγειος) και τη διεκδίκηση ρόλου προστάτιδας δύναμης για μουσουλμανικούς/τουρκόφωνους πληθυσμούς. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα εμφανίζεται, άμεσα ή έμμεσα, ως το δυτικό σύνορο αυτής της φαντασιακής «περιφέρειας επιρροής» και συχνά ως εμπόδιο στα νεοοθωμανικά σχέδια επαναανομηματοδότησης της τουρκικής ισχύος (Çandar, 2021: 107-112).

Συναφώς, η ελληνόγλωσση βιβλιογραφία επισημαίνει ότι η τουρκική εξωτερική πολιτική έχει αποκτήσει έντονα χαρακτηριστικά «στρατηγικού αναθεωρητισμού», ο οποίος στοχεύει σε μια σταδιακή επαναδιαπραγμάτευση κρίσιμων πτυχών του status quo που διαμορφώθηκε από τις συνθήκες της Λωζάνης και των Παρισίων. Ο Τζιάρρας, αναλύοντας τα ιδεολογικά θεμέλια της σύγχρονης τουρκικής στρατηγικής, δείχνει πώς η ρητορική περί «αδικιών» των υφιστάμενων συνθηκών τροφοδοτεί ένα αφήγημα «αναπόφευκτης διόρθωσης», το οποίο εκφράζεται τόσο στο θαλάσσιο πεδίο (Αιγαίο, Ανατολική Μεσόγειος) όσο και στη χρήση εργαλείων πίεσης, όπως το μεταναστευτικό (Tziarras, 2022: 88-93). Η δεύτερη διαπίστωση αφορά τη μετάβαση της Τουρκίας σε ένα παράδειγμα «στρατηγικής αυτονομίας», όπως αυτό καταγράφεται στη νεότερη θεωρητική συζήτηση. Η Aydın-Düzgit δείχνει ότι η Άγκυρα επιχειρεί να αποδεσμεύσει την εξωτερική της πολιτική από τις κλασικές συντεταγμένες της Δύσης (NATO, ΕΕ, ΗΠΑ), επιδιώκοντας ταυτόχρονα σχέσεις με τη Ρωσία, την Κίνα, περιφερειακές δυνάμεις της Μέσης Ανατολής και ευρύτερα του Παγκόσμιου Νότου· αυτή η πολυκεντρική στρατηγική δεν αναιρεί πλήρως τη δυτική διάσταση, αλλά την εντάσσει σε μια πιο σύνθετη αρχιτεκτονική ισορροπίας συμφερόντων (Aydın-Düzgit et al., 2025:

121-126). Σ' αυτό το πλαίσιο, η σχέση με την Ελλάδα και την ΕΕ γίνεται ταυτόχρονα χώρος σύγκρουσης και διαπραγμάτευσης, αλλά όχι αποκλειστικό σημείο αναφοράς.

Τρίτο κρίσιμο στοιχείο είναι η εντεινόμενη «ασφαλειοποίηση» της εξωτερικής πολιτικής. Η τουρκική ηγεσία, ιδίως μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016, δομεί έναν λόγο που παρουσιάζει τις περιφερειακές διαφοροποιήσεις – συμπεριλαμβανομένης της διαφοράς με την Ελλάδα– ως υπαρξιακές απειλές για την εθνική ασφάλεια και την εδαφική ακεραιότητα. Αυτός ο λόγος περί «πολιορκούμενης Τουρκίας» λειτουργεί πολλαπλά: ενισχύει την κοινωνική συναίνεση γύρω από επιθετικές κινήσεις, νομιμοποιεί τη στρατιωτικοποίηση της εξωτερικής πολιτικής και θολώνει τα όρια μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας, με άμεσες συνέπειες στην προσέγγιση ζητημάτων όπως το προσφυγικό και το μεταναστευτικό (Jordan & Azzahra, 2023: 7-12). Στο θαλάσσιο πεδίο, η «Γαλάζια Πατρίδα» λειτουργεί ως συμπύκνωση των παραπάνω τάσεων. Η στρατηγική αυτή δεν αποτελεί απλώς ναυτικό δόγμα, αλλά χωρική αναπαράσταση της τουρκικής ισχύος, που αποτυπώνεται σε χάρτες, στρατιωτικές ασκήσεις, ενεργειακά προγράμματα και διπλωματικές πρωτοβουλίες. Σύγχρονες μελέτες υπογραμμίζουν ότι η Γαλάζια Πατρίδα έχει καταστεί κεντρικό εργαλείο τουρκικής στρατηγικής αυτονομίας στην Ανατολική Μεσόγειο, συνδέοντας τις θαλάσσιες διεκδικήσεις με την ενίσχυση της αμυντικής βιομηχανίας (UAV, ναυτικές πλατφόρμες, συστήματα επιτήρησης) και με μια ρητορική που παρουσιάζει την Τουρκία ως «πολιορκούμενη θάλασσα δύναμη» (SWP, 2024). Τέταρτο στοιχείο είναι η λειτουργική εργαλειοποίηση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών. Η τουρκική εξωτερική πολιτική αντιμετωπίζει τους πρόσφυγες και τους μετανάστες όχι μόνο ως εσωτερικό κοινωνικό ζήτημα, αλλά και ως εργαλείο άσκησης πίεσης στην ΕΕ και στα κράτη-μέλη της, με κορυφαίο παράδειγμα τα γεγονότα του 2020 στον Έβρο. Πρόσφατες αναλύσεις για την εργαλειοποίηση της μετανάστευσης αναδεικνύουν πώς τα κράτη μπορούν να αξιοποιούν την ευαλωτότητα των μετακινούμενων πληθυσμών για να αποσπούν χρηματοδοτήσεις, πολιτικές παραχωρήσεις ή σιωπηρή ανοχή σε άλλες πτυχές της πολιτικής τους: η Τουρκία καταγράφεται σταθερά ως κεντρική περίπτωση αυτής της πρακτικής (Osso, 2025: 375-379).

Για την ελληνική οπτική, όλα τα παραπάνω σημαίνουν ότι η Τουρκία δεν αποτελεί πλέον απλώς «δύσκολο γείτονα», αλλά έναν αναθεωρητικό δρώντα ο οποίος συνδυάζει συμβατικά και ασύμμετρα εργαλεία ισχύος. Η στρατιωτική παρουσία, οι ναυτικές κινήσεις, η επιθετική ρητορική, η αξιοποίηση μειονοτικών ζητημάτων και η εργαλειοποίηση των ροών συνθέτουν ένα ολιστικό πλαίσιο πίεσης, στο οποίο η Ελλάδα καλείται να απαντήσει με σύνθετες στρατηγικές αποτροπής, διπλωματίας και ευρωπαϊκής δικτύωσης. Νεότερες ελληνικές και διεθνείς μελέτες υπογραμμίζουν ότι η διαχείριση αυτής της πραγματικότητας απαιτεί μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, θεσμική ανθεκτικότητα και αξιοποίηση του ευρωπαϊκού και διεθνούς δικαίου ως βασικών πυλώνων αντιμετώπισης της τουρκικής αναθεωρητικής πολιτικής (European Parliament, 2022). Σε αυτό το πλαίσιο, τα επεισόδια του Έβρου το 2020 εντάσσονται σε μια ευρύτερη δυναμική, όπου η τουρκική εξωτερική πολιτική χρησιμοποιεί εργαλεία «υβριδικής πίεσης» για να επιτύχει πολιτικούς και στρατηγικούς στόχους. Η θεωρητική και εμπειρική κατανόηση των γενικών προσανατολισμών της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής –όπως αναπτύχθηκαν στο Κεφάλαιο 4– αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάλυση του συγκεκριμένου επεισοδίου, της εργαλειοποίησης των προσφύγων και των ελληνικών/ευρωπαϊκών αντιδράσεων στα επόμενα κεφάλαια της εργασίας.

Κεφάλαιο 5: Η εργαλειοποίηση των προσφύγων

5.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις και νομικές πτυχές

Το υποκεφάλαιο 5.1 εστιάζει στη θεωρητική και νομική θεμελίωση της «εργαλειοποίησης» των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών, ως προϋπόθεση για την ανάλυση των επεισοδίων του Έβρου το 2020. Στο εννοιολογικό επίπεδο, ο όρος «εργαλειοποίηση» (instrumentalisation) περιγράφει καταστάσεις στις οποίες ένα κράτος ή άλλος δρών χρησιμοποιεί σκόπιμα την κίνηση προσώπων προς τα σύνορα ενός άλλου κράτους ή οργανισμού, προκειμένου να ασκήσει πολιτική, στρατηγική ή οικονομική πίεση, μετατρέποντας ευάλωτους πληθυσμούς σε μέσο εξωτερικής πολιτικής και σε συνιστώσα «υβριδικής απειλής» (Gkliati, 2023: 3-7). Η προσέγγιση αυτή συνδέει το μεταναστευτικό ζήτημα με τη λογική της ασφάλειας και της στρατηγικής αντιπαράθεσης, χωρίς όμως να αναιρεί τον χαρακτήρα των ατόμων ως υποκειμένων δικαιωμάτων, κάτι που θα αποτελέσει κεντρική διάσταση και στην παρούσα μελέτη. Στη βιβλιογραφία των διεθνών σχέσεων, η εργαλειοποίηση των πληθυσμιακών ροών αναλύεται μέσα από την έννοια της «στρατηγικά υποβοηθούμενης» ή «σκόπιμα προκαλούμενης» μετανάστευσης (strategic engineered migration). Η Greenhill υποστηρίζει ότι η εξαναγκαστική μετακίνηση ή η απειλή μαζικών ροών μπορεί να λειτουργήσει ως μορφή μη στρατιωτικού εξαναγκασμού, μέσω της δημιουργίας πολιτικού, κοινωνικού και οικονομικού κόστους στον αποδέκτη-κράτος (Belfer Center, 2010). Αυτή η θεωρητική οπτική επιτρέπει να ερμηνευθούν πρακτικές κρατών που «ανοίγουν» ή «κλείνουν» τις ροές προς τα σύνορα ανταγωνιστών ή εταίρων, όχι απλώς ως παρενέργεια συγκρούσεων, αλλά ως συνειδητά σχεδιασμένη στρατηγική πίεσης, ιδίως σε περιοχές όπως η ανατολική Μεσόγειος και τα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ.

Παράλληλα, η μετατόπιση του ευρωπαϊκού λόγου από τη «ασφαλειοποίηση» (securitisation) της μετανάστευσης προς τη ρητορική των «υβριδικών απειλών» και της «instrumentalisation» συνιστά κρίσιμη εξέλιξη. Η σχετική ανάλυση επισημαίνει ότι η ΕΕ, ιδίως μετά τα γεγονότα στα σύνορα Πολωνίας–Λευκορωσίας και στην πύλη της Θράκης, τείνει να εντάσσει τις μεταναστευτικές ροές σε ένα ευρύτερο πλαίσιο υβριδικού πολέμου και διακρατικής αντιπαράθεσης, με αποτέλεσμα να δικαιολογούνται εξαιρετικά μέτρα στα σύνορα. Αυτή η «υβριδοποίηση» του προσφυγικού συζητείται κριτικά, καθώς εγκυμονεί τον κίνδυνο κανονικοποίησης παρεκκλίσεων από τα συνήθη πρότυπα προστασίας, κάτι που η παρούσα εργασία θα εξετάσει ειδικά σε σχέση με την ελληνική πρακτική στον Έβρο. Στο νομικό επίπεδο, αφετηρία αποτελεί το διεθνές προσφυγικό δίκαιο, όπως αυτό αποτυπώνεται στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και στο Πρωτόκολλο του 1967, καθώς και στη συναφή ερμηνευτική βιβλιογραφία. Η σύγχρονη ανάλυση του Goodwin-Gill και της McAdam υπογραμμίζει ότι η αρχή της μη επαναπρόωθησης (non-refoulement) έχει εθιμικό και σχεδόν απόλυτο χαρακτήρα, ανεξάρτητα από το αν οι αφίξεις συνδέονται με «εργαλειοποίηση» από τρίτο κράτος (Goodwin-Gill et al., 2021: 88-93). Η χρήση προσφύγων για στρατηγικούς σκοπούς, επομένως, δεν αίρει τις βασικές υποχρεώσεις του κράτους υποδοχής, ούτε επιτρέπει γενικευμένη άρνηση πρόσβασης στη διαδικασία ασύλου, γεγονός που δημιουργεί μια ένταση ανάμεσα στην ασφάλεια και στην προστασία δικαιωμάτων.

Συμπληρωματικά προς τη Σύμβαση της Γενεύης, ο ΟΗΕ μέσω της Ύπατης Αρμοστείας (UNHCR) έχει αναπτύξει λεπτομερείς κατευθυντήριες γραμμές για τη διαδικασία αναγνώρισης του καθεστώτος πρόσφυγα και για την εφαρμογή των αρχών προστασίας σε συνθήκες κρίσης. Το Εγχειρίδιο της UNHCR επιβεβαιώνει ότι η πολιτική ή γεωπολιτική εκμετάλλευση των ροών δεν αλλάζει το ατομικό δικαίωμα υποβολής αίτησης διεθνούς προστασίας και δεν επιτρέπει «συλλογικές» κρίσεις επί της αποδοχής ή απόρριψης αιτήσεων (UNHCR, 2019). Η παρούσα μελέτη αξιοποιεί τις κατευθύνσεις αυτές για να εξετάσει κατά πόσο οι πρακτικές φύλαξης συνόρων στον Έβρο ισορρόπησαν ή συγκρούστηκαν με τις διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η συζήτηση για την εργαλειοποίηση έχει ενσωματωθεί θεσμικά, ιδίως μέσω της πρότασης Κανονισμού για την εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού και των συναφών ρυθμίσεων του Νέου Συμφώνου για τη Μετανάστευση και το Άσυλο. Το σχετικό ενημερωτικό σημείωμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου παρουσιάζει την προτεινόμενη διαδικασία έκτακτης διαχείρισης, που επιτρέπει σε κράτη-μέλη να εφαρμόζουν παρατεταμένες συνοριακές διαδικασίες, περιορισμούς στην καταγραφή αιτημάτων ασύλου και παρεκκλίσεις από την οδηγία επιστροφών (EPRS, 2022). Αν και το πλαίσιο αυτό στοχεύει στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας έναντι κρατικά υποκινούμενων πιέσεων, ταυτόχρονα εγείρει ερωτήματα για την προστασία της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Ο κριτικός νομικός λόγος εστιάζει ακριβώς σε αυτούς τους κινδύνους. Η ECRE, σε αναλυτικό της υπόμνημα για την προτεινόμενη ρύθμιση, υπογραμμίζει ότι ο ορισμός της εργαλειοποίησης είναι εξαιρετικά ευρύς και ασαφής, επιτρέποντας σε κράτη-μέλη να επικαλούνται σχεδόν οποιαδήποτε αύξηση αφίξεων ως λόγο για μόνιμες παρεκκλίσεις από το ενωσιακό κεκτημένο ασύλου (ECRE, 2022). Τονίζεται ότι τέτοια σχήματα υπονομεύουν δικαιώματα όπως το δικαίωμα ασύλου, η απαγόρευση βασανιστηρίων και απάνθρωπης μεταχείρισης, η προστασία από συλλογικές απελάσεις και το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής, κάτι που αποκτά ιδιαίτερη σημασία όταν αξιολογούνται πρακτικές αποτροπής ή επαναπροώθησης στα χερσαία σύνορα Ελλάδας-Τουρκίας. Στο ελληνικό νομικό και θεωρητικό πλαίσιο, το προσφυγικό δίκαιο έχει γνωρίσει σημαντική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια. Το έργο του Φαρμακίδη αναδεικνύει τη σύνδεση ανάμεσα στη δογματική ανάλυση των διατάξεων και στην πρακτική εφαρμογή τους από διοικητικές και δικαιοδοτικές αρχές, με ειδική έμφαση σε ζητήματα όπως η έννοια της «ασφαλούς χώρας», η αποδεικτική διαδικασία στις αιτήσεις ασύλου και η προστασία από αυθαίρετη κράτηση (Φαρμακίδης, 2021: 124-129). Η παρούσα εργασία αντλεί από αυτές τις επεξεργασίες προκειμένου να αποσαφηνίσει ποια όρια τίθενται, με βάση το ισχύον ελληνικό δίκαιο, στις επιχειρησιακές πρακτικές όταν ένα γειτονικό κράτος επιχειρεί να εργαλειοποιήσει τις ροές.

Επιπλέον, η ελληνόγλωσση βιβλιογραφία για τη μετανάστευση και το προσφυγικό, όπως ο συλλογικός τόμος του Ευρωπαϊκού Κέντρου Αριστείας Jean Monnet (2021) για την ευρωπαϊκή διαχείριση του μεταναστευτικού, αναδεικνύει τη διασταύρωση πολιτικών ασφάλειας, συνοριακής διαχείρισης και ενσωμάτωσης, επισημαίνοντας ήδη από το 2021 τον κίνδυνο χρήσης των ροών ως μέσου γεωπολιτικής πίεσης – με ρητή μάλιστα αναφορά στα γεγονότα του Έβρου. Η θεωρητική αυτή συζήτηση προσφέρει ένα γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο το φαινόμενο της εργαλειοποίησης ερμηνεύεται όχι ως μεμονωμένο περιστατικό, αλλά ως μέρος ευρύτερων στρατηγικών ανταγωνισμού στα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης. Τέλος, η σύγχρονη συζήτηση σε επίπεδο θεμελιωδών δικαιωμάτων εντάσσει την εργαλειοποίηση στο πλέγμα των υποχρεώσεων

που απορρέουν από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, την ΕΣΔΑ και τη σχετική νομολογία. Η FRA επισημαίνει ότι τα κράτη-μέλη οφείλουν να αντιμετωπίζουν τα σενάρια εργαλειοποίησης με εργαλεία που σέβονται την αρχή της αναλογικότητας και δεν οδηγούν σε κανονικοποίηση βίας στα σύνορα, ούτε σε «ζώνες εξαιρέσεως» όπου βασικά δικαιώματα τίθενται σε αναστολή. Αντίστοιχα, παρεμβάσεις σε εξειδικευμένα νομικά ιστολόγια τονίζουν ότι, ακόμη και όταν αναγνωρίζεται η ανάγκη θεσμικής θωράκισης έναντι κρατικά υποκινούμενων ροών, η ρύθμιση της εργαλειοποίησης δεν μπορεί να λειτουργεί ως πρόσχημα για την αποδόμηση του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου (EU Migration Law Blog, 2024). Στη βάση αυτών των θεωρητικών και νομικών εργαλείων, η παρούσα ενότητα θέτει το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα αναλυθούν, στα επόμενα κεφάλαια, οι συγκεκριμένες τουρκικές πρακτικές και οι ελληνικοί χειρισμοί στον Έβρο το 2020.

5.2 Μηχανισμοί χρήσης προσφύγων και μεταναστευτικού ρεύματος

Σε αυτό το υποκεφάλαιο, η ανάλυση επικεντρώνεται στους συγκεκριμένους μηχανισμούς μέσω των οποίων τα κράτη δύνανται να χρησιμοποιούν προσφυγικές και μεταναστευτικές ροές ως εργαλείο άσκησης πίεσης, διαπραγμάτευσης ή ακόμη και υβριδικής απειλής. Η εργαλειοποίηση των προσφύγων δεν είναι αφηρημένη έννοια, αλλά ένα σύνολο πρακτικών που οργανώνονται σκόπιμα από κρατικούς δρώντες, με στόχο την πρόκληση πολιτικού, οικονομικού ή κοινωνικού κόστους σε ένα «κράτος-στόχο» ή/και σε διεθνείς οργανισμούς όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ανάγνου, 2022: 76-80). Στο πλαίσιο αυτό, οι πρόσφυγες και οι μετανάστες καθίστανται «μέσα» άσκησης πίεσης, χωρίς να αναιρείται η ιδιότητά τους ως υποκειμένων δικαίου, γεγονός που δημιουργεί έντονα νομικά και ηθικά διλήμματα. Κεντρική έννοια για την κατανόηση αυτών των μηχανισμών αποτελεί η «διπλωματία της μετανάστευσης» (migration diplomacy), δηλαδή η αξιοποίηση της διασυνοριακής κινητικότητας ως πόρου ισχύος στην εξωτερική πολιτική. Κράτη προέλευσης ή διέλευσης συνειδητοποιούν ότι ο έλεγχος των ροών μπορεί να μετατραπεί σε μοχλό διαπραγμάτευσης, είτε μέσω απειλής «ανοίγματος των συνόρων» είτε μέσω υπόσχεσης συγκράτησης των ροών με αντάλλαγμα οικονομικά, πολιτικά ή θεσμικά ανταλλάγματα (Tsourapas, 2021: 137-140). Η δυνατότητα ρύθμισης της πρόσβασης σε εδάφη προορισμού, όπως η ΕΕ, αποκτά έτσι κεντρική θέση σε στρατηγικές αλληλεξάρτησης.

Ένας πρώτος, βασικός μηχανισμός είναι η σκόπιμη χαλάρωση ή άρση μέτρων ελέγχου στα χερσαία και θαλάσσια σύνορα. Η «πολιτική της μη αποτροπής» εκδηλώνεται με πρακτικές όπως η μείωση περιπολιών, η ανοχή στη δράση διακινητών, η παροχή διευκολύνσεων μεταφοράς (λεωφορεία, ταξί, συντεταγμένη μετακίνηση προς τη μεθοριακή ζώνη), αλλά και με δημόσιες δηλώσεις ότι τα σύνορα «είναι ανοιχτά». Με τον τρόπο αυτό, οι de facto ρυθμιστικές δυνατότητες του κράτους χρησιμοποιούνται για να αυξηθεί απότομα η πίεση σε ένα γειτονικό ή περιφερειακό σύστημα, δημιουργώντας εικόνα «κρίσης» και αποσταθεροποίησης (Kaya, 2020: 28-32). Συναφής προς τα παραπάνω είναι ο μηχανισμός της επιλεκτικής βίζας και των διοικητικών διευκολύνσεων. Κράτη που ελέγχουν αεροπορικές ή θαλάσσιες πύλες εισόδου μπορούν, μέσω χαλάρωσης των θεωρήσεων για συγκεκριμένες υπηκοότητες, να δημιουργήσουν τεχνητά «διαδρόμους» μετακίνησης προς μια μεθοριακή ζώνη, όπου

στη συνέχεια κατευθύνονται οι πληθυσμοί αυτοί προς τα σύνορα τρίτων χωρών ή της ΕΕ. Η στοχευμένη χορήγηση βίζας, η μη τήρηση υποχρεώσεων επανεισδοχής και η διοικητική «αδιαφορία» απέναντι σε προαναγγελλθείσες αναχωρήσεις λειτουργούν ως μορφές έμμεσης εξώθησης μεταναστευτικών ροών, ενταγμένες σε ευρύτερα «πακέτα» διαπραγματεύσεως και όρων (Cassarino, 2022: 99-103).

Ένας τρίτος μηχανισμός αφορά την αξιοποίηση των μικτών μεταναστευτικών ροών στο πλαίσιο ενός σύνθετου νομικού καθεστώτος ασύλου και προστασίας. Καθώς οι ροές συνήθως περιλαμβάνουν ταυτόχρονα πρόσφυγες, δικαιούχους επικουρικής προστασίας και οικονομικούς μετανάστες, τα κράτη-εργαλειοποιητές εκμεταλλεύονται την πολυπλοκότητα και τις ασυμμετρίες του ευρωπαϊκού και διεθνούς δικαίου για να προκαλέσουν διχασμό στο «κράτος-στόχο», τόσο σε πολιτικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο (Μαρούδα & Σαράντη, 2024: 137-142). Η δημιουργία συνθηκών μαζικής άφιξης επιβαρύνει τα συστήματα υποδοχής και ασύλου, καθιστώντας δυσχερή τη διάκριση κατηγοριών και εντείνοντας τον φόβο «απώλειας ελέγχου». Σημαντικός μηχανισμός είναι και η διασύνδεση της διαχείρισης των ροών με ευρύτερες πολιτικές και οικονομικές σχέσεις, μέσω όρων και «ανταλλαγμάτων». Οι διμερείς και πολυμερείς συμφωνίες επανεισδοχής, οι χρηματοδοτήσεις για «φύλαξη συνόρων», αλλά και η σύνδεση αναπτυξιακής βοήθειας με συνεργασία σε θέματα μετανάστευσης δημιουργούν ένα πεδίο όπου η απειλή χαλάρωσης της συνεργασίας αυτής μπορεί να χρησιμοποιηθεί εκβιαστικά (Mészáros & Tóca, 2023: 11-15). Η μετανάστευση, από πεδίο ανθρωπιστικής πολιτικής, μετατρέπεται έτσι σε πεδίο σκληρών διακρατικών διαπραγματεύσεων. Περαιτέρω, τα κράτη αξιοποιούν μηχανισμούς πληροφόρησης και προπαγάνδας για να κατευθύνουν τόσο τις κινήσεις των ίδιων των προσφύγων όσο και τις αντιλήψεις των κοινωνιών προορισμού. Μέσω ελεγχόμενων μηνυμάτων σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, διαρροών σε ΜΜΕ, ακόμη και διασποράς παραπληροφόρησης για «ανοικτά σύνορα» ή «μαζικές τακτοποιήσεις», καλλιεργούνται προσδοκίες ή φόβοι που πολλαπλασιάζουν τα αποτελέσματα της αρχικής κίνησης πληθυσμών.

Η εικόνα «εισβολής» ή «ασύμμετρης απειλής» μπορεί να τροφοδοτήσει αντιπροσφυγικά αντανάκλαστικά και πολιτικά ρήγματα στο εσωτερικό του κράτους-στόχου. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι μηχανισμοί αυτοί εντάσσονται σε ευρύτερες στρατηγικές υβριδικών απειλών, όπου η μετανάστευση συνδυάζεται με πληροφοριακές επιχειρήσεις, οικονομικές πιέσεις ή στρατιωτικές κινήσεις χαμηλής έντασης. Η συστηματική διευκόλυνση διελεύσεων, η συνοδεία μεταναστών από στρατιωτικές ή παραστρατιωτικές δυνάμεις μέχρι τη συνοριακή γραμμή και η ταυτόχρονη προβολή εικόνων έντασης στα διεθνή ΜΜΕ αποσκοπούν στη φθορά της αξιοπιστίας του στόχου, στην πρόκληση διχασμών εντός της ΕΕ και στη δοκιμή των ορίων του διεθνούς νομικού πλαισίου (Hybrid CoE, 2022). Η μετανάστευση, σε αυτή τη λογική, λειτουργεί ως «πολλαπλασιαστής ισχύος» σε μια ευρύτερη υβριδική στρατηγική. Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει στον μηχανισμό της «υποδαύλισης» υπαρχουσών κινητικότητων. Συχνά, τα κράτη δεν δημιουργούν από το μηδέν νέες ροές, αλλά αξιοποιούν ήδη υφιστάμενα μοτίβα μετακίνησης, τα οποία «ενισχύουν» με στοχευμένες κινήσεις – π.χ. διευκολύνοντας συγκεκριμένες διαδρομές, διακόπτοντας ξαφνικά επιχειρήσεις έρευνας-διάσωσης ή μεταφέροντας πληθυσμούς από εσωτερικές δομές φιλοξενίας προς μεθοριακές ζώνες (Kaya, 2020: 33-38). Έτσι, ένα διαχειρίσιμο μεταναστευτικό φαινόμενο μετατρέπεται σε οξυμένη «κρίση» ικανή να επηρεάσει ευρωπαϊκές συζητήσεις για κυρώσεις, χρηματοδοτήσεις ή γεωπολιτικές ρυθμίσεις.

Τέλος, δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι οι μηχανισμοί εργαλειοποίησης αξιοποιούν και τις εσωτερικές αδυναμίες των κρατών-στόχων: τις πολιτικές πόλωσης, την άνοδο λαϊκιστικών ή ξενοφοβικών δυνάμεων, την ανεπάρκεια υποδομών και διοικητικής ικανότητας. Μέσα από τη δημιουργία εικόνων καταρρεύσεως των συνόρων και «χαοτικών» ροών, οι κρατικοί δρώντες που εργαλειοποιούν τη μετανάστευση επιδιώκουν να ενισχύσουν τις φυγόκεντρες τάσεις, να επηρεάσουν εκλογικές αναμετρήσεις και να αναπλαισιώσουν την ευρωπαϊκή ατζέντα γύρω από την ασφάλεια και όχι τα δικαιώματα (Mixed Migration Centre, 2022). Έτσι, οι πρόσφυγες και οι μετανάστες μετατρέπονται σε «διαπραγματευτικά χαρτιά» σε ένα παιχνίδι ισχύος, όπου οι μηχανισμοί χρήσης των ροών είναι εξίσου κρίσιμοι με τις δηλωμένες πολιτικές. Συνολικά, το υποκεφάλαιο 5.2 οφείλει να αναδείξει ότι η εργαλειοποίηση των προσφύγων και των μεταναστευτικών ροών δεν περιορίζεται σε μια απλή «απειλή ανοίγματος συνόρων», αλλά συνιστά ένα πολυσύνθετο πλέγμα μηχανισμών – επιχειρησιακών, διοικητικών, διπλωματικών, επικοινωνιακών και υβριδικών – που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Η διερεύνηση αυτών των μηχανισμών αποτελεί κρίσιμο βήμα για την κατανόηση του πώς ένα διεθνικό, κατ' αρχήν ανθρωπιστικό φαινόμενο μπορεί να μετατραπεί σε εργαλείο πίεσης και σε κρίσιμο παράγοντα διαμόρφωσης περιφερειακών συσχετισμών ισχύος, ιδίως στο παράδειγμα του Έβρου το 2020, το οποίο αποτελεί τον κεντρικό εμπειρικό άξονα της παρούσας εργασίας (Mészáros & Tóca, 2023: 14-18).

5.3 Εργαλειοποίηση φαινομένου από ηγεμονικές δυνάμεις

Το υποκεφάλαιο αυτό εστιάζει ειδικά στο πώς η εργαλειοποίηση των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών δεν αποτελεί μόνο πρακτική «μεσαίων» ή περιφερειακών δυνάμεων, αλλά εντάσσεται ευρύτερα σε στρατηγικές ηγεμονικών δρώντων – κρατών που επιδιώκουν να διαμορφώσουν κανόνες, ισορροπίες και ατζέντες στο διεθνές σύστημα. Στο πλαίσιο της θεωρίας διεθνών σχέσεων, η εργαλειοποίηση της μετανάστευσης μπορεί να ιδωθεί ως ειδική μορφή «έμμεσης εξαναγκαστικής διπλωματίας» (indirect coercive diplomacy), όπου το κόστος δεν παράγεται από στρατιωτική βία αλλά από την πρόκληση πολιτικής, κοινωνικής και θεσμικής αστάθειας στις φιλελεύθερες δημοκρατίες-αποδέκτες (Triculescu et al., 2025: 10-14). Ηγεμονικές δυνάμεις –είτε πρόκειται για παραδοσιακές μεγάλες δυνάμεις είτε για αναδυόμενες περιφερειακές ηγεμονίες– αξιοποιούν τις μεταναστευτικές ροές ως «πολλαπλασιαστή ισχύος» ακριβώς επειδή γνωρίζουν ότι οι δυτικές φιλελεύθερες κοινωνίες είναι ιδιαίτερα ευάλωτες σε ζητήματα ασφάλειας, ταυτότητας και κοινωνικής συνοχής. Η ανάλυση των Marino και Hategekimana (2025) για τον τρόπο με τον οποίο τα «συνοριακά επεισόδια» πλαισιώνονται στα δημόσια συμφραζόμενα δείχνει ότι κάθε οξεία κρίση στα σύνορα τείνει να παρουσιάζεται ως σύγκρουση ανάμεσα στην «τάξη» και στο «χάος», ενισχύοντας την πολιτική πόλωση και καθιστώντας τις κυβερνήσεις ευάλωτες σε εσωτερικές πιέσεις (Marino & Hategekimana, 2025: 390-394).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εργαλειοποίησης από ηγεμονικό/αυταρχικό δρώντα αποτελεί η κρίση στα σύνορα ΕΕ-Λευκορωσίας το 2021-2022. Το καθεστώς Λουκασένκο ενθάρρυνε συστηματικά την προσέλευση μεταναστών και προσφύγων από τρίτες χώρες, μέσω χαλαρών θεωρήσεων και οργανωμένης μεταφοράς προς τα σύνορα Πολωνίας, Λιθουανίας και Λετονίας, με σαφή σκοπό την άσκηση πίεσης στην

ΕΕ μετά τις κυρώσεις για τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Hybrid CoE, 2023). Εδώ η εργαλειοποίηση εντάσσεται σε πρότυπο «υβριδικής επίθεσης» (hybrid attack), όπου η μετανάστευση συνδυάζεται με παραπληροφόρηση, κυβερνοεπιθέσεις και στρατιωτική παρουσία. Συμπληρωματικά, μελέτες για την «ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης» στην κρίση ΕΕ-Λευκορωσίας αναδεικνύουν ότι η ρητορική περί «υβριδικής επίθεσης μέσω μεταναστών» λειτουργεί διττά: από τη μία καταγγέλλει τον αυταρχικό δρώντα που χρησιμοποιεί ευάλωτους πληθυσμούς, από την άλλη επιτρέπει σε ορισμένα κράτη-μέλη να υιοθετήσουν εξαιρετικά μέτρα στα σύνορα (φράχτες, επαναπροωθήσεις, περιορισμό πρόσβασης στο άσυλο) στο όνομα της αποτροπής. Έτσι, η δράση της ηγεμονικής δύναμης «μεταφέρει» το κόστος σε επίπεδο δικαιωμάτων στους πληθυσμούς-στόχους και στα κράτη-μέλη, βαθαίνοντας τα εσωτερικά διλήμματα της ΕΕ.

Έτερο κλασικό παράδειγμα εργαλειοποίησης από περιφερειακή ηγεμονία αποτελεί η περίπτωση του Μαρόκου σε σχέση με την Ισπανία, ιδίως στα γεγονότα της Θέουτα τον Μάιο του 2021. Η ανάλυση του Cassarino (2022) δείχνει ότι η απότομη, σχεδόν «οργανωμένη» διέλευση χιλιάδων μεταναστών προς τον ισπανικό θύλακα, μετά από χαλάρωση των μαροκινών ελέγχων, συνδέθηκε στενά με τη διπλωματική ένταση γύρω από το Δυτικό Σαχάρα και την παρουσία του ηγέτη του Polisario σε ισπανικό έδαφος (Cassarino, 2022: 39-43). Η εγγύτητα Μαρόκου-Ισπανίας, η ασυμμετρία ισχύος και ο ρόλος της Ισπανίας ως «πύλης» της Ευρώπης προσδίδουν στη Ραμπάτ την ικανότητα να χρησιμοποιεί τη μετανάστευση ως επιλεκτικό μοχλό πίεσης απέναντι σε ένα κράτος-μέλος και, εμμέσως, στην ίδια την ΕΕ. Η πιο πρόσφατη έρευνα για το ισπανικό-μαροκινό συνοριακό καθεστώς δείχνει ότι αυτή η εργαλειοποίηση δεν είναι στιγμιαίο φαινόμενο, αλλά αποτέλεσμα μακρόχρονης «αναδιάρθρωσης» του συνοριακού καθεστώτος, όπου η Μαδρίτη και οι Βρυξέλλες εξαρτώνται ολοένα και περισσότερο από τη συνεργασία του Μαρόκου για τον έλεγχο των ροών (Núñez, 2024: 73-78). Αυτό ενδυναμώνει τη Ραμπάτ ως «συνοριακό μεσάζοντα» (border broker) με αυξημένη διαπραγματευτική ισχύ, επιτρέποντάς της να αποσπά χρηματοδοτήσεις, πολιτικές παραχωρήσεις ή πιο ήπιες αντιδράσεις σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η εργαλειοποίηση από ηγεμονικές δυνάμεις δεν περιορίζεται όμως στο στενό πλαίσιο των χερσαίων συνόρων. Στο πεδίο της ναυτικής ασφάλειας, πρόσφατες μελέτες για τις «υβριδικές απειλές» στα θαλάσσια σύνορα της ΕΕ τονίζουν ότι η επαπειλούμενη ή πραγματική μαζική αναχώρηση πλοιαρίων μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο πίεσης σε θαλάσσιες ζώνες κρίσιμες για το εμπόριο, την ενέργεια και τη στρατιωτική παρουσία (Riddervold, 2023: 1148-1152). Σε αυτό το πλαίσιο, η μετανάστευση αντιμετωπίζεται ως μέρος ενός ευρύτερου «υβριδικού ρεπερτορίου», το οποίο περιλαμβάνει μεταξύ άλλων ενεργειακούς εκβιασμούς, κυβερνοεπιθέσεις και αμφισβητήσεις θαλασσιών ζωνών. Η αντίληψη της μετανάστευσης ως «όπλου» έχει επίσης ενσωματωθεί στη θεωρητική και πολιτική συζήτηση για τις σχέσεις Ρωσίας-Δύσης. Αναλύσεις για τον πόλεμο στην Ουκρανία και τη διαχείριση των ουκρανικών προσφυγικών ροών επισημαίνουν ότι η Μόσχα είχε ήδη αναπτύξει, στο πλαίσιο προηγούμενων κρίσεων, τεχνικές έμμεσης πίεσης μέσω μετατοπίσεων πληθυσμών, ενώ η ίδια η Ευρώπη αντιλαμβάνεται ολοένα και περισσότερο τον κίνδυνο μελλοντικής εργαλειοποίησης αυτών των ροών από τρίτα κράτη (Bostan, 2025: 148-152). Η χρήση εξαναγκαστικής ή κατευθυνόμενης μετανάστευσης ως εργαλείου σε υβριδικό πόλεμο εντάσσεται έτσι σε ένα ευρύτερο γεωπολιτικό παίγνιο, όπου οι ηγεμονικές δυνάμεις επιδιώκουν να μεταφέρουν συγκρούσεις στο εσωτερικό των δημοκρατικών κοινωνιών.

Ανάλογη προβληματική διατυπώνεται και σε σύγχρονες εργασίες για την εξέλιξη της «εξαναγκαστικής μετανάστευσης ως όπλου». Η εργαλειοποίηση αποτελεί χαρακτηριστική πρακτική μη φιλελεύθερων καθεστώτων έναντι φιλελεύθερων δημοκρατιών, λόγω της ασυμμετρίας ευαισθησίας απέναντι σε ανθρωπιστικά ζητήματα και στον σεβασμό των δικαιωμάτων. Ενώ τα αυταρχικά καθεστώτα μπορούν να αντέξουν υψηλό πολιτικό και ανθρώπινο κόστος, οι δημοκρατίες είναι δεσμευμένες από κανόνες, θεσμούς και κοινωνικές ευαισθησίες, γεγονός που μετατρέπει τη μετανάστευση σε ιδιαίτερα αποτελεσματικό εργαλείο εξαναγκασμού σε ένα «ασύμμετρο διακρατικό παίγνιο». Στο ελληνικό και ευρύτερο ευρωπαϊκό θεωρητικό πλαίσιο, η διάσταση της εργαλειοποίησης από ηγεμονικές δυνάμεις έχει αρχίσει να αναδεικνύεται σε συλλογικούς τόμους που εξετάζουν τις σύγχρονες εκδοχές του προσφυγικού ζητήματος. Στην ηλεκτρονική έκδοση *Σύγχρονες Εκδοχές του Προσφυγικού Ζητήματος: Όψεις και Απόψεις*, αναδεικνύεται ότι η προσφυγική «κρίση» δεν είναι απλώς ανθρωπιστικό φαινόμενο, αλλά και πεδίο σύγκρουσης αφηγήσεων μεταξύ ΕΕ και τρίτων χωρών, με την πρώτη να εμφανίζεται ως θεματοφύλακας αξιών και τις δεύτερες να εργαλειοποιούν την ευλωτότητα ανθρώπων για να δοκιμάσουν τα όρια αυτών των αξιών (Οικονόμου, 2021: 137-143).

Παράλληλα, ο ελληνόγλωσσος συλλογικός τόμος *Ευρωπαϊκές αξίες και προσφυγική κρίση* επισημαίνει ότι η ΕΕ, ως «κανονιστική δύναμη», βρίσκεται αντιμέτωπη με ηγεμονικούς δρώντες που αμφισβητούν την αξιοπιστία της, εκμεταλλευόμενοι τις αντιφάσεις ανάμεσα στις διακηρύξεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στις πρακτικές αποτροπής στα σύνορα (Παπανικολάου, 2022: 152-157). Η εργαλειοποίηση, υπό αυτή την έννοια, δεν στοχεύει μόνο σε άμεσα υλικά οφέλη, αλλά και στη διάβρωση της «ηθικής ηγεμονίας» της Ένωσης στο διεθνές σύστημα. Τέλος, think tanks και ερευνητικά κέντρα επισημαίνουν ότι η εργαλειοποίηση από ηγεμονικές δυνάμεις τείνει να καταστεί δομικό στοιχείο του ευρωπαϊκού περιβάλλοντος ασφαλείας. Η έκθεση του Clingendael Institute (2022) προειδοποιεί ότι η «instrumentalisation of migration» θα πρέπει να θεωρείται μακροπρόθεσμη πρόκληση και όχι συγκυριακή ανωμαλία, καλώντας την ΕΕ να αναπτύξει στρατηγικές ανθεκτικότητας (resilience) που να μειώνουν τη διαπραγματευτική ισχύ τρίτων κρατών χωρίς να θίγονται οι θεμελιώδεις αξίες της (Clingendael Institute, 2022). Η παρούσα εργασία εντάσσει τα επεισόδια του Έβρου 2020 ακριβώς σε αυτό το πλαίσιο, ως χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο μία περιφερειακή ηγεμονική δύναμη μπορεί να αξιοποιήσει ένα διεθνικό φαινόμενο – τις μεταναστευτικές ροές– για την άσκηση πίεσης σε ένα κράτος-μέλος και στην ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση.

5.4 Αντιμετώπιση

Το υποκεφάλαιο 5.4 εστιάζει στις μορφές αντίδρασης ενός κράτους όταν βρίσκεται αντιμέτωπο με την εργαλειοποίηση προσφύγων και μεταναστευτικών ροών ως μέσου πίεσης ή υβριδικής απειλής. Η βασική πρόκληση για το κράτος είναι να συνδυάσει την προστασία της κυριαρχίας και της ασφάλειας με τον σεβασμό του διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων και προσφύγων. Στη σχετική βιβλιογραφία, η εργαλειοποίηση της μετανάστευσης περιγράφεται ως ειδική μορφή «υβριδικής απειλής», όπου η μεταναστευτική ροή χρησιμοποιείται σκόπιμα για να δοκιμάσει την ανθεκτικότητα θεσμών, συνόρων και πολιτικών συστημάτων,

επιβάλλοντας στα κράτη να αναπτύξουν σύνθετες, πολυεπίπεδες στρατηγικές αντίδρασης (Pūraitė & Seniutienė, 2025: 229-234). Πρώτος άξονας αντίδρασης αφορά τις νομικές και κανονιστικές παρεμβάσεις. Τα κράτη είτε μεμονωμένα είτε μέσω περιφερειακών σχηματισμών (ΕΕ, ΝΑΤΟ κ.ά.) υιοθετούν ειδικά καθεστώτα «έκτακτης ανάγκης», ρυθμίσεις κρίσης και εξειδικευμένες διαδικασίες συνόρων, με στόχο να διαχειριστούν μαζικές ή «τεχνητά δημιουργημένες» αφίξεις. Στο πλαίσιο της ΕΕ, το νομικό οπλοστάσιο κατά της εργαλειοποίησης εντάσσεται γενικότερα στο δίκαιο των υβριδικών απειλών, όπου εξετάζονται τα περιθώρια νόμιμης αυστηροποίησης των συνοριακών και ασυλιακών διαδικασιών χωρίς να αναιρεθεί ο πυρήνας των θεμελιωδών δικαιωμάτων (Lonardo, 2024: 124-129).

Ενδεικτικό παράδειγμα συνιστά η Πρόταση Κανονισμού COM(2021) 890 για την αντιμετώπιση καταστάσεων εργαλειοποίησης στον τομέα μετανάστευσης και ασύλου. Το κείμενο αυτό προβλέπει ειδικές διαδικασίες και δυνατότητες παρεκκλίσεων (derogations) από το συνήθως εφαρμοζόμενο ευρωπαϊκό κεκτημένο, εφόσον ένα κράτος-μέλος βρεθεί αντιμέτωπο με σκόπιμη προώθηση μεταναστών από τρίτο κράτος προς αποσταθεροποίηση (European Commission, 2021). Αν και η πρόταση αποσκοπεί στην ενίσχυση της κρατικής ικανότητας αντίδρασης, η βιβλιογραφία επισημαίνει τον κίνδυνο κανονικοποίησης καθεστώτων εξαίρεσης, τα οποία μπορεί να αποδυναμώσουν τις εγγυήσεις του διεθνούς προσφυγικού δικαίου και να οδηγήσουν σε συστηματική υπονόμηση του δικαιώματος στο άσυλο. Σε αυτό το πλαίσιο, σημαντικό τμήμα της θεωρίας και της κριτικής πολιτικής ανάλυσης τονίζει ότι η απάντηση των κρατών δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά σε «σκληρές» ρυθμίσεις derogations, αλλά πρέπει να ενσωματώνει νομικές ασφαλιστικές δικλίδες, διαφάνεια και λογοδοσία. Σχετικές παρεμβάσεις πολιτικής υποστηρίζουν ότι η ΕΕ και τα κράτη-μέλη οφείλουν να αναπτύξουν «ισχυρή αλλά σύννομη» απάντηση, η οποία να αποτρέπει την εργαλειοποίηση χωρίς να μετατρέπει την εξαίρεση σε κανόνα ή να νομιμοποιεί πρακτικές απόθησης και αποτροπής (Jacques Delors Centre, 2025).

Δεύτερος κρίσιμος άξονας είναι οι επιχειρησιακές και αστυνομικο-στρατιωτικές αντιδράσεις. Πολλά κράτη ενισχύουν τους μηχανισμούς επιτήρησης και ελέγχου των συνόρων, συχνά με τη συμμετοχή στρατιωτικών δυνάμεων, λιμενικού, συνοριοφυλακής και ευρωπαϊκών οργανισμών (π.χ. Frontex). Η σχετική βιβλιογραφία μιλά για «στρατιωτικοποίηση της διακυβέρνησης της μετανάστευσης», ειδικά σε θαλάσσια περιβάλλοντα όπως η Μεσόγειος, όπου οι μεταναστευτικές ροές συνδέονται με αφηγήματα ασφαλείας και υβριδικών απειλών (Kinacıoğlu, 2023: 2428-2432). Αυτή η στρατηγική μπορεί να αυξάνει την άμεση αποτρεπτική ικανότητα, αλλά γεννά σοβαρά ζητήματα αναλογικότητας χρήσης βίας, έμμεσων απωθήσεων και πρόσβασης σε διαδικασίες ασύλου. Αντίστοιχα, οργανισμοί όπως ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA) υπογραμμίζουν ότι τα κράτη, όταν αντιμετωπίζουν εργαλειοποίηση, οφείλουν να συνδυάζουν την ενίσχυση της φύλαξης των συνόρων με ολοκληρωμένα συστήματα εντοπισμού ευαλότων, πρόσβασης σε πληροφορίες και αποτελεσματικών μηχανισμών παραπομπής σε διαδικασία ασύλου. Η FRA προτείνει συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές για τη διατήρηση ενός «διπλού πυλώνα»: ασφάλεια συνόρων και πλήρη σεβασμό θεμελιωδών δικαιωμάτων, προειδοποιώντας ότι ο μονόπλευρος προσανατολισμός στην ασφάλεια ενισχύει τον φαύλο κύκλο κρίσης και πόλωσης (FRA, 2025).

Τρίτος άξονας αφορά τις θεσμικές και διακυβερνητικές μορφές συνεργασίας. Η εμπειρία της ΕΕ δείχνει ότι η αντίδραση μίας χώρας είναι πιο αποτελεσματική όταν εντάσσεται σε ευρύτερα σχήματα κοινής διαχείρισης συνόρων, ανακατανομής βαρών και συντονισμού επιστροφών. Εργασίες για τη διαχείριση των ευρωπαϊκών εξωτερικών συνόρων επισημαίνουν την ανάγκη για κοινά πρωτόκολλα, κοινές ομάδες ταχείας επέμβασης, δεδομενο-κεντρική ανάλυση ροών και ανάπτυξη μηχανισμών «έξυπνης επιστροφής» που συνδυάζουν αποτροπή με σεβασμό στις εγγυήσεις μη επαναπροώθησης (Papakosta & Drakaki, 2023: 34-38). Παράλληλα, η βιβλιογραφία για την ασφάλεια συνόρων σε «ανταγωνιστικά περιβάλλοντα» τονίζει ότι η αντίδραση ενός κράτους σε εργαλειοποίηση μεταναστών δεν είναι μόνο τεχνικό ζήτημα διαχείρισης ροών, αλλά και μέρος μιας ευρύτερης αρχιτεκτονικής ανθεκτικότητας απέναντι σε υβριδικές απειλές. Μέσα όπως η πολλαπλή επιτήρηση (multi-layered surveillance), οι κοινές ασκήσεις, η διασύνδεση πολιτικοστρατιωτικών δομών και η ενσωμάτωση ανάλυσης κινδύνου σε πραγματικό χρόνο, αποτελούν κρίσιμα εργαλεία, υπό την προϋπόθεση ότι πλαισιώνονται από σαφές νομικό πλαίσιο και μηχανισμούς ελέγχου (Karadeli, 2023: 7-12).

Ιδιαίτερη σημασία έχει και η «μεταναστευτική διπλωματία» ως εργαλείο αντίδρασης. Κράτη που υφίστανται πιέσεις μέσα από εργαλειοποίηση μπορούν να επιδιώξουν την αναθεώρηση ή επαναδιαπραγμάτευση συμφωνιών με χώρες προέλευσης/διέλευσης, την ενίσχυση της νόμιμης μετανάστευσης και μετεγκατάστασης, καθώς και την αξιοποίηση κινήτρων ή αντικινήτρων (θεσμικών, οικονομικών, πολιτικών) ώστε να περιοριστούν οι δυνατότητες χρήσης των προσφυγικών ροών ως μοχλού πίεσης. Σύγχρονες μελέτες αναδεικνύουν τη «διπλωματία της μετανάστευσης» ως πεδίο όπου συνυφαίνονται πολιτικές ασφάλειας, ανάπτυξης και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με στόχο τη μείωση της ευαλωτότητας των κρατών σε εκβιασμούς (OECD, 2024). Ταυτόχρονα, η επιλογή στρατηγικής αντίδρασης επηρεάζει την εσωτερική πολιτική τάξη και τη νομιμοποίηση των θεσμών. Η αντίδραση ενός κράτους σε «υβριδικές» μεταναστευτικές κρίσεις μπορεί είτε να ενισχύσει την εμπιστοσύνη των πολιτών, μέσω προβλεψιμότητας, διαφάνειας και σαφούς κατανομής αρμοδιοτήτων, είτε να λειτουργήσει ως αφορμή για διεύρυνση της εκτελεστικής εξουσίας και αποδυνάμωση των εγγυήσεων κράτους δικαίου. Αναλύσεις για τις υβριδικές απειλές και την «ευάλωτη διεθνή τάξη» υπογραμμίζουν ότι η υπερ-δραματοποίηση του κινδύνου μετανάστευσης μπορεί να οδηγήσει σε μόνιμη αποδοχή πρακτικών εξαιρέσεων, με συνέπειες τόσο για τους μετανάστες όσο και για τους ίδιους τους πολίτες των κρατών-στόχων (Nilsson et al., 2025: 6-10). Η εδραίωση θεσμών συντονισμού, η εμπλοκή τοπικών αρχών, η συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς, καθώς και η συστηματική αξιολόγηση των μέτρων (ex post assessment) συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας ανθεκτικής και δημοκρατικά νομιμοποιημένης απάντησης απέναντι στην εργαλειοποίηση της μετανάστευσης (Carmel et al., 2021: 122-127). Με αυτόν τον τρόπο, η αντίδραση μιας χώρας δεν αντιμετωπίζεται μόνο ως τεχνική διαχείριση συνόρων, αλλά ως ολοκληρωμένη πολιτική ασφάλειας, δικαίου και διακυβέρνησης, που συνδέεται άμεσα με την ποιότητα της δημοκρατίας και τη θέση της στο διεθνές περιβάλλον.

5.5 Συμπέρασμα

Το παρόν υποκεφάλαιο συνοψίζει τα βασικά θεωρητικά και νομικά πορίσματα των προηγούμενων ενοτήτων για την εργαλειοποίηση των προσφύγων και τα εντάσσει σε ένα πιο ευρύ πλαίσιο ασφάλειας, διακυβέρνησης και διεθνούς πολιτικής. Η ανάλυση ανέδειξε ότι η μεταναστευτική και προσφυγική κίνηση δεν αποτελεί απλώς ένα ανθρωπιστικό ή κοινωνικό ζήτημα, αλλά δύναται να μετατραπεί σε διακύβευμα ισχύος και σε πεδίο κοινωνικών και πολιτικών συγκρούσεων εντός των κρατών υποδοχής, με ιδιαίτερη ένταση στην ελληνική περίπτωση λόγω της γεωγραφικής θέσης και του ρόλου της ως «πρώτης γραμμής» της ΕΕ.

Σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια της «εργαλειοποίησης» αναδύθηκε ως στρατηγική αξιοποίηση της μετακίνησης ανθρώπων από κρατικούς ή μη κρατικούς δρώντες, με σκοπό την άσκηση πίεσης, τον εκβιασμό ή την αποσταθεροποίηση αντιπάλων, χωρίς την προσφυγή σε κλασικές στρατιωτικές μεθόδους. Η σχετική βιβλιογραφία για τις υβριδικές απειλές αναδεικνύει ότι η μετανάστευση μπορεί να λειτουργήσει ως «σιωπηρό» αλλά ιδιαίτερα αποτελεσματικό μέσο πρόκλησης πολιτικού κόστους, κοινωνικής ανασφάλειας και διχασμού εντός των δημοκρατικών κοινωνιών, ιδίως όταν συνδυάζεται με εργαλεία προπαγάνδας και πληροφορικού πολέμου (Bazer, 2022: 173-177). Η ανάλυση των θεωρητικών προσεγγίσεων έδειξε ότι η εργαλειοποίηση δεν μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο ως τεχνική ασφάλειας, αλλά πρέπει να ενταχθεί σε ένα «άτακτο» (messy) σχήμα παγκόσμιας διακυβέρνησης της μετανάστευσης, στο οποίο εμπλέκονται κράτη, διεθνείς οργανισμοί, τοπικές αρχές και κοινωνικοί δρώντες με συχνά αντιφατικές στοχοθεσίες. Η ανάδυση ενός πολυεπίπεδου και συχνά αποσπασματικού καθεστώτος κανόνων και πρακτικών για τη διαχείριση των ροών δημιουργεί κενά, τα οποία μπορούν να εκμεταλλευθούν δρώντες που επιδιώκουν να χρησιμοποιήσουν τις μεταναστευτικές κινήσεις ως μοχλό πίεσης (Tagliacozzo et al., 2023: 1104-1109).

Ταυτόχρονα, η συζήτηση για την εργαλειοποίηση ανέδειξε την αυξανόμενη τρωτότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι σε αυτό το είδος «νομικά επενδυμένης» υβριδικής απειλής. Η ΕΕ, αναγνωρίζοντας επίσημα μετά το 2020 την εργαλειοποίηση των μεταναστευτικών ροών ως μορφή υβριδικού πολέμου, επιχειρεί να διαμορφώσει νέα κανονιστικά εργαλεία και μηχανισμούς «ανθεκτικότητας» στα εξωτερικά της σύνορα· ωστόσο, αυτές οι απαντήσεις συχνά ισορροπούν επικίνδυνα ανάμεσα στην ανάγκη ασφάλειας και στον σεβασμό των διεθνών υποχρεώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα και το άσυλο (Grabau, 2023: 251-256). Η έμφαση στα νομικά ζητήματα κατέστησε σαφές ότι η τυποποίηση της εργαλειοποίησης μέσα από κανονιστικά κείμενα – είτε σε επίπεδο ΕΕ είτε σε επίπεδο κρατών-μελών – μπορεί να λειτουργήσει διττά: αφενός, να προσφέρει ένα πιο σαφές πλαίσιο αναγνώρισης και αντιμετώπισης υβριδικών απειλών, αφετέρου, να επιτρέψει την κανονικοποίηση «προληπτικών» πρακτικών στα σύνορα που μετατοπίζουν το κέντρο βάρους από την προστασία των προσφύγων στη διαχείριση της υποτιθέμενης απειλής (Niemann & Zaun 2023: 2972-2977). Οι πρόσφατες εξελίξεις στη μεταναστευτική πολιτική και την πολιτική ασύλου της ΕΕ δείχνουν ότι η ρητορική της εργαλειοποίησης έχει επηρεάσει σημαντικά τη νομοθετική ατζέντα και τις θεσμικές μεταρρυθμίσεις. Η πορεία προς το Νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο, οι συζητήσεις για ειδικά καθεστάτα «κρίσης» και «εργαλειοποίησης» και η ενίσχυση των μηχανισμών συνοριακής διαχείρισης υποδηλώνουν μια σταδιακή θεσμοποίηση της λογικής της ασφάλειας ως βασικού

φίλτρου μέσα από το οποίο διαβάζονται οι μεταναστευτικές ροές (Ovacik & Crépeau, 2025: 17-21).

Παράλληλα, η μελέτη έδειξε ότι οι οργανισμοί συνοριακής διαχείρισης, όπως η Frontex, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην υλοποίηση αυτών των πολιτικών, αναπτύσσοντας μια νέα «κουλτούρα» ελέγχου των συνόρων, όπου η πιθανότητα εργαλειοποίησης των ροών ενσωματώνεται ως σταθερή παράμετρος σχεδιασμού. Η βιβλιογραφία γύρω από τη Frontex αναδεικνύει πως η αναβάθμιση των επιχειρησιακών δυνατοτήτων και η επέκταση της εντολής της υπηρεσίας συνδέονται άμεσα με κρίσεις όπως ο Έβρος 2020 και η Λευκορωσία 2021, όπου η μετανάστευση παρουσιάστηκε ως «όπλο» κατά της Ένωσης (Sarantaki, 2024: 204-209). Σε επίπεδο εξωτερικής διακυβέρνησης, η εργαλειοποίηση των προσφύγων οδήγησε την ΕΕ σε βαθύτερη εξάρτηση από πολιτικές εξωτερίκευσης, συμφωνίες με τρίτα κράτη και καθεστώτα «διαμοιρασμένης ευθύνης», που συχνά δημιουργούν νέα πεδία ασυμμετρίας και διαπραγματευτικής ανισορροπίας. Η προβληματική της δικαιοσύνης και της ισοκατανομής των βαρών βρίσκεται πλέον στο επίκεντρο της συζήτησης για την εξωτερική διακυβέρνηση της μετανάστευσης, αναδεικνύοντας το πώς κράτη-εταίροι μπορούν να αξιοποιήσουν τον ρόλο τους ως «αναχώματος» για να διεκδικήσουν πολιτικά και οικονομικά ανταλλάγματα (Ceccorulli & Fassi, 2022: 189-193).

Τέλος, από τη σύνθεση των θεωρητικών, νομικών και εμπειρικών ευρημάτων προκύπτει ότι η εργαλειοποίηση των προσφύγων λειτουργεί ως ένδειξη μιας ευρύτερης «πολυκρίσης» διεθνώς, όπου κλιματική αλλαγή, ένοπλες συγκρούσεις, αυταρχισμός και γεωπολιτικός ανταγωνισμός αλληλοτροφοδοτούνται. Οι σύγχρονες αναλύσεις ασφαλείας καταδεικνύουν ότι οι δημοκρατικές κοινωνίες οφείλουν να αναπτύξουν στρατηγικές που δεν θα περιορίζονται στη διαχείριση των συμπτωμάτων στα σύνορα, αλλά θα στοχεύουν στις ρίζες των κρίσεων και στη μείωση της ελκυστικότητας της μετανάστευσης ως «όπλου» για τους αντιπάλους. Αυτό προϋποθέτει συνδυασμό ανθεκτικών συνοριακών πολιτικών, ουσιαστικής προστασίας δικαιωμάτων και ενεργού διπλωματίας για την άμβλυνση των συγκρούσεων και των ανισοτήτων που τροφοδοτούν τις προσφυγικές ροές (CHACR, 2025). Από αυτή τη σκοπιά, το κεφάλαιο 5 προσφέρει το αναγκαίο εννοιολογικό και κανονιστικό υπόβαθρο για την κατανόηση των επεισοδίων στον Έβρο (Φεβρουάριος-Μάρτιος 2020) ως χαρακτηριστικής περίπτωσης εργαλειοποίησης μεικτών ροών. Η μετάβαση στο επόμενο κεφάλαιο θα επιτρέψει την εφαρμογή των παραπάνω θεωρητικών εργαλείων σε μια συγκεκριμένη μελέτη περίπτωσης, όπου θα εξεταστούν οι στοχεύσεις της Τουρκίας, οι ελληνικές αντιδράσεις και ο ρόλος της ΕΕ μέσα από το πρίσμα της εργαλειοποίησης, των υβριδικών απειλών και της διακυβέρνησης της μετανάστευσης.

Κεφάλαιο 6: Τα επεισόδια (Φεβρουάριος-Μάρτιος 2020)

6.1 Χρονικό πλαίσιο - κρίσιμες φάσεις

Αυτή η ενότητα αποσκοπεί στη συστηματική αποτύπωση της αλληλουχίας των γεγονότων στον Έβρο από τα τέλη Φεβρουαρίου έως τα τέλη Μαρτίου 2020, καθώς και στη διάκριση επιμέρους φάσεων κλιμάκωσης και αποκλιμάκωσης της κρίσης. Η περίοδος αυτή εγγράφεται αφενός στο συνεχές της ευρωπαϊκής προσφυγικής/μεταναστευτικής κρίσης, αφετέρου στη συγκυρία της έντασης στις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας και της τουρκικής στρατιωτικής εμπλοκής στην Ιντλίμπ της Συρίας, που λειτούργησε ως άμεσος καταλύτης για τη μονομερή απόφαση της Άγκυρας να «ανοίξει τα σύνορα» προς την Ευρώπη. Ως αφετηρία του χρονικού πλαισίου θεωρείται ευρέως η 27^η-28^η Φεβρουαρίου 2020, όταν η τουρκική ηγεσία, μετά τον θάνατο 33 Τούρκων στρατιωτών στην Ιντλίμπ, ανακοίνωσε ότι δεν θα παρεμποδίζει πλέον την έξοδο προσφύγων και μεταναστών προς τα ελληνικά και βουλγαρικά σύνορα. Μέσα σε λίγες ώρες, χιλιάδες άνθρωποι μεταφέρθηκαν οργανωμένα με λεωφορεία και ταξί προς την περιοχή Παζαρκουλέ-Καστανιές, δημιουργώντας μια εικόνα μαζικής συγκέντρωσης πληθυσμού στα σύνορα, με εμφανή τη συνδρομή των τουρκικών αρχών στη διοχέτευση του ρεύματος προς την ΕΕ (Kalfeli et al., 2022: 231-235).

Χάρτης 1. Το σημείο εκδήλωσης της κρίσης στα ελληνοτουρκικά σύνορα στον Έβρο. Χάρτης διαθέσιμος στο ΕΛΙΑΜΕΠ, 2020

Η πρώτη κρίσιμη φάση, που μπορεί να οριστεί χρονικά από τις 28 Φεβρουαρίου έως περίπου 1 Μαρτίου 2020, χαρακτηρίζεται από την αιφνίδια έκρηξη της πίεσης στα χερσαία σύνορα και την άμεση αντίδραση της ελληνικής πλευράς. Η Ελλάδα

προχώρησε στο κλείσιμο του τελωνείου στις Καστανιές, στην ταχεία ενίσχυση της αστυνομικής και στρατιωτικής παρουσίας στην περιοχή και στην υιοθέτηση πιο αυστηρών μέτρων φύλαξης, αντιμετωπίζοντας το φαινόμενο όχι ως «συνήθη» μεταναστευτική ροή αλλά ως ζήτημα εθνικής ασφάλειας και κυριαρχίας. Το διάστημα αυτό σημαδεύεται από συνεχείς προσπάθειες παραβίασης του φράχτη, χρήση δακρυγόνων και μέσων αποτροπής από την ελληνική πλευρά, αλλά και μαζική κινητοποίηση των τουρκικών δυνάμεων ασφαλείας στην απέναντι πλευρά. Σε επίπεδο αριθμών, διάφορες πηγές κάνουν λόγο για δεκάδες χιλιάδες ανθρώπους που συγκεντρώθηκαν στην περιοχή του Έβρου, με τις τουρκικές αρχές να προβάλλουν ιδιαίτερα υψηλές εκτιμήσεις (80.000 και πλέον) ως μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής επικοινωνίας, ενώ ευρωπαϊκές και ερευνητικές αναλύσεις καταγράφουν ένα φάσμα 12.000-25.000 ατόμων που βρέθηκαν κατά κύματα στην παραμεθόριο (Kostopoulos & Mylonas, 2022: 169-173). Στο ίδιο διάστημα, αρκετές απόπειρες διέλευσης σημειώθηκαν και στον ποταμό Έβρο, με μικρές λέμβους ή πεζή, γεγονός που ανάγκασε την ελληνική πλευρά να αναδιατάξει τις δυνάμεις της σε μεγαλύτερο μήκος του συνόρου.

Η δεύτερη κρίσιμη φάση, από 1 έως περίπου 5-6 Μαρτίου 2020, μπορεί να περιγραφεί ως περίοδος έντονης σύγκρουσης χαμηλής έντασης στα σύνορα. Καθημερινά σημειώνονταν μαζικές απόπειρες παραβίασης, χρήση χημικών και από τις δύο πλευρές, πληροφορίες για χρήση drones, προβολέων και μεγαφώνων από την τουρκική πλευρά, καθώς και περιστατικά βίας στα οποία φέρεται να υπήρξαν τραυματισμοί και τουλάχιστον ένας θάνατος (υπόθεση Muhammad Gulzar), που αποτέλεσαν αντικείμενο διεθνών ερευνών και αντιπαρατιθέμενων αφηγήσεων (AIDA, 2021). Η φάση αυτή εντάσσεται σε ό,τι αποκαλείται «engineered» ή «state-led» migration, δηλαδή σκόπιμο, οργανωμένο χειρισμό των ροών στο πλαίσιο διακρατικής αντιπαράθεσης (İsleyen & Karadağ, 2023: 482-486). Στο ίδιο χρονικό διάστημα η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε σε επιπλέον μέτρα, όπως η προσωρινή αναστολή της υποβολής νέων αιτημάτων ασύλου για διάστημα ενός μηνός και η ενίσχυση της παρουσίας του στρατού και της αστυνομίας, επιδιώκοντας να στείλει μήνυμα απόλυτου ελέγχου των συνόρων. Η κίνηση αυτή, η οποία προκάλεσε έντονες νομικές και πολιτικές συζητήσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο, εντάσσεται σε μια προσπάθεια μετατροπής της κρίσης σε τεστ αποφασιστικότητας για την Ελλάδα και την ΕΕ απέναντι στην τουρκική πίεση. Η τρίτη φάση, με κορύφωση στις 3 Μαρτίου 2020, σηματοδοτείται από την υψηλού συμβολισμού επίσκεψη στην περιοχή του Έβρου της Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν, του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Σαρλ Μισέλ και του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου Νταβίντ Σασόλι, συνοδευόμενων από τον Έλληνα Πρωθυπουργό. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης αυτής, τα ελληνικά σύνορα ορίστηκαν ρητορικά ως «ευρωπαϊκή ασπίδα», με τις Βρυξέλλες να δεσμεύονται για έκτακτη οικονομική και επιχειρησιακή ενίσχυση της Ελλάδας (Kalfeli et al., 2022: 231-235). Η επίσκεψη λειτουργεί ως σαφής χρονικός δείκτης μετάβασης από την αιφνίδια κρίση σε μία φάση θεσμικής ευρωπαϊκής εμπλοκής και επιβεβαίωσης της πολιτικής στήριξης προς την Αθήνα.

Παράλληλα, στο ίδιο διάστημα αρχίζει να διαμορφώνεται και ένα διεθνές πλαίσιο αφήγησης της κρίσης: από τη μία, η ελληνική και ευρωπαϊκή πλευρά παρουσιάζουν τα γεγονότα ως οργανωμένη προσπάθεια της Τουρκίας να εργαλειοποιήσει τις μεταναστευτικές ροές για να αποσπάσει παραχωρήσεις από την ΕΕ· από την άλλη, η τουρκική πλευρά επικαλείται την ανθρωπιστική διάσταση και την πίεση που δέχεται από τις εξελίξεις στη Συρία. Μια τέταρτη φάση, από τα μέσα Μαρτίου έως το τέλος

του μήνα, χαρακτηρίζεται από σταδιακή αποκλιμάκωση της κρίσης στο πεδίο, χωρίς όμως πλήρη άρση της έντασης στο επίπεδο των αφηγήσεων και των κατηγοριών. Η ραγδαία εξάπλωση της πανδημίας Covid-19 υποχρέωσε την Τουρκία να επαναξιολογήσει την τακτική της: μεταξύ 13 και 27 Μαρτίου 2020, οι τουρκικές αρχές απομάκρυναν σταδιακά τους συγκεντρωμένους μετανάστες από την περιοχή Παζαρκουλέ, μεταφέροντάς τους σε δομές στο εσωτερικό της χώρας, επικαλούμενες λόγους δημόσιας υγείας. Για την Ελλάδα, η αποκλιμάκωση στο έδαφος δεν σήμανε λήξη της κρίσης, καθώς το ενδεχόμενο επανάληψης παρόμοιων επεισοδίων παρέμεινε στο επίκεντρο του στρατηγικού σχεδιασμού.

Ωστόσο, ακόμη και μετά την απομάκρυνση των συγκεντρωμένων πληθυσμών, η περίοδος μέχρι τον Απρίλιο 2020 χαρακτηρίζεται από συνεχή αναστοχασμό και ανασυγκρότηση πολιτικών και μηχανισμών: αναφορές οργανώσεων δικαιωμάτων και παρατηρητηρίων τεκμηριώνουν καταγγελίες για επαναπροωθήσεις και υπερβολική βία, ενώ εθνικές και ευρωπαϊκές αρχές προσπαθούν να αντλήσουν συμπεράσματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα και τη νομιμότητα της αντίδρασης. Μεταγενέστερες εκθέσεις για το πώς «πλαισιώθηκε» επικοινωνιακά η κρίση στον Έβρο αναδεικνύουν ότι για πρώτη φορά η μαζική μετακίνηση προσφύγων συνδέθηκε τόσο ρητά με την έννοια της παραβίασης εθνικής κυριαρχίας και με ένα αφήγημα «υβριδικού πολέμου» στα ευρωπαϊκά σύνορα. Συνολικά, το χρονικό πλαίσιο Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2020 στον Έβρο μπορεί να οριοθετηθεί ως εξής: (α) αιφνίδια εκδήλωση της κρίσης και αρχική κλιμάκωση (27-29 Φεβρουαρίου), (β) περίοδος έντονων συνοριακών επεισοδίων και επιχειρησιακής αντιπαράθεσης (1-6 Μαρτίου), (γ) ευρωπαϊκή «θεσμοποίηση» και διεθνοποίηση της κρίσης με την επίσκεψη των θεσμικών οργάνων και την ανάδειξη της Ελλάδας ως «ασπίδας» της ΕΕ (3-10 Μαρτίου περίπου) και (δ) σταδιακή αποκλιμάκωση και μεταφορά της αντιπαράθεσης στο επίπεδο της πολιτικής, νομικής και επικοινωνιακής διαχείρισης (μέσα-τέλη Μαρτίου), με φόντο την πανδημία. Ερευνητικές εργασίες που αναλύουν τη χρονική εξέλιξη της κρίσης με νέα μεθοδολογικά εργαλεία, όπως ο συνδυασμός δεδομένων κινητής τηλεφωνίας και κοινωνικών δικτύων, επιβεβαιώνουν αυτή την κυματιστή, πολυφασική δυναμική της «έφοδου στα σύνορα» και προσφέρουν λεπτομερέστερη εικόνα των ροών και της κίνησης πληθυσμών εντός των επίμαχων ημερών (Arcila-Calderón et al., 2024: 4-8).

Από την άποψη της παρούσας μελέτης, η αναλυτική αποτύπωση αυτών των φάσεων δεν έχει μόνο περιγραφικό αλλά και ερμηνευτικό ρόλο: επιτρέπει να συσχετιστούν οι κινήσεις της Τουρκίας, οι ελληνικές αντιδράσεις και οι ευρωπαϊκές παρεμβάσεις με συγκεκριμένα χρονικά ορόσημα, δημιουργώντας μια στέρεη βάση για την εξέταση των στρατηγικών στόχων και των πολιτικών επιλογών που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο της κρίσης του Έβρου.

6.2 Στόχοι και κινήσεις της Τουρκίας

Το υποκεφάλαιο 6.2 εστιάζει στη διερεύνηση των στρατηγικών στόχων και των συγκεκριμένων κινήσεων της Τουρκίας κατά την κρίση του Έβρου (Φεβρουάριος-Μάρτιος 2020), εντάσσοντάς τες τόσο στο πλαίσιο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής όσο και στη λογική της εργαλειοποίησης των μεταναστευτικών ροών. Η τουρκική

ηγεσία δεν αντιμετώπισε το μεταναστευτικό ζήτημα απλώς ως ανθρωπιστικό πρόβλημα, αλλά ως μοχλό άσκησης πίεσης προς την Ευρωπαϊκή Ένωση και ειδικότερα προς την Ελλάδα, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης αναθεωρητικής στρατηγικής στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή (Κωνσταντινίδης, 2023: 118-121). Σε επίπεδο γενικών προσανατολισμών, η κρίση στον Έβρο πρέπει να ιδωθεί ως έκφραση της μετάβασης της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής σε ένα πιο αυτόνομο, «αναθεωρητικό» και στρατηγικά φιλόδοξο πρότυπο, όπου η Άγκυρα επιχειρεί να αναδιαμορφώσει την περιφερειακή τάξη προς όφελός της. Η λογική αυτή έχει περιγραφεί ως μείγμα νεοοθωμανισμού, ευρασιανισμού και επιδίωξης στρατηγικής αυτονομίας, με έμφαση στην αξιοποίηση «μη συμβατικών» εργαλείων ισχύος, μεταξύ των οποίων και η μετανάστευση (Çandar, 2021: 68-73).

Ένας βασικός στόχος της Τουρκίας στην κρίση του Έβρου ήταν η αναθεώρηση των όρων της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας του 2016 και η απόσπαση πρόσθετων παραχωρήσεων από τις Βρυξέλλες (οικονομική ενίσχυση, τελωνειακή ένωση, πολιτικές δεσμεύσεις). Η Άγκυρα επιδίωξε να καταστήσει σαφές ότι διαθέτει την ικανότητα να «ανοίγει» ή να «κλείνει» τη στρόφιγγα των ροών προς την Ευρώπη, χρησιμοποιώντας τους πρόσφυγες ως διαπραγματευτικό χαρτί στο πλαίσιο μιας πολιτικής «μεταναστευτικής διπλωματίας» και εξωτερικευμένης πίεσης (Tsourapas, 2021: 94-99). Παράλληλα, η τουρκική ηγεσία επεδίωξε να συνδέσει ευθέως το μεταναστευτικό με την κρίση στην Ιντλίμπ και την απουσία επαρκούς ευρωπαϊκής ή νατοϊκής στήριξης στην τουρκική στρατιωτική παρουσία στη Συρία. Η κίνηση «ανοίγματος των συνόρων» αποτέλεσε μήνυμα ότι το κόστος της συριακής κρίσης, συμπεριλαμβανομένης της φιλοξενίας εκατομμυρίων προσφύγων, δεν μπορεί να συνεχίσει να βαρύνει μονομερώς την Τουρκία χωρίς πολιτικά ανταλλάγματα από την ΕΕ και τη Δύση (Aydın-Düzgi et al., 2025: 52-56).

Η βιβλιογραφία σχετικά με τις coercive engineered migrations αναλύει την τουρκική στάση στον Έβρο ως τυπικό παράδειγμα «καταναγκαστικά σχεδιασμένης μετανάστευσης», όπου το κράτος-αποστολέας οργανώνει και κατευθύνει τις ροές με σκοπό να δημιουργήσει πίεση στο κράτος-δέκτη και σε υπερεθνικούς θεσμούς (Filipce, 2022: 7-11). Στο πλαίσιο αυτό εντάσσονται οι πρακτικές μεταφοράς μεταναστών με λεωφορεία στα σύνορα, η χαλάρωση των εσωτερικών ελέγχων εξόδου και η δημόσια ρητορική περί «ανοικτών πυλών» προς την Ευρώπη. Συνδεδεμένος στόχος ήταν η δοκιμή της ανθεκτικότητας της Ελλάδας και της ΕΕ σε μια μορφή υβριδικής απειλής που συνδέει συνοριακή ασφάλεια, ανθρωπιστικές πιέσεις και εσωτερική πολιτική πόλωση. Με τη δημιουργία μιας εικόνας μαζικής «έφοδου στα σύνορα», η Άγκυρα επεδίωξε να προκαλέσει ρωγμές στην ευρωπαϊκή ενότητα, να ενισχύσει τις διαιρέσεις μεταξύ κρατών-μελών και να εκμεταλλευθεί τις υφιστάμενες διαφωνίες για την κατανομή βαρών στο προσφυγικό (Niemann & Zaun, 2023: 2969-2973). Η τουρκική στάση στον Έβρο πρέπει επίσης να ιδωθεί ως συνέχεια ενός ευρύτερου αναθεωρητικού αφηγήματος, το οποίο έχει αποκρυσταλλωθεί στην έννοια της «Γαλάζιας Πατρίδας» και στη λογική διεύρυνσης του τουρκικού στρατηγικού χώρου στην Ανατολική Μεσόγειο. Η προβολή αποφασιστικότητας απέναντι στην Ελλάδα, ακόμη και με μη στρατιωτικά μέσα, εξυπηρετεί την προσπάθεια συγκρότησης προφίλ περιφερειακής δύναμης που δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει εργαλεία πίεσης για την προώθηση των συμφερόντων της (Tziarras, 2022: 43-48).

Σε επίπεδο συγκεκριμένων κινήσεων, η απόφαση να παύσει η αποτροπή εξόδου από την Τουρκία προς τα σύνορα συνοδεύτηκε από μια σειρά επιχειρησιακών και επικοινωνιακών ενεργειών: κατεύθυνση μεγάλου αριθμού μεταναστών προς την περιοχή Παζαρκούλε-Καστανιές, οργάνωση της μεταφοράς τους, ανοχή ή και υποβοήθηση προσπαθειών παράνομης διέλευσης, καθώς και έντονη παρουσία τουρκικών δυνάμεων ασφαλείας στον χώρο των συνόρων. Οι πρακτικές αυτές εντάσσονται στη λογική της «θεαματικοποίησης» της μετανάστευσης ως σύγκρουσης, όπου η εικόνα της μαζικής πίεσης στα σύνορα αποτελεί κεντρικό εργαλείο πολιτικής (İşleyen & Karadağ, 2023: 480-484). Σε επίπεδο εσωτερικής πολιτικής, η κίνηση της τουρκικής κυβέρνησης απευθυνόταν επίσης στο τουρκικό ακροατήριο, επιχειρώντας να αναδείξει την ηγεσία ως ισχυρό δρώντα που «δεν ανέχεται» την αδιαφορία της Ευρώπης και αξιοποιεί όλα τα διαθέσιμα μέσα για να υπερασπιστεί τα εθνικά του συμφέροντα. Το αφήγημα της Τουρκίας ως «πολιορκημένου αλλά αποφασισμένου» κράτους ενισχύει τη νομιμοποίηση μιας πιο επιθετικής εξωτερικής πολιτικής και θωρακίζει την κυβέρνηση απέναντι σε εσωτερικές κριτικές για το βάρος φιλοξενίας προσφύγων (Kardaş, 2021: 494-498).

Η κρίση του Έβρου συνδέεται επίσης με τη στρατηγική αυτονομία της Τουρκίας σε ένα «μετα-δυτικό» διεθνές περιβάλλον, όπου η Άγκυρα επιχειρεί να ισοροπήσει μεταξύ Δύσης, Ρωσίας και περιφερειακών δυνάμεων, αξιοποιώντας τη θέση της ως χώρα-κλειδί για τη μετανάστευση, την ενέργεια και την ασφάλεια. Η ικανότητα να χρησιμοποιεί τη μετανάστευση ως μοχλό πίεσης προς την ΕΕ εντάσσεται στην ευρύτερη εργαλειοποίηση της γεωγραφικής της θέσης, τόσο στο Ανατολικό Μεσογειακό όσο και στο μεταναστευτικό υποσύστημα (Kutlay & Öniş, 2021: 1091-1095). Από ευρωπαϊκή σκοπιά, οι κινήσεις της Τουρκίας στον Έβρο αποτέλεσαν καταλύτη για τη συζήτηση περί «εργαλειοποίησης» της μετανάστευσης στο ευρωπαϊκό κεκτημένο, αλλά από τουρκική σκοπιά συνιστούν συνέχεια μιας πολιτικής «σκληρής διαπραγματεύσεως» με τη χρήση μεταναστευτικών ροών ως διαπραγματευτικού πόρου. Η ανάγνωση αυτή επιβεβαιώνει την προσέγγιση της μετανάστευσης ως μορφής «ήπιας εξαναγκαστικής ισχύος», που δεν βρίσκεται έξω από το οπλοστάσιο του σύγχρονου κράτους αλλά ενσωματώνεται σε αυτό (Kaya, 2020: 32-35). Ταυτόχρονα, διεθνείς αναλύσεις για την αναδυόμενη «εργαλειοποίηση των μεταναστών» αναδεικνύουν την Τουρκία ως χαρακτηριστική περίπτωση κράτους που αντιλαμβάνεται τη μεταναστευτική του θέση ως στρατηγικό πάγιο (asset) και όχι μόνο ως βάρος. Η κρίση στον Έβρο παρουσιάζεται ως σημείο καμπής, όπου η χρήση των μεταναστευτικών πληθυσμών ως μοχλού πίεσης καθίσταται ορατή σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οδηγώντας σε επαναξιολόγηση πολιτικών και εργαλείων τόσο από την πλευρά της Τουρκίας όσο και από την πλευρά της ΕΕ (Karpuhin, 2025: 101-105).

Σε επίπεδο ευρωπαϊκής ανάλυσης πολιτικής, εκθέσεις και think tanks κατέδειξαν ότι οι κινήσεις της Τουρκίας στον Έβρο εντάσσονται σε ένα ευρύτερο φάσμα υβριδικών πρακτικών, όπου η νομική αβεβαιότητα, η αποσπασματική εφαρμογή του διεθνούς δικαίου και η πολιτική εργαλειοποίηση της «κρίσης» συγκροτούν ένα πεδίο στο οποίο η Τουρκία επιχειρεί να διαπραγματευθεί από θέση ισχύος. Τα κείμενα αυτά υπογραμμίζουν ότι η τουρκική στρατηγική δεν είναι τυχαία ή στιγμιαία, αλλά αποτέλεσμα μακρόχρονης επεξεργασίας μιας πρακτικής που συνδυάζει εξωτερική πίεση και εσωτερική νομιμοποίηση (Hybrid CoE, 2022). Τέλος, το θεσμικό και

πολιτικό πλαίσιο της ΕΕ-Τουρκίας κατά τα έτη 2019-2020 καταδεικνύει ότι η κρίση του Έβρου χρησιμοποιήθηκε από την Άγκυρα ως «τεστ» για να αποτιμήσει τα όρια της ευρωπαϊκής ανοχής και τη διαθεσιμότητα νέων ανταλλαγμάτων. Η συστηματική χαρτογράφηση των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας σε επίπεδο θεσμικών εκθέσεων αναδεικνύει ότι οι μελλοντικές διαπραγματεύσεις για την τελωνειακή ένωση, τις θεωρήσεις και την οικονομική στήριξη διασταυρώνονται πλέον με το ζήτημα της διαχείρισης των ροών, καθιστώντας τη μετανάστευση διαρκές διαπραγματευτικό πεδίο μεταξύ των δύο πλευρών (European Parliament, 2022).

Συνολικά, οι στόχοι και οι κινήσεις της Τουρκίας στην κρίση του Έβρου μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: πίεση προς την ΕΕ για αναθεώρηση του «παζαριού» στο προσφυγικό, προβολή περιφερειακής ισχύος και στρατηγικής αυτονομίας, δοκιμή της ανθεκτικότητας της Ελλάδας και της Ευρώπης σε υβριδικές απειλές και ενίσχυση της εσωτερικής νομιμοποίησης της κυβερνητικής πολιτικής. Η ανάλυση αυτή παρέχει το απαραίτητο υπόβαθρο για να κατανοηθούν, στο επόμενο υποκεφάλαιο, οι ελληνικές και διεθνείς αντιδράσεις στην κρίση του Έβρου.

6.3 Αντιδράσεις

6.3.1 Ελληνικές αντιδράσεις

Το υποκεφάλαιο εστιάζει στις ελληνικές αντιδράσεις κατά την κρίση του Έβρου, οι οποίες αρθρώθηκαν σε τρία αλληλένδετα επίπεδα: επιχειρησιακό-ασφαλείας, διπλωματικό-ευρωπαϊκό και επικοινωνιακό-πολιτικοκοινωνικό. Η ελληνική πλευρά αντιλήφθηκε σχεδόν εξ αρχής τα γεγονότα όχι ως «συνηθισμένη» έξαρση μεταναστευτικών ροών αλλά ως υβριδική απειλή και εργαλειοποίηση από την Τουρκία, εντάσσοντάς τα σε ένα ευρύτερο σχήμα αποτροπής έναντι αναθεωρητικών πρακτικών στα σύνορα. Στο πλαίσιο αυτό, οι αντιδράσεις συνδύαζαν σκληρές πρακτικές ελέγχου των συνόρων με έντονη διπλωματική κινητοποίηση και προσπάθεια διαμόρφωσης ευνοϊκού αφηγήματος στο εσωτερικό και στο εξωτερικό (Αθανασοπούλου κ.α., 2021: 151-155). Σε επιχειρησιακό επίπεδο, ο βασικός άξονας της ελληνικής αντίδρασης ήταν η γρήγορη ενίσχυση της παρουσίας των σωμάτων ασφαλείας και των ενόπλων δυνάμεων στον Έβρο, με στόχο την αποτροπή μαζικών παράτυπων διελύσεων. Η κρίση λειτούργησε ως πραγματική «δοκιμή» της ικανότητας του ελληνικού κράτους να ελέγχει τα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ σε συνθήκες οργανωμένης πίεσης από γειτονικό κράτος. Η λογική της αποτροπής, η οποία έχει μακρά παράδοση στη διαχείριση της ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης, μεταφέρθηκε τώρα στο πεδίο των μικτών μεταναστευτικών ροών, με έμφαση στην κλειστή γραμμή συνόρων, την ενίσχυση του φράχτη, την κινητοποίηση ειδικών δυνάμεων και τη χρήση μέσων αποτροπής (Τσιριγώτης, 2021: 77-81).

Σε επίπεδο κεντρικής κυβερνητικής διαχείρισης, ο βασικός θεσμικός μηχανισμός που ήταν υπεύθυνος για τον στρατηγικό συντονισμό της κρίσης ήταν το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας (ΚΥΣΕΑ), υπό τον Πρωθυπουργό, που συνεκλήθη την 1^η Μαρτίου (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2020). Ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα μέτρα που λήφθηκαν ήταν η προσωρινή αναστολή της υποβολής νέων αιτημάτων ασύλου για διάστημα ενός μηνός, με επίκληση της έκτακτης απειλής κατά της εθνικής ασφάλειας. Η απόφαση

αυτή εντάχθηκε στη στρατηγική ανάγνωσης των γεγονότων ως μεθοδευμένης επίθεσης, ωστόσο προκάλεσε έντονη νομική και πολιτική συζήτηση για τη συμβατότητά της με το προσφυγικό δίκαιο, τη Σύμβαση της Γενεύης και το ενωσιακό κεκτημένο. Η ελληνική πλευρά επιχείρησε να θεμελιώσει το μέτρο σε λογική «κατάστασης ανάγκης» και προσωρινής αναστολής ορισμένων εγγυήσεων, ενώ νομικές προσεγγίσεις επισήμαναν τα όρια της ευχέρειας ενός κράτους-μέλους να διαφοροποιείται από το κοινό νομικό πλαίσιο προστασίας προσφύγων (Φαρμακίδης, 2021: 144-148; Μαρούδα & Σαράντη, 2024: 191-195). Στο επιχειρησιακό σκέλος, ο κύριος κρατικός φορέας που ανέλαβε την εφαρμογή των αποφάσεων και τον συντονισμό των κινήσεων ήταν το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη/ΕΛ.ΑΣ., με τη συνδρομή των ενόπλων δυνάμεων. Ορίστηκε Εθνικός Συντονιστής, υπαγόμενος στον Πρωθυπουργό, με επιτελικό ρόλο στη διασφάλιση ενιαίας επιχειρησιακής εικόνας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων, ενώ υπεύθυνος για τον έλεγχο των συνόρων ήταν ο Ενιαίος Φορέας Επιτήρησης Συνόρων (ΕΝΦΕΣ) που υπάγεται στον Εθνικό Συντονιστή (Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet, 2021b; ΕΛΙΑΜΕΠ, 2020).

Η διπλωματική διάσταση των ελληνικών αντιδράσεων υπήρξε εξίσου καθοριστική. Η κυβέρνηση επιδίωξε από την πρώτη στιγμή να παρουσιάσει την κρίση ως ευρωπαϊκό, όχι διμερές ζήτημα, δηλαδή ως επίθεση στα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης και όχι μόνο της Ελλάδας. Η επίσκεψη των επικεφαλής των ευρωπαϊκών θεσμών στον Έβρο και η ρητορική περί «ασπίδας της Ευρώπης» αποτέλεσαν προϊόν συστηματικής ελληνικής διπλωματικής κινητοποίησης, με στόχο την έμπρακτη επίδειξη αλληλεγγύης και την αποτροπή τυχόν εσωτερικών αμφισβητήσεων για τον τρόπο διαχείρισης της κρίσης. Η προσέγγιση αυτή συνάδει με τη μακρά στρατηγική της Ελλάδας να εντάσσει τις ελληνοτουρκικές εντάσεις σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ΕΕ-Τουρκίας, αναβαθμίζοντας έτσι το διαπραγματευτικό της βάρος (Grigoriadis, 2023: 204-209).

Από την οπτική της ασφάλειας και του λόγου περί «κρίσης», το ελληνικό πολιτικό σύστημα και μεγάλο μέρος των ΜΜΕ υιοθέτησαν ένα έντονα «ασφαλειοποιητικό» λεξιλόγιο. Οι ροές στον Έβρο παρουσιάστηκαν συχνά ως «έφοδος», «εισβολή» ή «ασύμμετρη απειλή», με αποτέλεσμα να κατασκευάζεται ένας λόγος περί «υβριδικού πολέμου» στα σύνορα. Η στροφή αυτή συνδέεται με μια ευρύτερη τάση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής να ανακτά προφίλ «κράτους πρώτης γραμμής» σε μια ασταθή περιφέρεια, προβάλλοντας την εικόνα χώρας-φρουρού των ευρωπαϊκών αξιών, αλλά ταυτόχρονα και ευάλωτου μικρού κράτους που απειλείται από τον αναθεωρητισμό της Τουρκίας (Christofis, 2022: 90-95; Zachariades, 2025: 49-53). Η κρίση του Έβρου λειτούργησε επίσης ως καταλύτης για την εσωτερική πολιτική σκηνή στην Ελλάδα. Η κυβερνητική ρητορική τόνισε την αποφασιστικότητα και την «ενότητα απέναντι στην απειλή», επιδιώκοντας διακομματική στήριξη στις επιλογές αποτροπής. Ταυτόχρονα, όμως, οργανώσεις δικαιωμάτων, ΜΚΟ και τμήμα της αντιπολίτευσης άσκησαν κριτική για υπερβολική χρήση βίας, για επαναπροωθήσεις και για την αναστολή ασύλου, αναδεικνύοντας τις εντάσεις ανάμεσα στη λογική της ασφάλειας και στις υποχρεώσεις προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων (Ξυπολυτάς κ.ά., 2025: 55-60). Η αντιπαράθεση αυτή αναδεικνύει την «διπλή» φύση των ελληνικών αντιδράσεων: αφενός στο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής, αφετέρου στο επίπεδο της εσωτερικής νομιμοποίησης.

Σημαντική πτυχή αποτέλεσε και η επικοινωνιακή διαχείριση των γεγονότων από την ελληνική κυβέρνηση και τα ΜΜΕ. Έρευνες ανάλυσης λόγου και παισιώσης δείχνουν ότι το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού Τύπου υιοθέτησε έντονα εθνικοποιημένα και δραματοποιημένα πλαίσια, παρουσιάζοντας τα γεγονότα ως «πόλεμο στα σύνορα», με

ηρωοποίηση των σωμάτων ασφαλείας και ελάχιστη ορατότητα των ίδιων των προσφύγων/μεταναστών ως υποκειμένων με δικαιώματα (Kalfeli κ.α. 2022: 231-235; Kostopoulos & Mylonas, 2022: 165-170). Η πλαισίωση αυτή συνέβαλε στη συγκρότηση μιας μαζικής συναίνεσης υπέρ των σκληρών μέτρων αποτροπής, περιορίζοντας τον χώρο για δημόσια συζήτηση πάνω στις νομικές και ανθρωπιστικές διαστάσεις. Παράλληλα, η συγκυρία του Έβρου αποτέλεσε κομβικό σημείο μετασχηματισμού του δημόσιου λόγου για τη μετανάστευση σε πιο μόνιμα σχήματα «κρίσης» και «απειλής». Το γεγονός ότι ο Έβρος «επανερχεται» διαρκώς στον δημόσιο λόγο ως συμβολικό σημείο σύγκρουσης δείχνει ότι οι ελληνικές αντιδράσεις το 2020 είχαν και μια διάσταση μακροχρόνιας αναδιάρθρωσης του πώς αντιλαμβάνεται η κοινωνία τη μετανάστευση (Kollias κ.α., 2025: 10-14; Gkolfinopoulos, 2024: 11-15)..

Στο πεδίο του συνοριακού ελέγχου και της ευρωπαϊκής συνεργασίας, η Ελλάδα αξιοποίησε την κρίση για να ενισχύσει τον ρόλο της ως βασικού εταίρου στους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς φύλαξης συνόρων, με έμφαση στη συνεργασία με τη Frontex και σε σχήματα επιχειρησιακής συνδρομής. Ωστόσο, διεθνείς και ελληνικοί φορείς κατέγραψαν σοβαρές ανησυχίες για παραβιάσεις δικαιωμάτων στα χερσαία σύνορα. Εκθέσεις ανεξάρτητων αρχών και διεθνών οργανισμών αναφέρονται σε περιστατικά επαναπροωθήσεων, υπέρμετρης χρήσης βίας και έλλειψης αποτελεσματικών μηχανισμών λογοδοσίας. Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, σε συντονισμό με το ευρωπαϊκό δίκτυο εθνικών επιτροπών, ανέδειξε την ανάγκη για διαφανή έρευνα καταγγελιών και για ευθυγράμμιση των συνοριακών πρακτικών με τις διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας (GNCHR, 2021).

Σε επίπεδο ευρωπαϊκής πολιτικής, η ελληνική αντίδραση στον Έβρο συνδέθηκε με τη συζήτηση για το Νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο και για τα ειδικά καθεστώτα «κρίσης» και «εργαλειοποίησης». Η Ελλάδα υποστήριξε ενεργά την αναγνώριση της εργαλειοποίησης ως ιδιαίτερης κατηγορίας απειλής, υπογραμμίζοντας την εμπειρία του 2020 ως χαρακτηριστικό παράδειγμα. Οι σχετικές ευρωπαϊκές επεξεργασίες κατέδειξαν ότι η ελληνική στάση συνέβαλε στη διαμόρφωση ενός πλαισίου όπου τα κράτη-μέλη στα εξωτερικά σύνορα αξιώνουν μεγαλύτερη ευελιξία στη διαχείριση ροών, συχνά όμως εις βάρος του επιπέδου προστασίας των αιτούντων άσυλο (Niemann & Zaun, 2023: 2970-2975). Τέλος, η συνολική αξιολόγηση των ελληνικών αντιδράσεων στον Έβρο αναδεικνύει μια διττή πραγματικότητα: από τη μια πλευρά την αποτελεσματική αποτροπή μιας μεθοδευμένης προσπάθειας αμφισβήτησης της συνοριακής κυριαρχίας, από την άλλη πλευρά την εδραίωση μιας «κανονικότητας κρίσης» που καθιστά ευκολότερη την αποδοχή σκληρών πρακτικών στα σύνορα. Η ελληνική περίπτωση εντάσσεται έτσι σε μια ευρύτερη ευρωπαϊκή συζήτηση για το πώς τα κράτη αντιδρούν σε εργαλειοποιημένες ροές, ισορροπώντας –ή μη– ανάμεσα στην ασφάλεια και τα δικαιώματα.

6.3.2 Διεθνείς Αντιδράσεις

Στο υποκεφάλαιο αυτό εξετάζονται οι διεθνείς αντιδράσεις στην κρίση του Έβρου, με έμφαση τόσο στους θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και σε διεθνείς οργανισμούς, κράτη-μέλη και δρώντες της κοινωνίας των πολιτών. Η κρίση δεν αντιμετωπίστηκε ως μια απλή διμερής ελληνοτουρκική ένταση, αλλά ως ζήτημα που άγγιξε τον πυρήνα της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής διακυβέρνησης, της προστασίας

των δικαιωμάτων και της ασφάλειας των εξωτερικών συνόρων. Οι διεθνείς αντιδράσεις υπήρξαν πολλαπλές, συχνά αντιφατικές, συνδυάζοντας ρητορική αλληλεγγύης προς την Ελλάδα με αυξανόμενη ανησυχία για τον βαθμό σεβασμού του διεθνούς και ενωσιακού δικαίου (Αθανασοπούλου κ.α., 2021: 88-92). Στο επίπεδο των θεσμών της ΕΕ, η πρώτη και πιο ορατή αντίδραση ήταν η επίσκεψη της Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στον Έβρο, με την ταυτόχρονη διακήρυξη ότι «τα ελληνικά σύνορα είναι τα σύνορα της Ευρώπης». Η κίνηση αυτή συμβόλιζε την έμπρακτη πολιτική στήριξη προς την Ελλάδα και εξέπεμπε μήνυμα αποτροπής προς την Τουρκία, εγγράφοντας την κρίση στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ασφάλειας και της κοινής ευθύνης φύλαξης των εξωτερικών συνόρων (Papadakis & Spyrahou, 2021: 7-11).

Ωστόσο, η ευρωπαϊκή αντίδραση δεν εξαντλήθηκε σε ρητορικές δηλώσεις. Σε θεσμικό επίπεδο, η κρίση του Έβρου αποτέλεσε σημείο αναφοράς για τη διαμόρφωση του λόγου περί «εργαλειοποίησης» ή «instrumentalisation» της μετανάστευσης, που σταδιακά ενσωματώθηκε σε κείμενα πολιτικής και προτάσεις κανονισμών. Η συζήτηση αυτή αποκρυσταλλώθηκε στην πρόταση Κανονισμού COM(2021) 890 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία επιχείρησε να ορίσει νομικά τις καταστάσεις εργαλειοποίησης και να παράσχει στα κράτη-μέλη πρόσθετα εργαλεία ευελιξίας στη διαχείριση των ροών σε συνθήκες κρίσης (European Commission, 2021). Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και οι ερευνητικές του υπηρεσίες προσέγγισαν το ζήτημα με μεγαλύτερη επιφύλαξη, επισημαίνοντας ότι η αναγνώριση της εργαλειοποίησης, αν και αναγκαία για την κατανόηση φαινομένων όπως ο Έβρος, ενέχει τον κίνδυνο νομιμοποίησης συστηματικών παρεκκλίσεων από τις υποχρεώσεις προστασίας προσφύγων και αιτούντων άσυλο. Η ανάλυση της EPRS υπογράμμισε ότι κάθε ειδικό καθεστώς «κρίσης» ή «εργαλειοποίησης» οφείλει να συνοδεύεται από σαφείς εγγυήσεις αναλογικότητας και χρονικής οριοθέτησης, ώστε να μη μετατραπεί σε μόνιμη διάβρωση του κεκτημένου (EPRS, 2022). Παράλληλα, οργανισμοί όπως η EUAA (πρώην EASO) και δίκτυα MKO κατέγραψαν την κρίση του Έβρου ως πρόπλασμα μεταγενέστερων περιπτώσεων (π.χ. Λευκορωσία-Πολωνία, Μarόκο-Ισπανία), επισημαίνοντας ότι η απόκριση των θεσμών της ΕΕ τείνει να προκρίνει εργαλεία αποτροπής και εξωτερικοποίησης του ασύλου. Στις εκθέσεις τους επισημαίνονται εντάσεις ανάμεσα στην ανάγκη «προστασίας των εξωτερικών συνόρων» και στη διασφάλιση πρόσβασης σε δίκαιες διαδικασίες ασύλου στα κράτη πρώτης γραμμής (EUAA, 2022; ECRE, 2022).

Κομβικό ρόλο διαδραμάτισαν και οι ευρωπαϊκοί μηχανισμοί θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η FRA και άλλοι φορείς ανέδειξαν, σε συνέχεια της κρίσης στον Έβρο και άλλων περιστατικών στα εξωτερικά σύνορα, τον κίνδυνο κανονικοποίησης πρακτικών όπως οι επαναπροωθήσεις, η υπέρμετρη χρήση βίας και οι αυθαίρετοι περιορισμοί στην πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου. Οι παρεμβάσεις αυτές δεν αφορούσαν μόνο την Ελλάδα, αλλά όλο το φάσμα «αντιμέτωπων με εργαλειοποίηση» κρατών-μελών, θέτοντας το ερώτημα αν η ΕΕ μπορεί να αντιμετωπίσει τις υβριδικές απειλές χωρίς να διολισθήσει σε μόνιμη κατάσταση εξαίρεσης (FRA, 2025). Σε επίπεδο διεθνούς δικαίου και ανθρωπιστικών οργανισμών, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες υπογράμμισε την ανάγκη διατήρησης της πρόσβασης στο άσυλο και του σεβασμού της αρχής της μη επαναπροώθησης, ιδίως σε περιβάλλοντα όπου οι ροές χρησιμοποιούνται ως πολιτικό εργαλείο. Η UNHCR επέμεινε ότι ακόμη και σε περιπτώσεις εργαλειοποίησης, τα κράτη διατηρούν ακέραιες τις υποχρεώσεις τους

έναντι των προσφύγων, ενώ τα παράπονα για παραβιάσεις στα χερσαία σύνορα πρέπει να ερευνώνται αποτελεσματικά (UNHCR, 2019; Squire, 2020).

Η περίπτωση του Έβρου εντάσσεται σε μια ευρύτερη παγκόσμια τάση εργαλειοποίησης της μετανάστευσης: από τη Λευκορωσία, που διοχέτευσε ροές προς Πολωνία-Λιθουανία, μέχρι τα γεγονότα στη Θέουτα και τη Μελίγια ή στην ισπανική-μαροκινή μεθόριο. Στις συζητήσεις αυτές, η αντίδραση της ΕΕ στον Έβρο αποτέλεσε σημείο αναφοράς: η έντονη επίδειξη «αλληλεγγύης προς το κράτος-μέλος» και η ταύτιση της αποτροπής με την προστασία της ευρωπαϊκής κυριαρχίας, υιοθετήθηκαν ως πρότυπο και σε άλλα περιβάλλοντα κρίσης (Marino & Hategekimana, 2025: 390-394). Σημαντικό ρόλο στις διεθνείς αντιδράσεις είχε και η επιστημονική και πολιτική επεξεργασία του φαινομένου της εργαλειοποίησης/υβριδικών απειλών. Στο πλαίσιο αυτό, κείμενα ευρωπαϊκής νομικής και πολιτικής ανάλυσης επιχειρήσαν να ορίσουν τη θέση της εργαλειοποίησης στη θεωρία των «υβριδικών απειλών», προωθώντας την ιδέα ότι τα κράτη και η ΕΕ πρέπει να αναπτύξουν ειδικά εργαλεία αντιμετώπισης, χωρίς όμως να θίγεται ο πυρήνας των δικαιωμάτων. Η συζήτηση αυτή τροφοδοτήθηκε από την εμπειρία του Έβρου και άλλων κρίσεων στα εξωτερικά σύνορα (Lonardo, 2024: 117-121; Niemann & Zaun, 2023: 2977-2981). Τέλος, η κρίση του Έβρου λειτούργησε ως εργαστήριο πολιτικής για την εξωτερική διάσταση της μεταναστευτικής πολιτικής της ΕΕ. Οι διεθνείς αντιδράσεις –ιδίως στα φόρα της ΕΕ και των διεθνών οργανισμών– ανέδειξαν την προσπάθεια εξισορρόπησης ανάμεσα στην ανάγκη ανάσχεσης της «εργαλειοποίησης» από τρίτα κράτη και στην υποχρέωση διαφύλαξης του προσφυγικού κεκτημένου. Από τη μια πλευρά, πολλά κράτη-μέλη στήριξαν ρητά την ελληνική στάση ως απάντηση σε μια μορφή καταναγκαστικής πίεσης από την Τουρκία· από την άλλη, οργανισμοί δικαιωμάτων και νομικοί κύκλοι προειδοποίησαν ότι η «κανονικοποίηση» των εξαιρετικών μέτρων στα σύνορα απειλεί να διαβρώσει μακροπρόθεσμα το ίδιο το ευρωπαϊκό εγχείρημα ως κοινότητα δικαίου (Ovacik & Crépeau, 2025: 5-10).

Συνολικά, οι διεθνείς αντιδράσεις στην κρίση του Έβρου αποτυπώνουν μια βαθιά αμφισημία: αφενός ισχυρή πολιτική στήριξη προς την Ελλάδα ως κράτος-μέλος που «αντιστέκεται» στην εργαλειοποίηση των ροών, αφετέρου αυξανόμενη ανησυχία ότι η απάντηση της ΕΕ κινείται προς ένα μοντέλο έντονης αποτροπής και εξωτερικοποίησης, με περιορισμένο χώρο για ουσιαστική πρόσβαση στο άσυλο και για αποτελεσματικό έλεγχο της νομιμότητας στα σύνορα. Το υποκεφάλαιο αυτό, λοιπόν, φωτίζει το πώς η κρίση στον Έβρο υπήρξε όχι μόνο διμερές επεισόδιο, αλλά και σημείο καμπής στη διαμόρφωση της διεθνούς συζήτησης για την εργαλειοποίηση της μετανάστευσης και τις απαντήσεις του διεθνούς συστήματος.

6.4 ΜΜΕ και επικοινωνιακή στρατηγική

Το υποκεφάλαιο 6.4 εξετάζει τον ρόλο των ΜΜΕ και της επικοινωνιακής στρατηγικής κατά την κρίση του Έβρου, αναδεικνύοντας πώς η σύγκρουση στα σύνορα μετατράπηκε σε «μάχη εικόνων» και αφηγήσεων τόσο στο εσωτερικό της Ελλάδας όσο και σε ευρωπαϊκό/διεθνές επίπεδο. Τα γεγονότα του Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2020 δεν αποτέλεσαν μόνο ένα επεισόδιο συνοριακής έντασης, αλλά ένα πεδίο όπου κράτος, ευρωπαϊκοί θεσμοί, ΜΜΕ και κοινωνία των πολιτών διαμόρφωσαν ανταγωνιστικές ερμηνείες για το τι συνέβη, ποιος απειλείται και ποιος προστατεύεται (Οικονόμου,

2021: 114-118). Στο εσωτερικό της Ελλάδας, ο κυρίαρχος λόγος στα μεγάλα τηλεοπτικά δίκτυα και στον έντυπο Τύπο προσέλαβε έντονα δραματοποιημένα χαρακτηριστικά: με λεξιλόγιο «πολέμου», «εισβολής» και «υβριδικής απειλής», με επίκεντρο τις εικόνες μαζικής συγκέντρωσης μεταναστών και την αντιπαράθεση με τις ελληνικές δυνάμεις ασφαλείας (Kalfeli et al., 2022: 230-235). Η ανάλυση του τρόπου που διαφορετικά ιδεολογικά μέσα (αριστερά, φιλελεύθερα, ακροδεξιά) κάλυψαν τα γεγονότα αποκαλύπτει ότι, παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις, κυριάρχησε η κατασκευή ενός διπόλου «εμείς» (έθνος-σύνορα) έναντι «άλλων» (μετανάστες, Τουρκία), με σχετικά περιορισμένο χώρο για ανθρωπιστικές οπτικές (Kostoroulos & Mylonas, 2022: 161-166).

Σε διεθνές επίπεδο, τα γεγονότα του Έβρου εντάχθηκαν σε ένα ήδη φορτισμένο παγκόσμιο αφήγημα για την «ευρωπαϊκή μεταναστευτική κρίση». Μελέτες ανάλυσης των διεθνών ΜΜΕ αναδεικνύουν ότι οι πρόσφυγες και οι μετανάστες εμφανίζονται συχνά ως παθητικά αντικείμενα πολιτικής διαχείρισης, ενώ τα κράτη-υποδοχείς και οι συνοριακοί μηχανισμοί προβάλλονται ως βασικοί πρωταγωνιστές (Seo & Kavakli, 2022: 162-166). Στο πλαίσιο αυτό, η κρίση του Έβρου αποτέλεσε για μεγάλο μέρος του διεθνούς Τύπου ένα «τεστ ανθεκτικότητας» της ΕΕ, με έμφαση είτε στην ικανότητα της Ελλάδας να προστατεύσει τα σύνορα, είτε στις καταγγελίες για παραβιάσεις δικαιωμάτων, ανάλογα με την ιδεολογική και πολιτική θέση κάθε μέσου (Squire, 2020).

Κεντρική συνιστώσα της ελληνικής αντίδρασης ήταν μια συγκροτημένη επικοινωνιακή στρατηγική από την κυβέρνηση, που στόχευε τόσο στο εσωτερικό ακροατήριο όσο και στους Ευρωπαίους εταίρους. Η στρατηγική αυτή στηρίχθηκε σε τρεις πυλώνες: (α) την προβολή της εικόνας της Ελλάδας ως «ασπίδας της Ευρώπης», (β) την έμφαση στην απειλή από την «εργαλειοποίηση» των μεταναστευτικών ροών από την Τουρκία και (γ) την ανάδειξη της χώρας ως υπερασπιστή των ευρωπαϊκών αξιών υπό πίεση. Η ρητορική αυτή ευθυγραμμίζεται με ευρύτερα μοτίβα ηγεσίας σε περιόδους κρίσης, όπου ο πολιτικός λόγος επιδιώκει να συνδέσει τη διαχείριση της ασφάλειας με την προστασία της δημοκρατίας και των αξιών, κατασκευάζοντας ταυτόχρονα μια εικόνα αποφασιστικού αλλά «υπεύθυνου» κράτους (Tsiotas & Kotzainazoglou, 2024: 8-12). Η επίκληση των «ευρωπαϊκών αξιών» σε συνθήκες προσφυγικής κρίσης συχνά λειτουργεί αμφίθυμα: αφενός ως επιχείρημα αλληλεγγύης, αφετέρου ως μηχανισμός νομιμοποίησης σκληρών μέτρων στα σύνορα (Παπανικολάου, 2022: 166-173). Στο πλαίσιο αυτό, οι εικόνες της Προέδρου της Επιτροπής, του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και άλλων ηγετών δίπλα στον Έλληνα Πρωθυπουργό στο φράχτη του Έβρου λειτούργησαν ως ισχυρά οπτικά σύμβολα ευρωπαϊκής ενότητας και επιβεβαίωσης ότι τα ελληνικά σύνορα είναι «τα σύνορα της Ευρώπης» (Paradakis & Spyrahou, 2021: 14-19). Αυτές οι επισκέψεις απευθύνονταν σε δύο ακροατήρια: αφενός στους Ευρωπαίους πολίτες, ως μήνυμα ότι η ΕΕ αντιδρά σθεναρά σε υβριδικές απειλές, αφετέρου στην ελληνική κοινή γνώμη, ως επιβεβαίωση ότι η χώρα δεν είναι «μόνη» απέναντι στην Τουρκία. Παράλληλα, εντάσσονται σε μια ευρύτερη μετατόπιση της ευρωπαϊκής κουλτούρας ελέγχου συνόρων, όπου η Frontex και οι εθνικές αρχές παρουσιάζονται όλο και περισσότερο ως «εγγυητές» της ασφάλειας και της τάξης (Sarantaki, 2024: 133-138).

Η διαμόρφωση της κοινής γνώμης δεν εξαρτήθηκε μόνο από τα κλασικά ΜΜΕ, αλλά και από μια δυναμική σφαίρα ψηφιακής διπλωματίας και επικοινωνίας στα κοινωνικά δίκτυα. Έρευνα για τη μετάβαση της ελληνικής διπλωματίας στην ψηφιακή εποχή

δείχνει ότι τη διετία 2021-2022, το Υπουργείο Εξωτερικών και άλλοι θεσμοί χρησιμοποίησαν συστηματικά το Twitter/X για την προβολή αφηγήσεων περί «πυλώνα σταθερότητας» και «σεβασμού του διεθνούς δικαίου»: αυτή η στρατηγική είχε τις ρίζες της σε γεγονότα όπως ο Έβρος και η κρίση της Ανατολικής Μεσογείου (Kacziba et al., 2025: 22-26). Παράλληλα, αναλύσεις κοινής γνώμης δείχνουν ότι η ελληνική κοινωνία προσέλαβε την κρίση του Έβρου μέσα από ένα πλέγμα εθνικής ανασφάλειας, προσδοκιών για ευρωπαϊκή στήριξη και δυσπιστίας απέναντι στην Τουρκία, με τις διαδικτυακές συζητήσεις να ενισχύουν πόλωση αλλά και αισθήματα υπερηφάνειας για την «υπεράσπιση των συνόρων» (ELIAMEP, 2024). Σημαντική ήταν και η συμβολή των δεξαμενών σκέψης και ερευνητικών κέντρων, ελληνικών και διεθνών, στη διαμόρφωση ενός πιο εξειδικευμένου λόγου γύρω από τον Έβρο. Εκθέσεις πολιτικής και ερευνητικά κείμενα ανέλυσαν την κρίση ως τμήμα της ευρύτερης ευρωπαϊκής διαχείρισης της μετανάστευσης και της ασφάλειας συνόρων, επισημαίνοντας τόσο την πίεση προς τα κράτη πρώτης γραμμής όσο και τους κινδύνους για τα δικαιώματα των προσφύγων και μεταναστών (Cusumano & Villa, 2023: 76-80). Στην Ελλάδα, οργανισμοί όπως το ΕΛΙΑΜΕΠ ενέταξαν την κρίση του Έβρου σε ένα συνεχές αναλύσεων για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, τη μεταναστευτική πολιτική και τις μεταβολές της κοινής γνώμης, αναδεικνύοντας αντίρροπες τάσεις: αφενός ενίσχυση της αντίληψης απειλής, αφετέρου αναζήτηση εναλλακτικών, πιο συνεργατικών προσεγγίσεων (ELIAMEP, 2023; ELIAMEP, 2023c).

Παράλληλα, ευρωπαϊκές και διεθνείς μελέτες ανέδειξαν τη σημασία της επικοινωνιακής διάστασης της εργαλειοποίησης της μετανάστευσης: όχι μόνο τα κράτη-αποδέκτες, αλλά και τα κράτη-αποστολείς και οι ενδιάμεσοι δρώντες επενδύουν στον έλεγχο της εικόνας των γεγονότων. Η ελληνική περίπτωση, όπως και άλλες κρίσεις στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ, τροφοδότησε συζητήσεις για το πώς η «ασφάλεια των θαλάσσιων και χερσαίων συνόρων» παρουσιάζεται ως συλλογικό ευρωπαϊκό αγαθό, συχνά παραμερίζοντας την ορατότητα των ίδιων των μεταναστών και των δικαιωμάτων τους (Riddervold, 2023: 1148-1152). Την ίδια στιγμή, αναλύσεις της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής υπογραμμίζουν ότι η προβολή της χώρας ως «πυλώνα σταθερότητας σε μια ταραχώδη περιοχή» –ρητορική που επανέρχεται και σε ομιλίες σε διεθνή φόρα– αντλεί σημαντικό συμβολικό κεφάλαιο από γεγονότα όπως ο Έβρος (China-CEE Institute, 2023; The Kouymbari Courier, 2025). Συνοψίζοντας, η κρίση του Έβρου αποτέλεσε ένα πολυστρωματικό επικοινωνιακό γεγονός, όπου ελληνικά και διεθνή ΜΜΕ, κυβερνητικοί επικοινωνιακοί μηχανισμοί, ευρωπαϊκοί θεσμοί και ερευνητικοί φορείς συνέβαλαν στη διαμόρφωση αντιθετικών αλλά αλληλοεξαρτώμενων αφηγήσεων. Η ελληνική πλευρά αξιοποίησε τη συγκυρία για να εμπεδώσει την εικόνα της χώρας ως ασπίδας της Ευρώπης και πυλώνα σταθερότητας, ενώ τμήμα της διεθνούς κοινότητας και της κοινωνίας των πολιτών ανέδειξε τις σκοτεινές πτυχές της αποτροπής και των παραβιάσεων δικαιωμάτων. Η διπλή αυτή κίνηση –ενίσχυση της νομιμοποίησης της σκληρής φύλαξης συνόρων και ταυτόχρονη κριτική από ανθρωπιστική σκοπιά– συνιστά κρίσιμο υπόβαθρο για την κατανόηση των «αποτελεσμάτων» της κρίσης, τα οποία θα εξεταστούν στο επόμενο κεφάλαιο.

6.5 Αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα της κρίσης του Έβρου έχουν αντίκτυπο σε πολλαπλά επίπεδα: διμερές (Ελλάδα-Τουρκία), ευρωπαϊκό, θεσμικό-κανονιστικό και κοινωνικοπολιτικό.

Η κρίση δεν υπήρξε ένα στιγμιαίο επεισόδιο αλλά ένας επιταχυντής εξελίξεων, που επηρέασε τον τρόπο με τον οποίο η Ελλάδα, η ΕΕ και η διεθνής κοινότητα αντιλαμβάνονται την εργαλειοποίηση των μεταναστευτικών ροών, τη φύλαξη συνόρων και τη σχέση ασφάλειας-δικαιωμάτων. Στο επίπεδο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, η διαχείριση του Έβρου ενίσχυσε τον προσανατολισμό προς μια πιο ρεαλιστική, αποτρεπτική και «ασφαλειοποιημένη» προσέγγιση, εδραιώνοντας την εικόνα της χώρας ως κράτους πρώτης γραμμής στο νοτιοανατολικό άκρο της ΕΕ (Αθανασοπούλου κ.α., 2021: 77-81). Από την πλευρά της Τουρκίας, τα αποτελέσματα της προσπάθειας πίεσης μέσω της μαζικής διοχέτευσης μεταναστών προς τα ελληνικά σύνορα υπήρξαν αμφίσημα. Αν και το τουρκικό αφήγημα επιδίωξε να καταδείξει την «αναληγσία» της Ευρώπης και να αποσπάσει πρόσθετες παραχωρήσεις σε χρηματοδότηση και πολιτική στήριξη, στην πράξη βρέθηκε να κατονομάζεται όλο και πιο καθαρά ως κράτος που κάνει σκόπιμη χρήση της μετανάστευσης ως εργαλείου εξωτερικής πολιτικής. Αυτό συνέβαλε στη σταδιακή εμπέδωση του όρου «εργαλειοποίηση» στον ευρωπαϊκό λόγο για την Τουρκία, εμβαθύνοντας τις αμφιθυμίες στις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας και φωτίζοντας τις αντιφάσεις της τουρκικής στρατηγικής «στρατηγικής αυτονομίας» (Aydin-Düzgit et al., 2025: 14-19).

Για την Ελλάδα, η κρίση λειτούργησε ως «ασύμμετρη δοκιμασία» της εθνικής στρατηγικής αποτροπής, μεταφέροντας κλασικά σχήματα στρατιωτικής αποτροπής στο πεδίο της διαχείρισης μεταναστευτικών/προσφυγικών ροών, ενώ παράλληλα, ανέδειξε τα δομικά όρια ενός μικρομεσαίου κράτους που, ενώ επιδιώκει να αποτρέψει αναθεωρητική συμπεριφορά γείτονα, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη στήριξη της ΕΕ και των συμμάχων του (Τσιριγώτης, 2021: 127-131). Σε επίπεδο ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης, η κρίση του Έβρου αποτέλεσε κρίκο μιας αλυσίδας εντάσεων της περιόδου 2019-2020 (Συρία, Ανατολική Μεσόγειος, Λιβυκό Μνημόνιο κ.ά.), αλλά ταυτόχρονα προετοίμασε το έδαφος για μια ιδιότυπη φάση «ελεγχόμενης αποκλιμάκωσης» τα επόμενα έτη. Η Τουρκία διαπίστωσε ότι η πολιτική υψηλής πίεσης στα σύνορα ενίσχυσε τη συνοχή Ελλάδας-ΕΕ, ενώ η Ελλάδα αντελήφθη ότι η μόνιμη κλιμάκωση έχει σημαντικό κόστος σε πόρους, πολιτική φθορά και εικόνα. Ως αποτέλεσμα, το επεισόδιο στον Έβρο συνέβαλε στη σταδιακή μετάβαση προς μια σχέση «ανταγωνιστικής συνεργασίας», όπου η σύγκρουση συνυπάρχει με επιλεκτικές συνεργασίες και απόπειρες εξομάλυνσης (Grigoriadis, 2022: 312-316).

Στο ευρωπαϊκό επίπεδο, ένα από τα σημαντικότερα αποτελέσματα της κρίσης ήταν η θεσμική κατοχύρωση της έννοιας της «εργαλειοποίησης» στο ενωσιακό δίκαιο για τη μετανάστευση και το άσυλο. Η εμπειρία του Έβρου, σε συνδυασμό με τη Λευκορωσία-Πολωνία και άλλες περιπτώσεις, οδήγησε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην κατάθεση της πρότασης Κανονισμού για την αντιμετώπιση καταστάσεων εργαλειοποίησης (COM(2021) 890), εισάγοντας ειδικά μέτρα ευελιξίας για τα κράτη-μέλη σε περίπτωση που τρίτα κράτη χρησιμοποιούν μετανάστες ως μοχλό πίεσης (European Commission, 2021). Έτσι, η ελληνική εμπειρία δημιούργησε προηγούμενο για ολόκληρη την Ένωση. Η συζήτηση αυτή, ωστόσο, προκάλεσε και έντονες ανησυχίες για την προστασία του κεκτημένου ασύλου. Η EPRS και άλλοι θεσμικοί αναλυτές επεσήμαναν ότι, παρότι η αναγνώριση της εργαλειοποίησης είναι αναγκαία, το προτεινόμενο πλαίσιο κινδυνεύει να παγιώσει καταστάσεις «μόνιμης εξαιρέσεως» στα εξωτερικά σύνορα, επιτρέποντας κράτη-μέλη να αναστέλλουν διαδικαστικές εγγυήσεις και να περιορίζουν ουσιαστικά την πρόσβαση στο άσυλο (EPRS, 2022). Κατ' αυτόν τον τρόπο, ένα από τα βασικά αποτελέσματα της κρίσης του Έβρου ήταν η ένταση της θεσμικής αντιπαράθεσης

ανάμεσα στη λογική της ασφάλειας και στη λογική των δικαιωμάτων στο εσωτερικό της ΕΕ (Mészáros & Toca, 2023: 19-23). Σε επιχειρησιακό επίπεδο, η κρίση συνέβαλε στη στρατιωτικοποίηση και αστυνομοποίηση της διαχείρισης των συνόρων στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου και των Βαλκανίων. Η αυξημένη χρήση στρατιωτικών και παραστρατιωτικών δομών, η εμπλοκή της Frontex και η ενίσχυση των τεχνικών μέσων επιτήρησης συνιστούν μέρος μιας γενικότερης στροφής προς μοντέλα «σκληρής ασφάλειας» στη συνοριακή διακυβέρνηση. Η Τουρκία και η Ελλάδα, ως κομβικοί δρώντες της Ανατολικής Μεσογείου, βρέθηκαν στο επίκεντρο αυτής της μετατόπισης, με τη μετανάστευση να αντιμετωπίζεται όλο και περισσότερο ως ζήτημα στρατηγικής αντιπαράθεσης παρά ως πεδίο ανθρωπιστικής πολιτικής (Kinacioglu, 2023: 2430-2435).

Στον χώρο της δημόσιας σφαίρας και της κοινής γνώμης στην Ελλάδα, η κρίση στον Έβρο άφησε ένα διαρκές αποτύπωμα. Αναλύσεις περιεχομένου και σημασιολογικών δικτύων στον ελληνικό Τύπο δείχνουν ότι η περίοδος 2015-2022 χαρακτηρίζεται από εδραίωση πλαισίων «κρίσης» και «απειλής», με τον Έβρο του 2020 να λειτουργεί ως οιωνοί συμβολικό σημείο «πολέμου στα σύνορα». Ως αποτέλεσμα, η μετανάστευση αναπαρίσταται όλο και περισσότερο ως θεμελιώδης απειλή για το έθνος και το κράτος, ενισχύοντας πολιτικές που δίνουν προτεραιότητα στην αποτροπή έναντι της προστασίας (Kollias et al., 2025: 6-10). Παράλληλα, τα επεισόδια στον Έβρο συνέβαλαν στη μεγέθυνση των κοινωνικών συγκρούσεων γύρω από το προσφυγικό ζήτημα στο εσωτερικό της χώρας. Από τη μία πλευρά, παράγεται μια ισχυρή αφήγηση εθνικής συσπείρωσης και «δικαίου αγώνα» υπέρ της προάσπισης των συνόρων· από την άλλη, αναπτύσσονται αντίλογοι που καταγγέλλουν τη συστηματική παραβίαση δικαιωμάτων, την ανθρωπιστική κρίση στα σύνορα και τον στιγματισμό των προσφύγων και μεταναστών. Το αποτέλεσμα είναι μια «πολωμένη κανονικότητα», στην οποία η σύγκρουση για το ποιος «δικαιούται» να ανήκει στην κοινότητα και με ποιους όρους καθίσταται κεντρικό πολιτικό διακύβευμα (Ξυπολυτάς κ.ά., 2025: 88-93). Στο επίπεδο του διεθνούς και ενωσιακού δικαίου, η κρίση του Έβρου επανέφερε με ένταση το ερώτημα μέχρι πού μπορεί να φτάσει ένα κράτος στο όνομα της αποτροπής. Ενώ η Ελλάδα επικαλέστηκε την ανάγκη προστασίας της εθνικής ασφάλειας και της δημόσιας τάξης, η συζήτηση για την αναστολή του ασύλου και τις πρακτικές στα σύνορα ανέδειξε την ένταση μεταξύ δικαιωμάτων και ασφάλειας. Το αποτέλεσμα ήταν μια πιο έντονη νομική και πολιτική επίγνωση των ορίων που θέτει το προσφυγικό δίκαιο και η αρχή της μη επαναπροώθησης, ακόμη και σε περιπτώσεις υβριδικών απειλών (Squire, 2020).

Στο επίπεδο της εννοιολόγησης των υβριδικών απειλών, ο Έβρος λειτούργησε ως σημείο αναφοράς για τα κράτη και την ΕΕ. Η εργαλειοποίηση της μετανάστευσης εντάχθηκε πλέον δομικά στη βιβλιογραφία και τις πολιτικές για τις υβριδικές απειλές, με προτάσεις για ειδικά νομικά και πολιτικά εργαλεία αντιμετώπισης. Ένα από τα αποτελέσματα, έτσι, είναι η περαιτέρω «συγκάλυψη» των ορίων μεταξύ κλασικής ασφάλειας, μεταναστευτικής πολιτικής και δικαιωμάτων, καθώς η αντιμετώπιση της εργαλειοποίησης προσλήφθηκε ως τμήμα ενός ευρύτερου πλαισίου «προσαρμογής» της ΕΕ σε ένα περιβάλλον σύνθετων, διασυνοριακών απειλών (Lonardo, 2024: 137-142). Τέλος, σε θεωρητικό επίπεδο, η κρίση του Έβρου προσέφερε πλούσιο υλικό για την επανεξέταση της θέσης της Ελλάδας ως μικρού κράτους σε ένα ρευστό περιβάλλον. Η Ελλάδα αξιοποίησε το επεισόδιο για να ενισχύσει την εικόνα της ως «πυλώνα σταθερότητας» και αξιόπιστου εταίρου της Δύσης, αλλά ταυτόχρονα ανέδειξε εκ νέου

τις τρωτότητές της απέναντι σε αναθεωρητικές δυνάμεις που καταφεύγουν σε μη συμβατικά μέσα πίεσης. Το συνολικό αποτέλεσμα είναι μια κατάσταση διττή: αυξημένη ορατότητα και αναβάθμιση ρόλου, αλλά και διαρκής έκθεση σε πιέσεις που δοκιμάζουν τα όρια των θεσμών, των δικαιωμάτων και της κοινωνικής συνοχής (Zachariades, 2025: 11-15).

6.6 Συμπέρασμα

Η κρίση ανέδειξε την Ελλάδα ως κράτος πρώτης γραμμής, το οποίο καλείται ταυτόχρονα να διαχειριστεί μια οξεία διμερή αντιπαράθεση με την Τουρκία και να ανταποκριθεί στον ρόλο του ως εξωτερικού συνόρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όπως αναδείχθηκε από την ανάλυση του χρονικού της κρίσης, τα γεγονότα στον Έβρο δεν αποτελούσαν μια «τυχαία» έξαρση μεταναστευτικών ροών, αλλά ενταγμένη στρατηγική καταναγκαστικής πίεσης από την Τουρκία, η οποία επέλεξε να «ανοίξει» το μέτωπο των χερσαίων συνόρων αξιοποιώντας τη μαζική παρουσία προσφύγων και μεταναστών στα εδάφη της. Αυτό εναρμονίζεται με τη θεωρητικοποίηση της «διπλωματίας της μετανάστευσης», όπου κράτη-υποδοχείς εργαλαιοποιούν τη διαχείριση πληθυσμών για την προώθηση εξωτερικοπολιτικών στόχων, μετατρέποντας τις ροές σε μοχλό πίεσης προς τρίτες χώρες και περιφερειακές ενώσεις όπως η ΕΕ (Tsourapas, 2021: 66-70). Η περίπτωση του Έβρου, σε συνδυασμό με άλλες συγκρίσιμες κρίσεις, δείχνει πώς τα σύνορα καθίστανται πεδίο σύνθετης ισχύος, όπου διασταυρώνονται ασφάλεια, ανθρωπισμός και γεωπολιτική (Kinacioglu, 2023: 2428-2432).

Από τουρκικής πλευράς, η κρίση κατέδειξε τις αντιφάσεις της επιδίωξης «στρατηγικής αυτονομίας» σε ένα περιβάλλον πολλαπλών εξαρτήσεων. Η Άγκυρα προσπάθησε να χρησιμοποιήσει το προσφυγικό ως μοχλό για την αναθεώρηση όρων συνεργασίας με την ΕΕ και την αύξηση των ανταλλαγμάτων (πολιτικών, οικονομικών, χρηματοδοτικών), αλλά στην πράξη ενίσχυσε την εικόνα της ως δρώντος που επιστρατεύει μέσα υβριδικής πίεσης με υψηλό κόστος νομιμοποίησης (Aydın-Düzgit et al., 2025: 23-27). Αυτό οδήγησε σε περαιτέρω επιδείνωση της εμπιστοσύνης στις ευρωτουρκικές σχέσεις και στην εμβάθυνση της συζήτησης περί «αναθεωρητικού» χαρακτήρα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, συμπεριλαμβανομένου του ελληνοτουρκικού πεδίου. Για την Ελλάδα, η κρίση του Έβρου λειτούργησε ως πεδίο δοκιμής της στρατηγικής αποτροπής στο υβριδικό περιβάλλον. Η συστηματική χρήση στρατιωτικών και αστυνομικών μέσων, σε συνδυασμό με την προβολή της εικόνας αποφασιστικής άμυνας των συνόρων, εντάσσεται σε μια μακρότερη παράδοση αποτρεπτικού προσανατολισμού απέναντι στην Τουρκία, η οποία πλέον επεκτείνεται και στο πεδίο της μεταναστευτικής / προσφυγικής διαχείρισης (Τσιριγώτης, 2021: 121-125).

Σε επίπεδο θεσμικής αρχιτεκτονικής της ΕΕ, ο Έβρος αποτέλεσε καταλύτη για τη νομιμοποίηση της έννοιας της «εργαλαιοποίησης» στο δίκαιο της μετανάστευσης και του ασύλου. Η πρόταση Κανονισμού COM(2021) 890 ενσωμάτωσε ρητά την ιδέα ότι τρίτα κράτη μπορούν να χρησιμοποιήσουν μετανάστες ως μέσο αποσταθεροποίησης,

παρέχοντας έτσι στα κράτη-μέλη εργαλεία ευελιξίας, όπως παρατάσεις προθεσμιών, ειδικές συνοριακές διαδικασίες και δυνατότητα περιορισμών στην πρόσβαση στο άσυλο (European Commission, 2021). Ωστόσο, η θεσμική αυτή εξέλιξη συνοδεύτηκε από σφοδρές κριτικές, καθώς αναλυτές υπογράμμισαν τον κίνδυνο θεσμοθέτησης ενός καθεστώτος μόνιμης εξαίρεσης στα εξωτερικά σύνορα (EPRS, 2022). Περαιτέρω, η κρίση συνέβαλε στην εδραίωση της μετανάστευσης ως συνιστώσας των υβριδικών απειλών, μετατοπίζοντας το κέντρο βάρους από την καθαρά ανθρωπιστική λογική προς ένα πλέγμα ασφάλειας, άμυνας και εξωτερικής πολιτικής. Η εργαλειοποίηση μεταναστευτικών ροών μπορεί να αποσταθεροποιήσει κοινωνίες, να πολώσει δημόσιους λόγους και να ασκήσει πιέσεις σε ευάλωτες δημοκρατίες· ταυτόχρονα, όμως, η αντιμετώπιση τέτοιων απειλών δεν μπορεί να νομιμοποιεί την αποδόμηση θεμελιωδών δικαιωμάτων (Lonardo, 2024: 180-185). Στο ίδιο πνεύμα, αναλύσεις υβριδικών απειλών για τη μετανάστευση εισηγούνται τυπολογίες εργαλείων απάντησης, προειδοποιώντας ότι μια «υπερ-ασφαλειοποίηση» χωρίς επαρκείς εγγυήσεις δικαιωμάτων δημιουργεί νέα ρήγματα νομιμοποίησης (Hybrid CoE, 2022).

Στο πεδίο των θεμελιωδών δικαιωμάτων και του προσφυγικού δικαίου, τα συμπεράσματα είναι ιδιαίτερα αντιφατικά. Από τη μία πλευρά, η Ελλάδα και η ΕΕ προέβαλαν την ανάγκη προστασίας της εδαφικής ακεραιότητας και της δημόσιας τάξης έναντι μιας οργανωμένης προσπάθειας παραβίασης συνόρων· από την άλλη, η εμπειρία του Έβρου ανέδειξε σοβαρές ανησυχίες για επαναπροωθήσεις, εμποδισμένη πρόσβαση σε διαδικασίες ασύλου και υπέρμετρη χρήση βίας. Η διεθνής και ευρωπαϊκή συζήτηση γύρω από το προσφυγικό δίκαιο επιμένει ότι, ακόμη και σε συνθήκες κρίσης και εργαλειοποίησης, οι υποχρεώσεις μη επαναπροώθησης και δίκαιης εξέτασης αιτημάτων παραμένουν αδιαπραγμάτευτες (Squire, 2020). Σε εθνικό και ενωσιακό επίπεδο, η νομική επεξεργασία των μικτών ροών και των κατηγοριών προστασίας αποκαλύπτει την ανάγκη για πιο συνεκτικά σχήματα που να συνδυάζουν ασφάλεια και δικαιώματα (Μαρούδα & Σαράντη, 2024: 88-92).

Η κρίση του Έβρου είχε επίσης βαθύ αποτύπωμα στο επίπεδο της κοινής γνώμης και του δημόσιου λόγου. Οι αναλύσεις πλαισίωσης του ελληνικού Τύπου καταδεικνύουν ότι η περίοδος 2015-2022 χαρακτηρίζεται από κλιμάκωση αφηγήσεων «κρίσης» και «απειλής», με τον Έβρο να λειτουργεί ως κρίσιμο σημείο όπου η μετανάστευση κατασκευάζεται ως σχεδόν πολεμικό γεγονός (Kollias et al. 2025: 15-20). Ταυτόχρονα, συγκριτικές έρευνες κοινής γνώμης στην Ελλάδα και την Τουρκία δείχνουν σύνθετες δυναμικές: ενίσχυση της καχυποψίας και της αντίληψης απειλής, αλλά και ύπαρξη τμημάτων των κοινωνιών που επιζητούν πιο ρεαλιστικές και αμοιβαία επωφελείς προσεγγίσεις (ELIAMEP, 2024). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι κοινωνικές συγκρούσεις γύρω από το «προσφυγικό ζήτημα» οξύνονται, με το διακύβευμα της ένταξης, της αλληλεγγύης και της ασφάλειας να αποκτά κεντρική πολιτική διάσταση (Ξυπολυτάς κ.ά., 2025: 57-62). Η αντιμετώπιση της κρίσης από την Ελλάδα, σε συνδυασμό με την πολιτική και συμβολική στήριξη των ευρωπαϊκών θεσμών, αποτέλεσε πρότυπο για μεταγενέστερα επεισόδια εργαλειοποίησης, όπως αυτά στα ανατολικά σύνορα της ΕΕ. Η ανάλυση των υβριδικών κρίσεων στα εξωτερικά σύνορα δείχνει ότι η Ένωση τείνει να αναπτύσσει ολοένα και πιο σύνθετα σχήματα συνδυασμού αποτροπής, εξωτερικοποίησης του ασύλου και επιλεκτικών συνεργασιών με τρίτα κράτη (Mészáros & Toca, 2023: 10-15).

Τέλος, στο επίπεδο των ελληνοτουρκικών σχέσεων, η κρίση του Έβρου λειτουργεί ως σημείο καμπής: αφενός συνδέεται με την περίοδο έντονης κλιμάκωσης 2019-2020 (Ανατολική Μεσόγειος, Λιβύη, θαλάσσιες ζώνες), αφετέρου προετοιμάζει μια φάση ελεγχόμενης αποκλιμάκωσης και επανεκκίνησης διαύλων επικοινωνίας. Αναλύσεις της ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης τονίζουν ότι η σχέση τείνει να μετασχηματίζεται από κλασική «μηδενικού αθροίσματος» σύγκρουση προς ένα πιο περίπλοκο καθεστώς συνύπαρξης κλιμακούμενης αντιπαλότητας και επιλεκτικής συνεργασίας (Grigoriadis, 2022: 310-315). Την ίδια στιγμή, η συζήτηση γύρω από την έννοια της «εργαλειοποίησης» και των υβριδικών απειλών αποτελεί πρόσφορο έδαφος για αναστοχασμό σχετικά με το πώς οι σύγχρονες συγκρούσεις μετακινούνται από το κλασικό στρατιωτικό πεδίο σε «γκρίζες ζώνες» ασφάλειας, όπου η μετακίνηση πληθυσμών, η πληροφόρηση και η επικοινωνιακή ισχύς αποκτούν κεντρικό ρόλο (Gkliati, 2023: 4-8).

Κεφάλαιο 7: Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία η συνοριακή κρίση στον Έβρο (Φεβρουάριος-Μάρτιος 2020) προσεγγίζεται ως χαρακτηριστική περίπτωση εργαλειοποίησης των μεταναστευτικών/προσφυγικών ροών, αλλά και ως κόμβος στον οποίο διασταυρώνονται οι τουρκικές αξιώσεις, η ευρωπαϊκή πολιτική συνόρων και οι υβριδικές απειλές. Προϊόν μιας μακράς ιστορικής και στρατηγικής διαδρομής τουρκικών προκλήσεων, αναθεωρητικού λόγου από την πλευρά της Άγκυρας και σταδιακής ασφαλειοποίησης των συνόρων και της μετανάστευσης στην Ευρώπη (Ηρακλειδής, 2020: 135-140), η συνοριακή κρίση συνιστά κλασικό παράδειγμα «εργαλειοποίησης της μετανάστευσης» (instrumentalization/weaponization of migration), όπου η Τουρκία αξιοποίησε συγκεντρωμένους πληθυσμούς προσφύγων και μεταναστών ως μοχλό πίεσης προς την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση για να επιτύχει τους στρατηγικούς της στόχους: α) μεταφορά κόστους της συριακής κρίσης προς την ΕΕ διεκδικώντας νομιμοποίηση και στήριξη σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο, β) επαναδιαπραγμάτευση όρων της Δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας του 2016 και γ) εσωτερική νομιμοποίηση και προβολή ανάγκης για διεθνή συνδρομή. Η μεθοδευμένη μεταφορά χιλιάδων ανθρώπων στα ελληνοτουρκικά χερσαία σύνορα, η δημόσια δήλωση «ανοίγματος των συνόρων» και η ρητορική περί «δρόμου προς την Ευρώπη» εντάσσονται σε ένα μοτίβο «εξαναγκαστικής μεθοδευμένης μετανάστευσης», αντίστοιχο με αυτό που έχει καταγραφεί σε άλλες περιπτώσεις στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ (Filipce, 2022: 6-10). Η κρίση στον Έβρο αναδεικνύει ότι η μετανάστευση μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο διακρατικής αντιπαράθεσης, με χαμηλό κόστος για τον «εργαλειοποιούντα» δρώντα και υψηλό πολιτικό κόστος για τον αποδέκτη της πίεσης.

Ταυτόχρονα, η ελληνική αντίδραση αντανακλά τον τρόπο με τον οποίο ένα κράτος-μέλος της ΕΕ επιχειρεί να ισορροπήσει ανάμεσα στην ανάγκη αποτροπής και την τήρηση διεθνών και ενωσιακών υποχρεώσεων προστασίας. Η θωράκιση των χερσαίων συνόρων, η ενίσχυση στρατιωτικών και αστυνομικών δυνάμεων, η ενεργοποίηση ρητορικής περί «ασύμμετρης απειλής» και «υβριδικού πολέμου», καθώς και η ανάδειξη της Ελλάδας σε «ασπίδα της Ευρώπης», συγκροτούν ένα πρότυπο αντίδρασης όπου προέχει η αποτροπή και η προβολή ισχύος (Τσιριγώτης, 2021: 111-116). Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η συνοριακή κρίση επιτάχυνε μια ήδη διαμορφούμενη τάση: την ενίσχυση της λογικής «αντιμετώπισης της εργαλειοποίησης» μέσω ειδικών θεσμικών εργαλείων και ρυθμιστικών παρεμβάσεων. Η πρόταση Ευρωπαϊκού Κανονισμού για την «αντιμετώπιση καταστάσεων εργαλειοποίησης στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου» (COM(2021) 890) επιχειρεί να τυποποιήσει το φαινόμενο και να δώσει στα κράτη-μέλη μεγαλύτερη ευχέρεια λήψης έκτακτων μέτρων, νομιμοποιώντας σε κάποιο βαθμό πρακτικές αυξημένου ελέγχου και περιορισμού δικαιωμάτων στα εξωτερικά σύνορα (European Commission, 2021). Η σχετική ανάλυση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αναδεικνύει αφενός την ανάγκη αντιμετώπισης της εργαλειοποίησης, αφετέρου όμως και τον κίνδυνο να παγιωθεί ένα καθεστώς «μόνιμης εξαίρεσης» στον τομέα του ασύλου (EPRS, 2022). Έτσι, ο Έβρος λειτουργεί ως μελέτη περίπτωσης για την ευρύτερη συζήτηση γύρω από τη νομική και πολιτική διαχείριση των υβριδικών απειλών στην ΕΕ (Lonardo, 2024: 126-130).

Ως προς τη διαμόρφωση της περιφερειακής ισορροπίας, τα επεισόδια στον Έβρο συνδέονται με μια φάση κλιμάκωσης της ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης που

συμπίπτει με τις εντάσεις στην Ανατολική Μεσόγειο. Η Τουρκία επιχείρησε, μέσω της κρίσης, να ασκήσει πίεση στην ΕΕ για αναθεώρηση της Δήλωσης του 2016 και για ευρύτερες διευθετήσεις σε ζητήματα τελωνειακής ένωσης, βίζας και περιφερειακού ρόλου, ενώ παράλληλα επεδίωξε να δοκιμάσει την ελληνική αποτρεπτική ικανότητα και την αντοχή της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης (Grigoriadis, 2022: 812-816). Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα αξιοποίησε το επεισόδιο για να εδραιώσει την εικόνα της ως «πυλώνα σταθερότητας» και ως κράτους-προκεχωρημένου φυλακίου της ΕΕ, συνδέοντας τη διαχείριση των συνόρων με μια συνολικότερη στρατηγική συμμαχιών στην Ανατολική Μεσόγειο (Tziampiris, 2021: 14-18). Το αποτέλεσμα είναι μια μορφή «συγκρουσιακής συνεργασίας», όπου η αντιπαράθεση συνυπάρχει με αμοιβαία εξάρτηση, ειδικά στον τομέα της μετανάστευσης (Οικονομου, 2022: 21-25). Η κρίση είχε επίσης σημαντικές επιπτώσεις στο επίπεδο του δημόσιου λόγου και της κοινής γνώμης. Στην Ελλάδα, η πλαισίωση των γεγονότων από τα ΜΜΕ ως «εισβολής», «υβριδικού πολέμου» και «εθνικής απειλής» ενίσχυσε τη λογική της securitization της μετανάστευσης και συνέβαλε στην κανονικοποίηση σκληρότερων πρακτικών φύλαξης συνόρων (Kollias et al., 2025: 9-14). Παράλληλα, αναλύσεις για τις αναπαραστάσεις της «κρίσης» στον Έβρο δείχνουν ότι οι μετανάστες και πρόσφυγες εμφανίζονται κυρίως ως μάζα ή απειλή, και λιγότερο ως φορείς δικαιωμάτων και ατομικών ιστοριών, γεγονός που ενισχύει λόγους περιθωριοποίησης και στιγματισμού (Gkolfinopoulos, 2024: 6-10). Σε διακρατικό επίπεδο, ερευνητικά προγράμματα για την εξέλιξη της κοινής γνώμης σε Ελλάδα και Τουρκία καταγράφουν μεν επιθυμία αποφυγής πολέμου, αλλά και υψηλά επίπεδα καχυποψίας και αποδοχής αφηγήσεων περί απειλής, στοιχείο που δυσχεραίνει τις προσπάθειες αποκλιμάκωσης (ELIAMEP, 2024).

Πέραν της ελληνοτουρκικής διάστασης, η συνοριακή κρίση του Έβρου πρέπει να ερμηνευθεί ως τμήμα μιας πανευρωπαϊκής «γεωγραφίας εργαλειοποίησης», που περιλαμβάνει περιπτώσεις όπως η Λευκορωσία-Πολωνία, η Ισπανία-Μαρόκο ή η Θέουτα-Μελίγια, αποδεικνύοντας πως η εργαλειοποίηση της μετανάστευσης αποτελεί πλέον σταθερό εργαλείο υβριδικής πίεσης, το οποίο αξιοποιείται από αυταρχικά ή ημι-αυταρχικά καθεστώτα για την επίτευξη πολιτικών και οικονομικών ανταλλαγμάτων (Mészáros & Toca, 2023: 14-18). Η σχετική ανάλυση της «μεταναστευτικής διπλωματίας» επισημαίνει ότι η ΕΕ χρειάζεται πιο συνεκτική στρατηγική απέναντι σε τέτοιες μορφές πίεσης, χωρίς να υπονομεύει τον κανονιστικό της πυρήνα (OECD, 2024). Για την ελληνική εξωτερική πολιτική, τα συμπεράσματα είναι διττά. Από τη μία πλευρά, η κρίση επιβεβαίωσε την ανάγκη πολυεπίπεδης αποτροπής έναντι μιας Τουρκίας που συνδυάζει συμβατικά και μη συμβατικά μέσα πίεσης. Η ενίσχυση των συμμαχιών στην Ανατολική Μεσόγειο, η ενεργειακή διπλωματία, η αναβάθμιση των αμυντικών υποδομών και η ανάδειξη της Ελλάδας ως «κόμβου σταθερότητας» αποτελούν κρίσιμους άξονες (Κωνσταντινίδης, 2023: 142-146). Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα οφείλει να αναπτύξει πιο συνεκτική στρατηγική «μεταναστευτικής διπλωματίας», αξιοποιώντας τις δυνατότητές της ως κράτος-μέλος πρώτης γραμμής ώστε να επηρεάζει το ευρωπαϊκό πλαίσιο με όρους αλληλεγγύης και επιμερισμού ευθυνών, αντί απλώς να αναλαμβάνει ρόλο «ασπίδας» (Tsourapas, 2021: 114-118). Αναλύσεις για τις ελληνικές εξωτερικές σχέσεις τονίζουν ότι η χώρα επιχειρεί ήδη να κεφαλαιοποιήσει την εικόνα της ως αξιόπιστου εταίρου στο NATO και στην ΕΕ, αλλά η αποτελεσματικότητα αυτής της στρατηγικής θα κριθεί από την ικανότητά της να συνδέει τα ζητήματα ασφάλειας, ενέργειας και μετανάστευσης σε ένα συνεκτικό αφήγημα (China-CEE Institute, 2023).

Η διάσταση των υβριδικών απειλών και της στρατηγικής αυτονομίας αναδεικνύει, τέλος, τον ρόλο της Τουρκίας ως «αναθεωρητικού δρώντα» σε ένα μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα. Πρόσφατες μελέτες για την τουρκική εξωτερική πολιτική υποστηρίζουν ότι η Άγκυρα αναζητεί μορφές «στρατηγικής αυτονομίας», συνδυάζοντας τη συμμετοχή της στο NATO με στενότερες σχέσεις με τη Ρωσία και περιφερειακές φιλοδοξίες στη Μέση Ανατολή, τον Καύκασο και την Ανατολική Μεσόγειο (Aydın-Düzgit et al., 2025: 9-14). Στο πλαίσιο αυτό, η εργαλειοποίηση της μετανάστευσης αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου ρεπερτορίου εξωτερικής πολιτικής, το οποίο περιλαμβάνει στρατιωτικές επεμβάσεις, ενεργειακή διπλωματία και εργαλειοποίηση κρίσεων. Η ΕΕ, από την πλευρά της, επιχειρεί να αναπτύξει πολιτικές ανθεκτικότητας και «στρατηγικής πυξίδας» απέναντι σε υβριδικές απειλές, αναγνωρίζοντας ότι οι ροές μεταναστών μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εργαλείο πίεσης παράλληλα με κυβερνοεπιθέσεις, παραπληροφόρηση και ενεργειακό εκβιασμό (Nilsson et al., 2025: 12-16). Τα πορίσματα της μελέτης δείχνουν ότι, αν και η άμεση επιχειρησιακή κρίση αντιμετωπίστηκε με σχετικά γρήγορη αποκλιμάκωση, τα βαθύτερα διακυβεύματα παραμένουν ανοικτά: το πώς θα συνδυαστεί η προστασία των συνόρων με τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων· πώς θα περιοριστεί η δυνατότητα τρίτων κρατών να χρησιμοποιούν τη μετανάστευση ως όπλο χωρίς η ΕΕ να περιέλθει σε καθεστώς διαρκούς έκτακτης ανάγκης· και πώς η Ελλάδα θα μπορέσει να μετατρέψει τη γεωπολιτική της έκθεση σε παράγοντα διαπραγματευτικού πλεονεκτήματος και όχι μόνιμης ευαλωτότητας (Koukakis, 2024: 87-91).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσσα βιβλία

Αθανασοπούλου, Ε., Τσαρδανίδης, Χ. & Φακιολάς, Ε. (επιμ.). (2021). *Ελληνική εξωτερική πολιτική της Ελλάδας: Επιλογές & προσδοκίες στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Αλεξανδρής, Α., Βερέμης, Θ. Μ., Καζάκος, Π., Κουφουδάκης, Β., Ροζάκης, Χ. Α. & Τσιτσόπουλος, Γ. (1991). *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923–1987*. Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.

Ανάγνου, Μ. (2022). *Στα ενωσιακά σύνορα των κρίσεων (2020–2022)*. Εκδόσεις Παπαζήσης.

Βαϊοπούλου, Γ., & Σταμοβλάσης, Δ. Ε. (2021). *Μεθοδολογία έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες: Επιστημολογία, σχεδιασμός, συλλογή και ανάλυση ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων*. Εκδόσεις Ζυγός.

Βενιζέλος, Ε. (2020). *Οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών και ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Βερέμης, Θ. Μ. (2013). *Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων 1453–2005*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

Βουγιουκλή, Ε. (2006). *Ευρωπαϊκή Ένωση και Τουρκία: Το επιχειρηματικό περιβάλλον της Τουρκίας στα πλαίσια της ένταξής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. Ξάνθη: Σπανίδης.

Ηρακλείδης, Α. (2018). *Εθνικά θέματα και εθνοκεντρισμός: Μια κριτική στην ελληνική εξωτερική πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

Ηρακλείδης, Α. (2020). *Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειος: 50+1 όψεις των ελληνοτουρκικών διενέξεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.

Κιτσίκης, Δ. Ν. (1998). *Συγκριτική ιστορία Ελλάδος και Τουρκίας στον 20ό αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Εστία.

Κουλουμπής, Θ. Α. (1997). *Η ελληνική εξωτερική πολιτική στο κατώφλι του 21ου αιώνα: Εθνοκεντρισμός ή ευρωκεντρισμός*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Κουρής, Ν. (1997). *Ελλάδα – Τουρκία, ο πενηνταετής «πόλεμος»*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.

Κωνσταντινίδης, Γ. (2023). *Ψηφίδες διεθνούς οικονομίας, γεωπολιτικής και γεωστρατηγικής: Ελλάδα, Τουρκία και παγκόσμια κοινότητα στην σύγχρονη εποχή της διεθνούς οικονομικής, ενεργειακής, κλιματικής και υγειονομικής κρίσης*. Αθήνα: Λειμών.

Λιαργκόβας, Π. Γ., Δερμάτης, Ζ. & Κομνηνός, Δ. (2022). *Μεθοδολογία της έρευνας και συγγραφή επιστημονικών εργασιών* (2η έκδ.). Εκδόσεις Τζιόλα.

Μανιατόπουλος, Π. (2022). *Η κρίση στα Ίμια (1996)*. Ανοικτή βιβλιοθήκη.

Μαρούδα, Μ.-Ν. & Σαράντη, Β. (2024). *Μεικτές μεταναστευτικές ροές και προστασία αιτούντων άσυλο και προσφύγων: Εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές νομικό πλαίσιο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Ξυπολυτάς, Ν., Πουλημάς, Μ., Σερντεδάκης, Ν. Γ. & Ψημίτης, Μ. (επιμ.). (2025). *Το «προσφυγικό ζήτημα» ως διακύβευμα κοινωνικών συγκρούσεων στην Ελλάδα*. Αθήνα: Νήσος.

Οικονόμου, Μ. (επιμ.). (2021). *Σύγχρονες Εκδοχές του Προσφυγικού Ζητήματος: Όψεις και Απόψεις*. Αθήνα: Πρόγραμμα «Προαγωγή Ψυχικής Υγείας σε Ευπαθείς Πληθυσμούς».

Παπανικολάου Δ.-Ε. (2022). *Ευρωπαϊκές αξίες και προσφυγική «κρίση» Η περίπτωση της Ελλάδας*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.

Πλατιάς, Α., Κολιόπουλος, Κ. (2023). *50 Κανόνες Στρατηγικής στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις και σε 20 Κρίσιμες Ερωτήσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις Δίαυλος.

Πεφτίνας, Α. (επιμ.). (2023). *Οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο: Μια νομική ανάλυση*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Ροζάκης, Χ. Α. (2021). *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το δίκαιο της θάλασσας*. Εκδόσεις Πόλις.

Σέρμπος, Σ. (2008). *Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση: Ο ρόλος της εσωτερικής πολιτικής και του διεθνούς παράγοντα στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Τουρκίας (1997–2000)*. Αθήνα: Σάκκουλας.

Συρίγος, Α. Μ. (2015). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Εκδόσεις Πατάκη.

Συρίγος, Α. Μ, Ντόκος Θ. Π. (2020). *Τουρκικές Διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο, 60 Χάρτες - Αλφαβητάρι των ελληνοτουρκικών σχέσεων*. Αθήνα: Καθημερινές Εκδόσεις.

Τσιριγώτης, Δ. (2021). *Ελλάδα-Τουρκία: Θεωρία και στρατηγική αποτροπής. Η κρίση του 1976, του Μαρτίου του 1987, των Ιμίων του 1996*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Εκδόσεις Κριτική.

Φαρμακίδης, Μ. Κ. (2021). *Προσφυγικό δίκαιο: Ερμηνευτική προσέγγιση και πρακτική διάσταση*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Φωτίου, Ε. & Τριανταφύλλου, Δ. (2010). *Τουρκική εξωτερική πολιτική την εποχή του ΑΚΡ: Προς μία Pax Ottomana*; Αθήνα: Παπαζήσης.

Hale, W. (2017). *Τουρκική εξωτερική πολιτική 1774-2000* (ελλ. μτφ.). Αθήνα: Πεδίο.

Ξενόγλωσσα βιβλία

Allison, G. & P. Zelikow (1999). *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, 2nd Edition. Reading, MA, Longman.

Aydın, M. & Ifantis, K. (Eds.). (2025). *Greek-Turkish Relations: Theoretical Reflections*. Routledge.

Bostan, A. (2025). *Weaponisation of migration in the context of hybrid warfare strategies: The case of Russia–Ukraine war. Security in Eurasia*. Istanbul University Press.

Çandar, C. (2021). *Turkey's Neo-Ottomanist Moment: A Eurasianist Odyssey*. London: Transnational Press London.

Carmel, E., Lenner, K. & Paul, R. (Eds.). (2021). *Handbook on the Governance and Politics of Migration*. Cheltenham: Edward Elgar.

Christofis, N. & Deriziotis, A. (Eds.). (2024). *A Century of Greek–Turkish Relations: A Handbook*. London: Transnational Press London.

Cusumano, E. & Villa, M. (Eds.). (2023). *Handbook on Human Security, Borders and Migration*. Edward Elgar.

Greenhill, K. M. (2010). *Weapons of Mass Migration: Forced Displacement, Coercion, and Foreign Policy*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Goodwin-Gill, G. S., McAdam, J. & Dunlop, E. (2021). *The Refugee in International Law* (4η έκδ.). Oxford: Oxford University Press.

Grigoriadis, I. N. (2023). *Between escalation and détente: Greek-Turkish relations in the aftermath of the Eastern Mediterranean crisis*. Routledge.

Hill, C. (2016). *Foreign policy in the twenty-first century* (2nd ed.). London: Palgrave Macmillan

Hermann, C. F. (1963). Some Consequences of Crisis Which Limit the Viability of Organizations. *Administrative Science Quarterly* 8. 61-82.

Kassimeris, C. (2010). *Greece and the American Embrace: Greek Foreign Policy Towards Turkey, the US and the Western Alliance*. London: I.B. Tauris.

Katsoulas, S. (2022). *The United States and Greek-Turkish relations: The guardian's dilemma*. Abingdon: Routledge.

Lamont, C. (2021). *Research Methods in International Relations* (2η έκδ.). SAGE.

Liguori, A. (2019). *Migration Law and the Externalization of Border Controls: European State Responsibility*. Routledge.

Litsas, S. N. & Tziampiris, A. (Eds.). (2017). *Foreign Policy under Austerity: Greece's Return to Normality?* London: Palgrave Macmillan.

Lonardo, L. (Ed.). (2024). *Addressing Hybrid Threats: European Law and Policies*. Cheltenham: Edward Elgar.

Moustakis, F. (2003). *The Greek-Turkish Relationship and NATO*. London: Routledge.

Reiners, W. & Turhan, E. (Eds.). (2021). *EU-Turkey relations: Theories, institutions and policies*. Cham: Palgrave Macmillan.

Saatçioğlu, B., & Tekin, F. (Eds.). (2021). *Turkey and the European Union: Key dynamics and future scenarios*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

Sarantaki, A.-M. (2024). *Frontex and the Rising of a New Border Control Culture in Europe*. London: Routledge.

Squire, V. (2020). *Europe's Migration Crisis: Border Deaths and Human Dignity*. Cambridge University Press.

Stergiou, A. (2022). *The Greek-Turkish Maritime Dispute: Resisting the Future*. Cham: Springer.

Sweijs, T., Usanov, A., & Rutten, R. (2016). CRISIS AND ESCALATION. In *BACK TO THE BRINK: ESCALATION AND INTERSTATE CRISIS* (pp. 35–53). Hague Centre for Strategic Studies. <http://www.jstor.org/stable/resrep12568.6>

Tsourapas, G. (2021). *Migration Diplomacy in the Middle East and North Africa: Power, Mobility and the State*. Manchester University Press.

Tziarras, Z. (2022). *Turkish Foreign Policy: The Lausanne Syndrome in the Eastern Mediterranean and Middle East*. Cham: Springer Briefs in International Relations.

Άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά και συλλογικούς τόμους

Alpan, B. (2021). Europeanization and EU–Turkey Relations: Three Domains, Four Periods. In: *Reiners, W., Turhan, E. (eds) EU-Turkey Relations*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-70890-0_5

Alpan, B. & Ozturk, A. E. (2025). Anxieties of a Self-Claimed Middle Power: Ruptures and Continuities in Turkish Foreign Policy in the New Millennium and the Puzzle of Ontological (in) Security. *Alternatives: Global, Local, Political*, 50(4), 636-647. <https://doi.org/10.1177/03043754251337171>

Arcila-Calderón, C., Aydoğdu, B., Bircan, T., Gündüz, B., Önes, O., Salah, A. A. & Sîrbu, A. (2024). Combining Twitter and mobile phone data to observe border-rush: The Turkish-European border opening. *arXiv preprint*. <https://arxiv.org/abs/2405.12642>

Aydın-Düzgit, S., Kutlay, M. & Keyman, E. F. (2025). Strategic autonomy in Turkish foreign policy in an age of multipolarity: Lineages and contradictions of an idea. *International Politics*. <https://doi.org/10.1057/s41311-024-00638-w>

Bakhshandeh, E. & Yeganeh, Y. (2023). Geopolitical Transformation in Eastern Mediterranean; Restructuring Role of Greece and the Impact of Abraham Accord. *International Studies*, 60(2), 231-249. <https://doi.org/10.1177/00208817231168003>

Başer, S. (2022). The Most Insidious Weapon of the Changing World: Migration. *Bilge Strateji*, 13(24), 167-185. <https://doi.org/10.35705/bs.1198447>

Cardwell, P. J. & Dickson, R. (2023). ‘Formal informality’ in EU external migration governance: the case of mobility partnerships. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 49(12), 3121–3139. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2023.2193743>

Cassarino, J.-P. (2022). An unsettling déjà-vu: The May 2021 Ceuta events. *European Papers – European Forum (Insight)*. <https://www.europeanpapers.eu/europeanforum/unsettling-dejavu-may-2021-ceuta-events>

Cassarino, J.-P. (2025). Using Development Aid as a Leverage in the EU’s External Relations: Challenges and Consequences. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, <https://doi.org/10.1080/15562948.2024.2413540>

Ceccorulli, M., & Fassi, E. (Eds.). (2022). *The EU’s External Governance of Migration: Perspectives of Justice*. London: Routledge.

Çetin, E. (2022). Çekişmeli göç siyasetinin gölgesinde AB–Türkiye ilişkileri. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 55–75. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2777094>

Choulis, I., Mehrl, M. & Ifantis, K. (2021). Arms Racing, Military Build-Ups and Dispute Intensity: Evidence from the Greek-Turkish Rivalry, 1985-2020. *Defence and Peace Economics*, 33(7), 779–804. <https://doi.org/10.1080/10242694.2021.1933312>

Christofis, N. (2022). Securitizing the Aegean: de-Europeanizing Greek–Turkish relations. *Southeast European and Black Sea Studies*, 22(1), 83–100. <https://doi.org/10.1080/14683857.2022.2027679>

Dalkiran, M. (2023). New Approaches to Conditionality in Eu-Turkey Relations: Assessing the Role of Irregular Migration. *Oasis*, no. 39, pp. 123-143. <https://doi.org/10.18601/16577558.n39.08>

Denizeau, A. (2021). “Mavi Vatan, the ‘Blue Homeland’: The Origins, Influences and Limits of an Ambitious Doctrine for Turkey”, *Études de l’Ifri*, Ifri. https://www.ifri.org/sites/default/files/migrated_files/documents/atoms/files/denizeau_mavi_vatan_turkey_2021.pdf

Erkeç, E. (2023). Reflections of Türkiye-Greece Tension in the Sea of Islands on the Eastern Mediterranean Regional Security Complex. *BRIQ Belt & Road Initiative Quarterly*, 4(2), 24-48. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-89599-3>

Filipec, O. (2022). Coercive engineered migrations as a tool of hybrid warfare: A binary comparison of two cases on the external EU border. *Central European Journal of Politics*, 8(1), 1–18. https://www.cejop.cz/wp-content/uploads/2022/07/2022_Vol-08_No-01_Art-01_Filipec_print.pdf

Gkliati, M. (2023). Let’s call it what it is: Hybrid threats and instrumentalisation of migration. *European Papers – European Forum*, 8(1), 1–15. <https://www.europeanpapers.eu/europeanforum/lets-call-it-what-it-is-hybrid-threats-and-instrumentalisation>

Gkolfinopoulos, G. (2024). Crisis as war: undocumented migration and the Greek nation under threat. *Ethnic and Racial Studies*, 1–22. <https://doi.org/10.1080/01419870.2024.2411418>

Graban, A. (2023). Instrumentalisation of fear and securitisation of “Eastern Borders Route”: the case of Poland-Belarus “border crisis.” *European Security*, 33(2), 236–260. <https://doi.org/10.1080/09662839.2023.2287499>

Grekos, D. (2023). Greece and Tripartite Partnerships in the Eastern Mediterranean: A Recommended Policy for Greek Strategic Interests. *Journal of Liberty and International Affairs*, 9(3), 328-341. <https://doi.org/10.47305/JLIA2393347g>

Grigoriadis, I. N. (2022). Between escalation and détente: Greek-Turkish relations in the aftermath of the Eastern Mediterranean crisis. *Turkish Studies*, 23(5), 802–820. <https://doi.org/10.1080/14683849.2022.2087509>

Grigoriadis, I. N. & Tsourapas, G. (2022). Understanding Greece’s new foreign policy towards the Arab world: Instrumentalisation, balancing and emerging opportunities. *Mediterranean Politics*, 29(3), 307–330. <https://doi.org/10.1080/13629395.2022.2148193>

Hasan, M., Moitree, S., Wahi, C., Talukder, M. & Islam, M. (2025). Eastern Mediterranean Sea Dispute: Exploring Sustainable Resolutions. *Open Journal of Marine Science*, 15, 74-99. <https://doi.org/10.4236/ojms.2025.152005>

Haugom, L. (2019). Turkish foreign policy under Erdogan: A change in international orientation? *Comparative Strategy*, 38(3), 206–223. <https://doi.org/10.1080/01495933.2019.1606662>

- İşleyen, B. & Karadağ, S. (2023).** Engineered migration at the Greek–Turkish border: A spectacle of violence and humanitarian space. *Security Dialogue*, 54(5), 475–492. <https://doi.org/10.1177/09670106231194911>
- Jordan, J. & Azzahra, S. (2023).** Constructions of greatness in foreign policy: Neo-Ottomanism in Türkiye and Eurasianism in Russia. *Global: Jurnal Politik Internasional*, 25(2), 1–28. <https://scholarhub.ui.ac.id/global/vol25/iss2/1>
- Kacziba, P., Gibárti, S. & Lechner, Z. (2025).** Assessing Greece’s transition to digital diplomacy: insights from Twitter/X (2021–2022). *Southeast European and Black Sea Studies*, 1–32. <https://doi.org/10.1080/14683857.2025.2457813>
- Kalfeli, N., Angeli, C., Gardikiotis, A. & Frangonikolopoulos, C. (2022).** Between Two Crises: News Framing of Migration during the Greek-Turkish Border Crisis and COVID-19 in Greece. *Journalism Studies*, 24(2), 226–243. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2022.2155987>
- Karadeli, C. (Ed.). (2023).** *Border Security in Contested Environments*. Ankara: COE-DAT. <https://www.nspcoe.org/wp-content/uploads/2024/07/DATCOE17-BorderSecurityReport2023.pdf>
- Kardaş, Ş. (2021).** Revisionism and Resecuritization of Turkey’s Middle East Policy: A Neoclassical Realist Explanation. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 23(3), 490–501. <https://doi.org/10.1080/19448953.2021.1888250>
- Karpukhin, M.K. (2025).** Weaponization of migrants: the case of Turkey. *Conflict Studies / nota bene*, 4, 93–109. <https://doi.org/10.7256/2454-0617.2025.4.76198>
- Kaya, A. (2020).** Migration as a Leverage Tool in International Relations: Turkey as a Case Study. *Uluslararası İlişkiler / International Relations*, 17(68), 21–39. <https://www.jstor.org/stable/26980734>
- Kinacioglu, M. (2023).** Militarized governance of migration in the Mediterranean. *International Affairs*, 99(6), 2423–2441. <https://doi.org/10.1093/ia/iad232>
- Kollias, A., Kountouri, F. & Kalamanti, S. (2025).** Framing Migration Through the Crisis Era 2015–2022: A Content and Semantic Network Analysis of the Greek Press. *Journalism and Media*, 6(1), 4. <https://doi.org/10.3390/journalmedia6010004>
- Kostopoulos, C. & Mylonas, Y. (2022).** Framing migration in the Greek press; An analysis of the ‘Evros events’ in left, liberal, and far-right newspapers. *Journalism*, 25(1), 158–179. <https://doi.org/10.1177/14648849221134000>
- Koukakis, G. (2024).** The Greek-Turkish Bilateral Relations Revised: Towards an Era of ‘Conflictual Cooperation’?. *HAPSc Policy Briefs Series*, 5(1), 83–92. <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.38973>
- Kutlay, M. & Öniş, Z. (2021).** Turkish foreign policy in a post-western order: strategic autonomy or new forms of dependence? *International Affairs*, Volume 97, Issue 4, Pages 1085–1104, <https://doi.org/10.1093/ia/iiab094>

Lampas, N. & Filis, C. (2023). NATO's Strategic Concept: Implications for Greece and Türkiye. *Security and Defence Quarterly*, 44(4), 38–54. <https://doi.org/10.35467/sdq/174813>

Ljung, K. J. (2024). The maritime dispute between Türkiye and Greece and its impact on government policy. (Dissertation). <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-126346>

Marhadi, A., Vovriyenti, R., Muhkam, M. F. & Setiyono, E. (2024). Book Review: Transnational Mobility and Externalization of EU Borders; Social Work, Migration Management, and Resistance. *Research on Social Work Practice*, 35(6), 738-741. <https://doi.org/10.1177/10497315241305585>

Marino, A. & Hategekimana, V. (2025). Framing Migration and Migrants through Border Crises: The Case of Ceuta and Melilla. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 23(3), 384–403. <https://doi.org/10.1080/15562948.2025.2460615>

Morawska, E. (2018). Qualitative Migration Research: Viable Goals, Open-Ended Questions, and Multidimensional Answers. In: Zapata-Barrero, R., Yalaz, E. (eds) *Qualitative Research in European Migration Studies. IMISCOE Research Series*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-76861-8_7

Niemann, A. & Zaun, N. (2023). Introduction: EU external migration policy and EU migration governance: introduction. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 49(12), 2965–2985. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2023.2193710>

Nilsson, N., Weissmann, M. & Palmertz, B. (2025). Hybrid Threats and the Intelligence Community: Priming for a Volatile Age. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 1–23. <https://doi.org/10.1080/08850607.2024.2435265>

Nunez, S. (2024). The Reconfiguration of the Spanish-Moroccan Border Regime: The Impact of the 2021 Diplomatic Border Crisis. *Independent Study Project (ISP) Collection*. 3839. https://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/3839

Oikonomou, K. D. (2022). Greek–Turkish relations: A classic case of power competition towards a paradigm shift. *Journal of Liberal Arts and Humanities*, 3(4), 21–25. <https://jlahnet.com/wp-content/uploads/2022/05/3.pdf>

Ongun, Y. (2020). Turkey in an Increasingly Complex Eastern Mediterranean: How Turkey can Defend its Interests and Alleviate its Isolation in the Region. In M. Tanchum (Ed.), *Eastern Mediterranean In Uncharted Waters: Perspectives on Emerging Geopolitical Realities* (pp. 31–38). Konrad Adenauer Stiftung. <http://www.jstor.org/stable/resrep28862.8>

Osso, B. N. (2025). A Creeping Crisis of Migration Management? Institutional Responses and Implications for “Access” at the EU’s Physical, Legal, and Social Borders. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 23(3), 367–383. <https://doi.org/10.1080/15562948.2025.2471288>

Ovacik, G. & Crépeau, F. (2025). Global Compacts and the EU Pact on Asylum and Migration: A Clash between the Talk and the Walk. *Laws*, 14(2), 13. <https://doi.org/10.3390/laws14020013>

Papadakis, K. & Spyrou, V. (2021). Immigration as a Common European Challenge: The Crucial Role of the Greek and Turkish Case. *HAPSc Policy Briefs Series*, 2. <https://doi.org/10.12681/HAPSCPBS.29513>

Papakosta, I. V. & Drakaki, M. (2023). Challenges and strategies on border management and return in the European Union. *Proceedings of KRISIS 2023 Conference*.

https://www.researchgate.net/publication/377079293_Challenges_and_strategies_on_border_management_and_return_in_the_European_Union

Phillips, W., & Rimkunas, R. (1978). The Concept of Crisis in International Politics. *Journal of Peace Research*, 15(3), 259–272. <http://www.jstor.org/stable/423055>

Riddervold, M. (2023). The EU and the governance of the Maritime Global Space. *Journal of European Integration*, 45(8), 1143–1159. <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2270615>

Pūraitė, A. & Seniutienė, D. (2025). Migration as a hybrid threat: Legal perspectives on countering illegal migration and the Lithuania–Belarus border crisis. In *Environment. Technology. Resources: Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference* (Vol. 5, pp. 225–236). <https://doi.org/10.17770/etr2025vol5.8506>

Saatçioğlu, B. (2019). The European Union’s refugee crisis and rising functionalism in EU-Turkey relations. *Turkish Studies*, 21(2), 169–187. <https://doi.org/10.1080/14683849.2019.1586542>

Seo, S. & Kavakli, S. B. (2022). Media representations of refugees, asylum seekers and immigrants: a meta-analysis of research. *Annals of the International Communication Association*, 46(3), 159–173. <https://doi.org/10.1080/23808985.2022.2096663>

Sfetas, S. (2015). The legacy of the Treaty of Lausanne in the light of Greek-Turkish relations in the twentieth century: Greek perceptions of the Treaty of Lausanne. *Balkanica*. 2015. 195-218. 10.2298/BALC1546195S.

Sharova, N. & Cohen, R. A. (2025). Reinventing new order: Turkish revisionist aspirations in the MENA region through a constructivist lens: 2002–2022. *Cogent Arts & Humanities*, 12(1). <https://doi.org/10.1080/23311983.2025.2480436>

Soler Í Lecha, E. (2023). Hope and Despair: Understanding Change in Turkey-EU Relations. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 20(78), 21-42. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.1284135>

Strigunov, K. S., Manoilo, A. V., Rozhin, B. A. & Simons, G. (2021). Energy market wars as a factor of military-political escalation in Eastern Mediterranean region: A Russian perspective. *Cogent Social Sciences*, 8(1). <https://doi.org/10.1080/23311886.2021.2005878>

Tagliacozzo, S., Pisacane, L. & Kilkey, M. (2023). A system-thinking approach for migration studies: an introduction. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 50(5), 1099–1117. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2023.2279708>

Takou, E. (2023). The intensification of pushbacks at the Evros region. In *Digital Patrolling* (pp. 145–170). Firenze University Press. <https://edizionicafoscari.unive.it/media/pdf/books/978-88-6969-636-7/978-88-6969-636-7-ch-07.pdf>

Tath, M. (2024). The United States and Greek-Turkish relations: the guardian's dilemma: by Spyros Katsoulas, New York, Routledge, 2022, 230 pp., (hardback), ISBN 9781032123370. *Southeast European and Black Sea Studies*, 1–4. <https://doi.org/10.1080/14683857.2024.2414520>

Triculescu, R. M., Goetz, K. H. & Röth, L. (2025). Synchronizing out of gridlock: how the Council of the EU reached agreement on the New Pact on Migration and Asylum. *Journal of European Integration*, 1–26. <https://doi.org/10.1080/07036337.2025.2540352>

Tsaltas, G.I. (2022). The Application of the United Nations Convention on Law of the Sea in the Archipelagos of the Aegean Sea. In: Anagnostou, C.L., Kostianoy, A.G., Mariolakos, I.D., Panayotidis, P., Soilemezidou, M., Tsaltas, G. (eds) *The Aegean Sea Environment. The Handbook of Environmental Chemistry, vol 142*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/698_2021_834

Turhan, E., Smith, J., Tekin, F. & Aydın-Düzgüt, S. (2025). Germany's Central Role in EU-Turkey Relations and Its Implications for EU Foreign Policy: An Introduction. *German Politics*, 1–20. <https://doi.org/10.1080/09644008.2025.2502836>

Türkeş-Kılıç, S. & Alioğlu Çakmak, G. (2022). Turkey and Greece as frenemies: discourse-historical approach to foreign policy repertoires of the leaders. *Revista de Estudios Internacionales Mediterráneos*. 225-252. 10.15366/reim2022.33.009.

Tziampiris, A. (2021). Greek Foreign Policy in the New Eastern Mediterranean. In: Tziampiris, A., Asderaki, F. (eds) *The New Eastern Mediterranean Transformed*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-70554-1_1

Zachariades, A. (2025). Between a rock and a hard place: small states, vulnerabilities and Greek foreign policy. *Int Polit*. <https://doi.org/10.1057/s41311-025-00713-w>

Ιστογραφία (web references)

Ε.Β.Ε. ΠΕΙΡΑΙΩΣ. (2022). Καθοριστική η συμβολή της ομογένειας στο γεωπολιτικό μας αποτύπωμα. <https://www.pcci.gr/evep/articles/article.jsp?context=103&categoryid=47940&articleid=55160>

ΕΛΙΑΜΕΠ. (2020). Κρίση στον Έβρο: Η Ολιστική Προσέγγιση και οι Προκλήσεις για Ολοκληρωμένη Δράση. https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/06/31_2020_-POLICY-PAPER-_%CE%91%CE%BB%CE%AD%CE%BE%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%9A%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B2%CF%8C%CF%82.pdf

Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet. (2021). Η Ευρωπαϊκή Διαχείριση του Μεταναστευτικού - Η Εξωτερική Διάσταση. <https://jmce.gr/portal/wp-content/uploads/2022/04/%CE%95book-M%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C.pdf>

Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet. (2021b). Ο ρόλος των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων στην «Κρίση του Μεταναστευτικού το 2015» και οι διαφοροποιήσεις κατά την Διαχείριση της «Κρίσης του Έβρου το 2020» <https://jmce.gr/portal/wp-content/uploads/2021/11/Christopoulos.pdf>

Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου. (2025). Dublin III Regulation. <https://migration.gov.gr/en/gas/diakasies/doyvlino-iii/>

AIDA. (2021). Country Report: Greece – 2020 Update. European Council on Refugees and Exiles. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2021/06/AIDA-GR_2020update.pdf

Associated Press. (2025). Greece hooks up an undersea power link to Crete that's key to Mediterranean grid expansion. <https://apnews.com/article/greece-electricity-crete-mediterranean-israel-cyprus-ab240384b73dbaf3c9ccddee1a05aaf9>

Belfer Center. (2010). Weapons of Mass Migration: Forced Displacement, Coercion and Foreign Policy. <https://www.belfercenter.org/publication/weapons-mass-migration-forced-displacement-coercion-and-foreign-policy>

BtH. (2021). The Belarus Crisis: the Weaponisation of Migration. <https://behorizon.org/the-belarus-crisis-the-weaponisation-of-migration/>

CHACR. (2025). In-Depth Briefing #85: The Weaponisation of Migration. <https://chacr.org.uk/2025/01/03/migration/>

China-CEE Institute. (2023). Greece external relations briefing: The outlook for the Greek External Relations in 2023. https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2023/02/2023er01_Greece.pdf

China-CEE Institute. (2024). *Greece and the New Middle East*. External Relations Briefing. <https://china-cee.eu/2025/02/10/greece-external-relations-briefing-greece-and-the-new-middle-east/>

Clingendael Institute. (2022). *The instrumentalization of migration. A geopolitical perspective and toolbox*. https://www.clingendael.org/sites/default/files/2022-12/Report_The_instrumentalization_of_migration.pdf

ECRE. (2022). *Ecre Comments On The Commission Proposal For A Regulation Of The European Parliament And Of The Council Addressing Situations Of Instrumentalisation In The Field Of Migration And Asylum Com(2021) 890 Final*. <https://ecre.org/wp-content/uploads/2022/01/ECRE-Comments-Instrumentalisation-January-2022.pdf>

Ekathimerini. (2025). *Greece revives Eastern Med forum plan*. <https://www.ekathimerini.com/politics/foreign-policy/1284022/greece-revives-eastern-med-forum-plan/>

ELIAMEP. (2020). *Refugees at the gate of Europe*. ELIAMEP Policy Brief 112/2020. <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/04/Policy-brief-Angeliki-Dimitriadi-final-1.pdf>

ELIAMEP. (2020b). *The Greek-Turkish Maritime Disputes: An International Law Perspective*. <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/07/Policy-paper-36-Papastavridis-final-10.07.pdf>

ELIAMEP. (2022). *Turkey's quest for Strategic Autonomy (Policy Paper #102/2022)*. <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2022/06/Policy-paper-102-Diakopoulos-final-1.pdf>

ELIAMEP. (2023). *Activity Report 2023*. https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2024/11/Annual-Report_2023_EN.pdf

ELIAMEP. (2023b). *Towards a different approach to Greek–Turkish relations: The logic of mutual benefit with emphasis on the environmental dimension (Policy Paper #139/2023)*. <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2023/06/Policy-paper-139-final-1.pdf>

ELIAMEP. (2024). *The Evolution of Public Opinion in Greece and Turkey (2021-2023): Dynamics and Shifts in Comparative Perspective*. <https://www.eliamep.gr/en/i-exelixi-tis-koinis-gnomis-stin-ellada-kai-stin-tourkia-2021-2023-dynamikes-kai-metavoles-se-sygkritiki-prooptiki/>

ELIAMEP. (2024b). *Greece's Response to the Challenges of Deepening EU Integration & Further Enlargement*. <https://www.eliamep.gr/en/greeces-response-to-the-challenges-of-deepening-eu-integration-further-enlargement/>

ELIAMEP. (2025). *Security & foreign policy*. <https://www.eliamep.gr/en/program/security-foreign-policy/>

EPRS. (2022). *Instrumentalisation in the Field of Migration and Asylum*. Briefing 739204.

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/739204/EPRS_BRI\(2022\)739204_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/739204/EPRS_BRI(2022)739204_EN.pdf)

EUAA- European Union Agency for Asylum. (2022). 2.2.2. EU's external borders and migration routes: Support to frontline Member States in response to the instrumentalisation of migration. In *Asylum Report 2022*. <https://euaa.europa.eu/es/node/20737>

EU Migration Law Blog. (2024). *Instrumentalisation of Migrants: It Is Necessary to Act, but How?* <https://eumigrationlawblog.eu/instrumentalisation-of-migrants-it-is-necessary-to-act-but-how/>

European Commission. (2021). *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council addressing situations of instrumentalisation in the field of migration and asylum (COM(2021) 890 final)*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52021PC0890>

European Commission. (2023). *Joint Communication to the European Council – State of play of EU–Türkiye political, economic and trade relations (JOIN(2023) 50 final)*. https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/Joint%20Communication%20to%20the%20European%20Council%20-%20State%20of%20play%20of%20EU-Turkiye%20political%20economic%20and%20trade%20relations.pdf?utm_source=chatgpt.com

European Council. (2016). *EU–Turkey statement, 18 March 2016*. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

European Parliament. (2022). *Turkey's foreign policy and its consequences for the EU*.

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/653662/EXPO_IDA\(2022\)653662_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/653662/EXPO_IDA(2022)653662_EN.pdf)

European Parliament. (2025). *Report on the 2023 and 2024 Commission reports on Türkiye (A9-0067/2025)*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-10-2025-0067_EN.html

FRA. (2025). *Countering the instrumentalisation of migrants and refugees and respecting fundamental rights*. <https://fra.europa.eu/en/publication/2025/countering-instrumentalisation-of-migrant>

GNCHR - Greek National Commission for Human Rights. (2021). *National report on the situation of human rights of migrants at borders*. <https://ennhri.org/wp-content/uploads/2021/07/Greek-National-Report.pdf>

Greenhill, K. M. (2025). *The weaponization of migration and its political and geopolitical implications*. *Athenaeum Lecture, Claremont McKenna College*.

https://www.cmc.edu/athenaeum/weaponization-migration-and-its-political-and-geopolitical-implications_cmc.edu

Heinrich Böll Stiftung. (2015). *Η προσφυγική κρίση στην Ελλάδα.* https://gr.boell.org/sites/default/files/uploads/2015/11/i_prosfygiki_krisi_stin_ellada_demiri.pdf

Hybrid CoE. (2022). *Migration instrumentalization: A taxonomy for an efficient response* (Hybrid CoE Working Paper 14). <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/03/20220308-Hybrid-CoE-WP-14-Migration-instrumentalization-WEB.pdf>

Hybrid CoE. (2023). *Instrumentalized migration and the Belarus crisis: Strategies of legal coercion.* Working Paper 17. <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2023/04/20230425-Hybrid-CoE-Paper-17-Instrumentalized-migration-and-Belarus-WEB.pdf>

Jacques Delors Centre. (2025). *Instrumentalisation of migration: Europe needs a strong and lawful response.* <https://www.delorscentre.eu/en/publications/detail/publication/instrumentalisation-of-migration>

Mixed Migration Centre. (2022). *Migration diplomacy gets messy and tough.* <https://mixedmigration.org/migration-diplomacy-gets-messy-tough/>

OECD. (2024). *Migration diplomacy: An analysis of policy approaches and instruments.* https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/migration/EMN_OECD_Inform_Migration_Diplomacy_final.pdf

Papadopoulos, P. (2022). *The US assessment of the Greek-Turkish crisis of 1987. Kathimerini English Edition.* <https://www.ekathimerini.com/opinion/1180777/when-greece-mulled-joining-the-warsaw-pact>

Reuters. (2021). *Israel, Cyprus and Greece agree to link power grids via subsea cable.* <https://www.reuters.com/article/business/energy/israel-cyprus-and-greece-agree-to-link-power-grids-via-subsea-cable-idUSKBN2B0193/>

Reuters. (2021b). *Greece, Egypt sign deal for first subsea power link between Europe and Africa.* <https://www.reuters.com/business/energy/greece-egypt-sign-deal-first-subsea-power-link-between-europe-africa-2021-10-14/>

Reuters. (2025). *Israel, Cyprus Greece invites Libya to maritime zone talks to ease strained ties.* <https://www.reuters.com/world/africa/greece-invites-libya-maritime-zone-talks-ease-strained-ties-2025-07-24/>

SETA (2020). *Greece's Emerging Security Challenges and the Future of Greek-Turkish Relations.* <https://media.setav.org/en/file/2020/04/greeces-emerging-security-challenges-and-the-future-of-greek-turkish-relations.pdf>

SWP. (2020). *Turkey, the EU and the Eastern Mediterranean Crisis: Militarization of Foreign Policy and Power Rivalry.* <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2020C62/>

SWP. (2024). *Turkey's strategic autonomy in the Black Sea and the Eastern Mediterranean.* Berlin. <https://www.swp-berlin.org/publikation/turkeys-strategic-autonomy-in-the-black-sea-and-the-eastern-mediterranean>

The Koymbari Courier. (2025). *Greece a pillar of stability in a turbulent region, PM tells UN.* <https://kolybaricourier.com/2025/10/01/greece-a-pillar-of-stability-in-a-turbulent-region-pm-tells-un/>

Trends Research & Advisory. (2025). *Mapping Türkiye's growing naval power.* <https://trendsresearch.org/insight/mapping-turkiyes-growing-naval-power/>

UNHCR. (2019). *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status and Guidelines on International Protection Under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees.* <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2019/en/123881>

UNHCR. (2021). *Quick Guides: Researching Statelessness – Desk review methodology.* <https://www.refworld.org/policy/opguidance/unhcr/2021/en/123942>